

343.724

ANTROPOLÓGIAI FÜZETEK

(ANTHROPOLOGIA HUNGARICA)

Anthrop. O.

1036
A.

1
1923

I. ÉVFOLYAM.

1—3. SZÁM.

SZERKESZTI:

BARTUCZ LAJOS DR.

TARTALOM: *Bartucz Lajos dr.*: A hazai embertan múltja és a jövő feladatai. — *Hillebrand Jenő dr.*: A bodrogkeresztúri ásatásokról. — *Györffy István dr.*: A genealógiai kutatások embertani jelentőségéről. — *Nagy László*: Összefüggés a gyermek testi és szellemi élete s fejlődése között. — *Dús Ferenc*: Szibéria egy kihalt emberfajtajáról. — *Práger Márton dr.*: Az ipari munka befolyása az emberi szervezetre. — *Mandler Ottó dr.*: A test hibás alakjai különös tekintettel az antropológiára. — *Ballai Károly*: A magyar gyermek testi kifejlődése. — *I. Matyó fiúk*. — *Apró közlemények*. — *Hírek*. — *Irodalom*.

Offener Brief an die ausländischen Fachkollegen. Appel à nos Collègues de l'Étranger. — *Dr. Ludwig Bartucz*: Die Vergangenheit u. die künftigen Aufgaben der Anthropologie in Ungarn. — *Dr. Jenő Hillebrand*: Das Kupferzeitliche Gräberfeld von Bodrogkeresztúr. — *Dr. Ludwig Bartucz*: Über die Anthropologie der Ungarn aus der Umgebung des Balaton-Sees. — *François Dús*: Deux crânes neolithiques sibériens. — *Literatur*.

KIADJA A M. N. T. EMBERTANI SZAKOSZTALYA.

BUDAPEST, 1923.

BETHLEN GÁBOR IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

Olvasóinkhoz.

Amidőn évek óta tartó próbálgatások után végre a mult év őszén megalakítottuk a Magyar Néprajzi Társaság *Embertani Szakosztályát* s tagtársaink és jóakaróink nemes áldozatkészségéből sikerült megjelentetnünk a magyar tudományos irodalomban — meggyőződésünk szerint valóban — hézagpótló folyóiratunknak, az *Antropológiai Füzetek (Anthropologia Hungarica)*-nak) első számát, mindjárt kéréssel fordulunk olvasóinkhoz. Mert, noha a feladat, melynek megvalósítását magunk elé tűztük: „a magyarság, a magyar föld népének embertani megismerése s a minden művelt embert közelről érintő embertani kutatások érdekes eredményeinek a hazai közönséggel való megismertetése”, a legmagyarabb, mindazonáltal ezideig nélkülözniünk kell azt a hathatós támogatást, melynek segítségével hazafias kultúrtörekvéseinket a mai nehéz időkben megvalósíthatjuk s amelyre komoly munkánk alapján joggal számot tartunk. Meg vagyunk győződve, hogy amidőn a hazai tudományos eredményeket az európai köztudatba bevinni törekszünk, hazafias missziót teljesítünk s bizton reméljük, hogy komoly munkánkkal sikerülni fog volt ellenségeink becsülését is kivívnunk. Ezért kérve kérjük olvasóinkat, érezzék át hazafias kultúrtörekvésünk fontosságát s igyekezzenek azt adományok gyűjtésével és beküldésével, valamint minél több előfizető gyűjtésével, hathatósan előmozdítani. Ha sokan leszünk, kisebb lesz a teher, ami egyőnkre esik s viszont cserébe mi is több szellemi értéket adhatunk.

Folyóiratunk céljaira eddig a következő adományok érkeztek: Nemzetközi kiviteli és behozatali r.-t. 1000 K, Rimamurány-Salgótarjáni vasmű r.-t. 3000 K, László Ödön 5000 K, Magyar Általános Kőszénbánya r.-t. 5000 K, Hanga Szövetkezet 500 K, Magyar Mezőgazdák Szövetkezete 2000 K, Budapesti húskereskedelmi r.-t. 500 K, Dr. Balogh Béla tanár gyűjtése Szolnokon 10468 K, Petrikovich László gyűjtése Nyiregyházán 400 K, M. K. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 20.000 K, Katona-Székely-Molnár építészeti iroda 6000 K, Piros Béla gyűjtése 4100 K, Dr. Mandler Ottó 5000 K, Dr. Bocskay Ottó 1000 K.

Fogadják a nemesszívű adományozók ez úton is hálás köszönetünket.

Az „*Antropológiai Füzetek (Anthropologia Hungarica)*” előfizetési ára egész évre 600 kcr., szakosztályi tagoknak 500 korona. Előfizetések, adományok az *Embertani Szakosztály* címére: VIII., Mária Terézia-tér 8—9 (Gyermektanulmányi Múzeum) küldendők.

Kívánatra postai befizetési-lapot díjtalanul küldünk. *Magyar postatakaréknál csekk számlánk száma 52027.*

Kéziratok s egyéb érdeklődések a szerkesztő címére: VIII., József-u. 5. I. 11. küldhetők.

A hazai embertan múltja és a jövő feladatai.

Amidőn évek sora óta tartó kísérletezések után a Magyar Néprajzi Társaság *Embertani Szakosztálya* megalakult s működését e folyóirat kiadásával megkezdi, időszerűnek s a jövő munkásság érdekében valónak tartjuk, hogy egyfelől rövid visszapillantást vessünk az antropológia hazai múltjára, abból a tanulságokat levonjuk s másfelől a jövő feladatait s azoknak miként való megoldását tüzetesebben megállapítsuk.

Épen négy évtizede múltott, hogy *Scheiber* és néhai *Lenhossék* József szűkebbkörű s kevesebb visszhangot keltő kísérletezései után az antropológia sorsa nevezetes forduloponthez jutott hazánkban. Szeles látókörű s a hazai tudományosság ügyét igazán szíven viselő kultuszminiszterünk, néhai *Trefort* Ágoston ugyanis 1881-ben a budapesti tudományegyetemen tanszéket állított fel az embertan számára, melyre *Trefort* ajánlására a kolozsvári egyetem lelkes orvosprofesszorát, *Török Aurélt*, nevezték ki.

Alig foglalta el *Török Aurél* új tanszékét, máris egy modern antropológiai intézet berendezéséhez s hatalmas múzeum alapjainak lerakásához látott. S hogy a megalapítandó intézet és múzeum ügyét minél szélesebb körben „az érdekközösség színvonalára“ emelhesse, 1882 júniusában saját költségén kiadja az „*Anthropológiai Füzetek*“ első kötetét, mely által — mint az előszóban kifejti — „a modern irányú antropológiai bűvárlat tárgyát s annak kulturális nagy jelentőségét a hazai művelt közönség figyelmébe ajánlani kívánta“. Szerkesztésében kettős célt tűzött maga elé: „egyrészt a külföldi tudósok legújabb bűvárlatait, másrészt a hazai munkálatoikat, névszerint pedig a hazánk népelemeire vonatkozó bűvárlatokat megismertetni.“

S hogy mennyire tisztában volt *Török Aurél* az olvézendő feladatokkal is, mi sem bizonyítja jobban, mint ugyancsak az „*Anthropológiai Füzetek*“ első számában adott programja, célkitűzése. A nevezett helyen (306. old.) ugyanis a következőket írja:

„Az antropológiai bűvárlatra hazánkban egy nevezetes feladat megoldása vár. Elsősorban hazánk földjének minden talpa-

latja, a birtokáért egymással versengett, már kihalt vagy élő népségek véréből van áztatva; miért is *a régi csatahelyek, a régi sírok, sírhalmok, a barlangok ezentúl anthropológiai szempontból is egészen természetesen lesznek átkutatandók: a mi a hazai tudományosság hátramaradására, eddigelé még nem történt.*“

„Eme históriai és préhistóriai korbéli antropológiai kutatások bizonyára oly adatokat fognak szolgáltatni, amelyek keleti Európa régi történetének nem egy homályos részére fényt fognak deríteni. E műveletében az *anthropológiai bűvárlat, egyfelől a geológiai és régészeti, másfelől pedig a történelmi bűvárlatokkal szorosabb érintkezésbe jut, s e bűvárlatok kalauzolását sokszorosan veszi igénybe. — Ime tehát ez lesz a hazai anthropológiai bűvárlat ama része, amely iránt a geológok, archaeológok és historikusok egyaránt érdeklődhetnek; minél fogva tehát az ő érdekekben is áll, hogy egyszer valahára már ebben az irányban is induljon meg a rendszeres munka.*“

„Egy másik, a tudományra nézve nem kevésbé fontos — a közélet szempontjából pedig kétségtelenül fontosabb — feladata a hazai anthropológiai bűvárlatnak az lesz, hogy hazánk lakossága a geographiai és politikai vidékek szerint anthropométriái, ethnographiai és demographiai szempontból természetesen és rendszeresen vizsgálat alá vétessék, amely irányban eddigelé mi sem történt még. E vizsgálatból fog kiderülni, hogy hazánk lakossága mennyi önállóbb és mennyi kevert anthropológiai típusból van összetéve; hogy mely típusok vannak elenyésző és mely típusok vannak elterjedő félben, hogy mily külső, természeti és mily belső, természeti, azaz rasszbéli tényezők játszanak szerepet hazánk egyes vidékeinek lokális jellemű társadalmi életére, névszerint pedig kultúrai és nemzetgazdasági szempontból. E vizsgálatból foghat csak kiderülni a többi között az: *hogy mi az igazi magyar faj középtypusa, miként alakult az át a többi, vele együtt és vele szomszédságban élő néptörzsekkel, népségekkel, nemzetiségekkel való sokszoros vérkeverés és következtében; és tegyük még hozzá, hogy csak az ezirányú vizsgálatból derülhet ki az, vajjon a magyar típus eme sokszoros vérkeverés következtében physikai irányban is előrehalad-e, amint annak értelmi előrehaladása kétségkívül a lehető legördetesebb jelekben mutatkozik. E kérdés-rendkívül fontos, nemcsak tudományos, hanem egyenesen állami szempontból is. Már pedig eddigelé mindezekről még semmiféle tudomásunk nincsen. — Mikor*

Révai a magyar nyelv tudományos kutatásához fogott, felkiáltott: „Uraim, nem tudunk magyarul!” Ép így joggal kiálthat fel mai nap az antropológ: „*Uraim, nem ismerjük a magyart!*”

E rövid programmból nemcsak az embertani kutatás legközvetlenebb hazai, mondhatnánk legnemzetibb feladatai tárulnak elénk, hanem felvilágosítást találunk arra nézve is, hogy a hazai embertani kutatásoknak mely irányokban kell eligazodniuk, ha a kitűzött célt elérni akarják. Megtudjuk, hogy egyfelől a leíró természet-tudományok (geológia, zoológia, palaeontológia) s másfelől az emberi társadalommal foglalkozó tudománysszakmák (történelem, szociológia, néprajz, régészet, nyelvészet) ama tudományok, melyekkel az antropológiának karöltve kell kutatnia. E tudománysszakok szolgáltatják azt az alapot, azokat az ugródeszkákat, melyekről kiindulva az embertani vizsgálatnak a saját módszereivel és saját céljai irányában ugyan, de az általuk szolgáltatott s a jövőben még szolgáltatandó támpontok figyelmebevételével, tovább kell haladnia. Vagyis, röviden szólva, nem az orvostudomány, anatómia, hanem a leíró természettudományok, legfőképpen pedig a társadalommal foglalkozó: történelem, néprajz, régészet, nyelvészet alkotják azt a kiapadhatatlan forrást, melyből az antropológus a hazai problémák kutatásánál nemcsak felfrissülést, de egyenesen irányítást meríthet. Az anatómia csak elemi alapismereteket ad az embertannak, a problémák megoldásában vagy a megoldáshoz vezető út megtalálásában azonban már az említett tudományok segítik. Mert az antropológus vizsgálatának tárgya itt már nem a boncasztalon fekvő hulla, hanem egy faj, rassz, illetve nemzet, nép, törzs kebelében, szóval a társadalomban élt vagy élő ember, ki a csoportnak, melyből való, ezerféle bélyegét viseli szervezetén. S ezek a bélyegek csak akkor lesznek igazán érthetők, ha azokat nem elvonatkoztatva, hanem eredeti miliójükben, az illető csoportban vizsgáljuk. Ezért mondja *Martin*, a legsokoldalúbb antropológusok egyike: „dass die Anthropologie eine Gruppenwissenschaft ist und dass daher Menschliche Anatomie, Physiologie usw. als Individualwissenschaften aus ihrem Rahmen ausgeschlossen sind“. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az orvosok ne fejthetnének ki igen hasznos kiegészítő munkásságot az embertan mezején.

Új munkaköre megkezdésekor a párisi antropológiai intézetben *Topinard* társaságában szerzett tapasztalatai, behatásai alapján *Török Aurél* mindezt jól tudta és érezte. Ezért helyesen választja meg az utat és módot, melyen célját elérheti. A régi hazai ember-

ereklyék megmentése érdekében propagandát indít a régészeti társaságban. 1889-ben pedig az akkor alakult Magyar Néprajzi Társasághoz csatlakozik, annak kebelében antropológiai szakosztály felállítását javasolja, majd mint annak elnöke 1889. nov. 16-án „A mai emberbúvárlatról” címmel megtartja székfoglaló előadását, melyet a következő szavakkal kezd el:

„Mi itt a tudomány napszámosai, kik a már nélkülözhetlenné vált munkafelosztás értelmében szakszerűen foglalkozunk egyes speciális tudományos problémák fejtegetésével, társulatát állottunk össze, amely társulatnak célja, — amint ezt társulatunk neve is mondja, — abban áll, hogy hű képet adjunk arról, kik és milyenek hazánk lakói? nevezetesen pedig milyenek a testi és szellemi sajátságaik?

Azon tudományos feladatok között, amelyeket társulatunk munkásságának körében felölelt, bizonyára elsőrangú fontosságot kell hazánk embertani búvárlatának tulajdonítani. A hazánk leírására vonatkozó tudományos munkálatok között hazánk embertani leírása az, amely nagy fontossága ellenére, leginkább el van hanyagolva“.

Amilyen nagyszerű volt azonban a program, melyet *Török Aurél* életfeladatául kitűzött s amilyen hatalmas lendülettel készült ennek megvalósításához, ép oly nagy volt az elkedvetlenedés s hatalmas tudásának és energiájának az embertan más kutatási területeire való irányítása, amidőn akadályokra bukkant, meg nem értésre, sőt lekicsinylésre talált azoknál, akiktől éppen ellenkezőleg, támogatást remélt.

A nagy lelkesedéssel megindított s élvezetes nyelven megírott „Anthropológiai Füzetek“ első számából alig néhány példány kelt csak el, a többi úgy osztagatta később tanítványainak. Az Országos Régészeti és Embertani Társaságban törekvéseit nem méltányolták s az akkor válságos korát élő Magyar Néprajzi Társaságban a temperamentumosabb tagokkal csakhamar személyi sűrűlódásokba keveredett. Egyetemi intézete s a hazai antropológia fejlesztése ügyében felsőbb hatóságokhoz előterjesztett kérései pedig, melyek, hogy őszinték legyünk, nem számoltak mindig a reális lehetőségekkel, az intézőkörökben kedvező elintézés helyett nem egyszer csak mosolyt váltottak ki.

Csodálkozhatunk-e rajta, ha ilyen kellenetlen tapasztalatok, mellőzés után, különben is rendkívül érzékeny kedélyében, csakhamar elkedvetlenedett. Ezért lemondott a magyarnyelvű közlésről

s a hazai rokonszakú tudományos körökkel való együttműködésről. Talán nem volt ez helyes s a magyar antropológia ügyére semmi esetre sem hasznos, de emberileg nagyon is érthető.

Emellett a külföldi eddigi rasszantropológiai kutatásoknak ki nem elégitő eredménye, vizsgálati módszereinek fejletlensége, arra a meggyőződésre vezették, hogy ha az embertani vizsgálatokkal komoly eredményt akarunk elérni, akkor előbb a vizsgálati módszereket kell minél tökéletesebbé és minél egységesebbé tenni. Ezért a kilüszölt hazai programnak csak egy részére, a régi emberi ereklyék gyűjtésére korlátozza hazai tevékenységét, míg tudása és energiája javarészt az antropológiai módszerek tökéletesítésének szolgálatába állítja. Nem minden alapot nélkülöző szemrehányással mondja akadémiai székfoglalójában: „Az embertani intézetnek — voltaképi céljához képest — eddigi valóban sanyarú és lézengő állapota mellett kellő munkásságot nem lehetett kifejteni. A két rossz közül a kisebbiket kellett választanom. És így, mert (kellő nagy személyzet hiányában) hazánk lakosságát nagyszabásban megvizsgálnom nem lehetett, — e mulasztás bármikor pótolható lévén — eddigi működésem súlypontját a régi ereklyék gyűjtésére kellett fektetni — amit kedvezőtlen körülményeim között tölem telhetőleg meg is tettem“.

Ezért van az, hogy a míg ő szép esendesen évi 400 korona ásatási pótlékból európai hírű hatalmas múzeumot szervez, hogy az a későbbi kutatásoknak központja és táplálója legyen, idehaza alig ismerik és méltányolják. Külföldön ellenben egymásután jelenek meg német, francia nyelvű értekezései, melyekkel, mint a kraniológia reformátora, izgalomban tartja az egész antropológus világot s túlzásai dacára is nagy mértékben hozzájárult a modern embertani módszerek kifejlesztéséhez.

Részen az említett okok s főleg sajátos egyéni érzékenységének következménye, hogy idehaza nem alapított iskolát, nem nevelt utódokat. Pedig az emberanyag rendelkezésére állott. S ha ezután még hozzávesszük, hogy a csonttani, kraniológiai problémákkal való foglalkozás közben, mind jobban kiütközött belőle a vérbeli anatómus s szíve mélyén az anatómiai tanszékre vágyott vissza, világos lesz a kép előttünk s érthető háromévtizedes működésének a magyarság kutatásának szempontjából való eredménytelensége.

Ezért, midőn 32 évi antropológusi munkálkodás után 1912-ben elhunyt, élete munkásságának gyümölcsét, hatalmas múzeumát és

intézetét teljes bizonytalanságban, a sors változó szeszélyeinek ki-
térve, hagyta hátra. Élete utolsó éveiben ugyan megegyeszer fel-
lobbant előtte fiatalabbkori célkitűzése. Múzeuma és intézete jövő-
jét biztosítandó, azt a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya-
hoz csatolni óhajtotta. Terve megvalósításában azonban a halál már
megakadályozta. Úgy, hogy halála után intézete és múzeuma a vál-
tozó vezetés és bizonytalan jövő következtében, de nem kevésbé a
spiritus rector hiányában is, csakhamar a csendes sorvadással egyen-
értékű stagnálás állapotába jutott.

Amidőn tehát e helyen a legteljesebb elismeréssel adózunk
Török Aurél nagy tudása, valamint az általa végzett hatalmas
munka iránt, egyúttal teljes tudományos tárgyilagossággal meg kell
állapítanunk, hogy a magyar antropológia ügyében nem teljesítette
azt, amit a kezdet s a több oldalról, néha talán helytelenül, felcsi-
gázott várakozások után, tőle joggal remélni lehetett. Ezt azonban
nem azért tesszük, hogy mesterünk érdemeit kicsinyítsük, hanem
hogy a hibák megismerése által a jövő számára okuljunk. Az elkö-
vetett hibák röviden összefoglalva: eleven embertani társaság és
folyóirat hiánya, az egyoldalú esonttani vizsgálatok, az élő ember-
anyag tanulmányozásának elhanyagolása, a történelmi, néprajzi,
régészeti alapról való letérés, antropológus generáció nevelésének
hiánya s végül oly célnak az egyetemi tanszék körébe való vitele,
melynek megvalósítása mind anyagánál, nagyságánál, mind mód-
szereinél, fejlesztésének lehetőségeinél fogva a legkifejezettebben
múzeológiai és pedig magyar nemzeti múzeumi feladat. Az okulás
pedig csak az lehet, ha visszatérünk *Török Aurél* kiindulási pontjá-
hoz, eredeti programjához s azt a tudománynak azóta sokkal fej-
lettebb módszereivel megvalósítani törekszünk. Mielőtt azonban
ennek mikéntjét tüzetesebben taglalnánk, meg kell még emlékezmem
a hazai antropológiai törckvések történetéből egy más helyről fak-
adó s más, helyesebb irányban haladó kezdeményről. Ez a mult
század 90-es éveiben a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztá-
lyából indult ki.

Néhai *Jankó János*, a Néprajzi Osztály akkori vezetője, látta
a tanszéknek a hazai feladatok teljesítésében való meddőségét, ezért
helyesen arra a meggyőződésre jutott, hogy amint a M. Nemzeti
Múzeumban van állat-, növény- és ásványtár, épügy, vagy még sok-
kal inkább kell lennie egy embertárnak vagy embertani osztálynak
is, amely amaz osztályok mintájára hivatva lesz Magyarország népei-
nek s főleg a magyarságnak embertani feldolgozását, antropológiai

bizonyítékainak összegyűjtését, kiállítását, leírását megvalósítani. Ennek alapjait lerakandó, a Néprajzi Osztályban kis antropológiai laboratóriumot szervez, koponyákat, csontvázakat gyűjt s megkezdi hazánk élő lakosságának első rendszeresebb embertani felvételét és lefényképezését. *Pápay Károly* pedig keletre a rokonnépek közé utazik s ott végez hasonló tanulmányokat. S hogy mennyire egészséges volt *Jankó* kezdeményezése, mi sem bizonyítja jobban, mint ama nagy hatás és lelkesedés, mellyel munkáit s főleg balatoni magyar típusait külföldön fogadták. *Jankó* korai halála azonban a szép tervet derékban törte ketté.

Török Aurél és *Jankó János* e két irányú kezdeményezése világosan mutatja a mult hibáit, a jövő feladatait s azokban a tan-
székek és múzeumnak külön-külön szerepét.

Foglalkozzunk tehát most azzal a kérdéssel, hogy melyek hazai feladataink a jövőt illetőleg s hogyan valósíthatók azok meg.

A hazai embertan legfőbb feladatát egyfelől a saját érdekünk, jövőnk, s másfelől a nemzetek nagy tömkelegében való elhelyezkedésünk szabja meg. Ez pedig elsősorban a saját rasszbeliségünk s az általunk lakott terület népeinek, embertípusainak tanulmányozása, megismerése lehet. Ezt követeli tőlünk saját jól felfogott érdekünk s a helyes munkamegosztás alapján az egyetemes emberi tudományal szemben való kötelességünk. Csak ha ezt jól elvégeztük, engedhetjük meg magunknak, mint kis nemzet, azt a luxust, hogy a benünket csak távolabbról érdeklő kérdésekkel is foglalkozzunk. A hazai antropológia elsőrangú feladata tehát a magyarság s a magyarság lakta terület összes ma élő és valaha élt emberanyagának embertani tanulmányozása. Vizsgálunk kell eszerint egyfelől úgy hazánk, mint a magyarság által valaha lakott összes területek ma élő emberanyagát, sőt azon emberanyagot, illetve azok mai utódait, melyek a szóban levő területen valaha megfordultak. S másfelől össze kell gyűjtenünk s meg kell vizsgálnunk elsősorban hazánkban s másodsorban a magyarság által valaha lakott területeken a különböző kultúrkorszakokból származó koponya és csontvázmaradványokat, melyek az ősi típusok mivoltára vetnek fényt. Ezek között azután az összefüggéseket keresve, eljutunk hazánk mai antropológiai arculatának megértéséhez s a magyarság rasszbeliségének megállapításához.

E vizsgálatoknak természetesen egységeseknek, rendszereseknek s minél nagyobb anyagra s minden korú és nemű egyéneire kiterjedőknek kell lenniök.

Azt sem kell bővebben bizonyítanunk, hisz a dolog természetében rejlik, hogy e tanulmányoknak történelmi s főleg település-történeti, néprajzi, régészeti, nyelvészeti alapokon kell nyugodniok, nem ugyan olyan értelemben, mintha a nevezett tudományok eredményei szerint kellene az embertani kutatásoknak igazodniok, hanem csak annyiban, amennyiben a szóban forgó szomszédos szakmák eredményeinek ismerete sok fontos útbaigazító előismeretet, támpontot nyújt az embertani vizsgálatoknak. A mai nemzeti művelt történelmi kialakulásának tüzetes ismerete ugyanis nem egy tévedéstől mentheti meg az antropológust, sőt egyes bonyolult problémák miként való megoldására vonatkozó eligazodást is nagymértékben megkönnyítheti.

E kérdések tüzetesebb tárgyalását itt mellőzöm, annál is inkább, mert egyes részleteit más helyen már fejtegettem. Nem mulasztom el azonban még egyszer leszögezni, hogy a magyar rassz-antropológiának szigorúan tudományos módszerekkel dolgozva, történelmi alapon nyugodva s a régészettel, néprajzzal, nyelvészettel egymást kiegészítve kell kitűzött célja felé haladnia.

Ami ezután a tüzetesebb embertani módszert illeti, noha később külön cikkekben fogunk azzal foglalkozni, mégis már most megemlítem, hogy annak ismét két irányúnak kell lennie. Egyfelől az egyes testi jellegek részletes elterjedését, gyakoriságát, variációit kell megállapítanunk, hogy azokat ú. n. variációsorokba, jelleg-elterjedési térképekbe foglalva s a történelmi, települési, régészeti, nyelvészeti, néprajzi hasonló elterjedési térképekkel egybevetve, valamint az egyes jellegek közötti összefüggéseket tanulmányozva, jellegkombinációkhoz, típusokhoz, rasszelemekhez juthassunk. Másfelől a néprajzi, nyelvjárási szigeteket, ősi rögöket, régészeti kultúrköröket kell tüzetesebb összehasonlító s genealógiai, családatropológiai kutatásokkal is alátámasztott embertani vizsgálat alá venni. Mert e helyeken a keveredés rendszeren kisebbfokú, a típusok egységesebbek, ősiőbbek s könnyebben kimutathatók. E vizsgálatok az embertani típusoknak történelmi népevekkel való kapcsolatba hozását is lehetővé tehetik.

Ugyancsak rendszeres vizsgálatok végzendők a társadalmi rétegzettség, rendi alkotmány szerint is (szolga, zsellér, jobbágy, várjobbágy, szabad polgár, nemes, köznemes, főnemes stb.), mint amelyek alapján szintén antropológiai alkatelemekhez juthatunk. Mert az ősi rendi szervezetben beolvadt, társult, legyőzött nemzetiségi s épen a rendiség következtében kisebb keveredésű elemek

rejlének. Különös súly helyezendő mindig nemcsak a felnőttek, de a nők és gyermekek tanulmányozására s antropológiai fényképek gyűjtésére is.

Ezek mellett azonban vannak más irányú hazai embertani feladatok is. Ilyen mindenekelőtt az iskolás gyermekeknek s főleg azok növekedésének pedagógiai s a szellemi fejlődés szempontjából való tanulmányozása. Nem kevésbé fontos és érdekes a hazai emberanyag szervezetének a hazai társadalmi élet ezerféle behatásával való kölesönös kapcsolata (foglalkozás, jólét, nélkülözés, higiénikus viszonyok), valamint a különböző irányú és fokú keveredéseknek rassz-higiénia, emberhigiénia, eugenika alakjában a jövő szempontjából való szigorúan tudományos kutatása. Itt azután már az állampolitikával jutunk kapcsolatba, mert hiszen állami érdek, hogy testileg, szellemileg minél szebb, tökéletesebb, szaporább, munkaképesebb emberanyag álljon rendelkezésre, mert végeredményében ettől függ a nemzet jövője.

Az elmondottakból egyúttal az is kiderül, hogy itt tömegvizsgálatra, tömeges adat, fénykép s leletgyűjtésre van szükség, aminek rendszeres végrehajtása egész sereg képzett szakember munkáját kívánja. Minthogy pedig szakemberek ma még nem állnak oly számban rendelkezésre, mint ahogy azt a feladatok sokasága megköveteli, azért azokat mielőbb nevelni kell.

Ezek után most már világosan áll előttünk a hazai antropológiának a nevezett fontos feladatok megvalósításához megkívántató három főszerve: 1. az *egyetemi tanszék*, 2. a *tudományos társaság és folyóirat*, 3. a *múzeum és tudományos intézet* s ezek mindegyikének külön-külön való szerepe.

Az *egyetemi tanszék feladata* az embertani ismereteknek a tudomány legújabb színvonalán való közlése, antropológus generáció nevelése, s mind általános kulturális, mind pedig a mindennapi élet szempontjából is oly fontos embertani ismereteknek a különböző iskolákba s azok útján a nagyközönségbe való átvitele. Az embertan ma már minden kultúremberre nézve fontos, a tanárra, orvosra, jogászra nézve pedig szinte nélkülözhetetlen tárgy. Ezért az embertant az egyetemen több külföldi mintára minden karbeli hallgatónak legalább egy félévig kötelező tárgy gyanánt kellene hallgatnia. A bölcsészeti karon pedig a tanárjelöltek között az embertant a néprajzzal és egészséggtannal együtt külön szak gyanánt kell részletesen előadni, hogy azok a középiskolákban az embertant, néprajzot és egészséggtant az alsó és felső évfolyam legfelső osztályában

mint három külön tárgyat legalább heti 1—1 órában, vagy mint összevont tárgyat heti 3 órában tanítsák. Mert mégis csak különös, hogy az ásványokról, növényekről, állatokról tanítunk az iskolákban, de az emberi lényről szóló oly fontos tudományt, az embertant és néprajzot már nem. Mert az állattan körében 1—2 óra alatt előadott rövid anatómiai rész még egyáltalán nem embertan. És vajjon van-e ami az embert közelebbről érdekelheti, mint épen magáról az emberi lényről szóló tudomány.

Az embertani társaság és folyóirat feladata, hogy abban az egyetemről kikerült antropológus generáció s az embertan iránt érdeklődők továbbképezhessék magukat, ott összetartást, szellemi eszmecserét, serkentést, irányítást nyerjenek; a hazai és külföldi kutatások eredményeit a nagy közönség köztudatába átvigye, az antropológiai kutatások előmozdítása és leletek megmentése iránti érdeket fejlessze s a hazai tudományos eredményeket a külföld tudományosságával megismertesse.

Az embertani múzeum és intézet, illetve a Nemzeti Múzeum embertani osztálya feladatának pedig végül abban kell állania, hogy az embertani leleteket (koponya, csontváz stb.), vizsgálati adatokat összegyűjtse, rendezze, megőrizze, tudományos kutatásra rendelkezésre bocsássa, az ország rendszeres embertani feldolgozását végezze, irányítsa, tanító gyűjteményében pedig az emberi lény s főleg a hazai ember fejlődését, mívoltát a tanulni vágyó nagyközönségnek és ifjúságnak szemléltetően bemutassa, szóval, hogy a tanulni s kutatni vágyók otthona legyen.

Csak ha e három szervet a tudomány mai színvonalának megfelelően kiépítjük s harmonikus, serény működésbe hozzuk, mondhatjuk, hogy teljesítettük egyik legfőbb kötelességünket önmagunk s a nemzetközi tudomány iránt.

Az egyetemi tanszék már 1881 óta megvan, azt tehát csak fenntartani s helyes irányba terelni kell. Az embertani társaság és folyóirat alapjait most rakjuk le s nemcsak rajtunk múlik, de munkatársaink, a nagyközönség s a hivatalos körök támogatásától is függ, hogy eredményt érjünk el. Az embertani múzeumhoz, illetve osztályhoz az alap már szintén megvan a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályában. Azt kell minél előbb, nagyobb anyagi áldozatoktól sem visszarettenve, minél nagyobb mértékben kiépíteni, hogy hazánk rendszeres embertani vizsgálata végre egyszer már komolyan megkezdődjék s a föld mélyében rejlő koponyák és csontvázak, mint a magyarság s hazánk egykori lakóinak ősi típus-

maradványai, a tudomány számára rendszeresen megmentessenek s így lassan eltüntessük azt a szegyeteljes fehér foltot, mely Európa antropológiai térképén Magyarországot jelzi. Nem volna szabad többé előfordulnia, hogy a régészeti ásások vagy egyéb földmunkák alkalmával előkerülő ősi koponyákat, csontvázakat a mellékletek kiszedése után a gödörbe visszadobálják vagy pláne avatatlanok összetörjék. Mert ez nem kegyelet, hanem őseink emlékének sárbataposása s a tudományos bizonyítékok elpusztítása. Itt nem egyszerűen csak csontokról, hanem őseink földi maradványairól, faji mivoltuk bizonyítékairól, beszédes emlékeiről van szó, melyeket a tudomány számára meg nem menteni vagy éppen elpusztítani kultúrarombolás, barbárság. A jövőben tehát minden adandó alkalmal, ilyen pedig elég sok van, mentsük meg őseink csontmaradványait, hogy azokból a multat ismerni megtanuljunk.

Nem győzöm eléggé hangoztatni Török Aurél figyelmeztető s feddő szavait, melyeket III. Béla király földi maradványairól tartott akadémiai székfoglalója alkalmával mondott: „Kötelességemnek kell tartanom hazám értelmiségének — és első sorban T. Akadémiánknak figyelmét — e felette fontos ügy előmozdítására felhívni — mert ha ez így folytatódik még néhány évtizeden át, majd nem lesz többé mit keresnünk régi elődeinktől. Bél Mátyásnak, a századunk elején föllépett névtelen írónknak, Jankovich Miklósnak és Szvorényi Józsefnek a feljajdulása elődeink ereklyéi iránt való hidegségünk, gondatlanságunk és hanyagságunk felett — még ma is fülünkbe cseng, mert az elkövetett hibák miatt kínosan kell éreznünk amaz igazságot: 'Ó Magyar! nem mondhatná akkor néked bizonyára pirulás nélkül az idegen gúnyolód, hogy vad, durva, tudatlan és a szép-mesterségekben járatlan voltál!!!'

A hely szűk volta sok mindenre nem engedett s főleg oly részletességgel kitérni, mint szerettem volna s mint az ügy fontossága megérdemelte volna. De azt hiszem, hogy a mult e rövid visszaidézése s a jövő feladatok vázlatos ismertetése is képet ad ama törekvésekről, melyek a Magyar Néprajzi Társaság Embertani Szakosztályát megalakulásában és folyóiratának megindításában vezették.

A célt látjuk s a megvalósítására szolgáló eszközöket és módokat, ha vázlatosan is, de ismerjük. A cél ugyan még igen messze s az út odáig nagyon hosszú, az elvégzendő munka pedig valóban hatalmas. De mi nem a távol ködében lebegő célban gyönyörködni s a megteendő útát méregetni akarjuk, hanem mindjárt neki is indulunk

és dolgozunk. Dolgozunk becsülettel, kitartással. Nem áztatjuk magunkat hiú reményekkel, hogy a célt hamarosan elérjük, de nem vagyunk kishitűek sem, hogy azon töprengjünk, vajjon mikor jutunk el odáig. Meg vagyunk győződve, hogyha mi nem is érjük el a célt, majd eléri az utódok és pedig annál biztosabban, annál könnyebben, minél több munkát végeztünk mi, s minél nagyobb részét egyengettük el a rögs útnak számukra, hogy könnyebben haladjanak.

Amidőn tehát folyóiratunkat útnak indítjuk, ez a kérésünk: ne vitatkozzunk, ne kritizáljunk, hanem dolgozzunk minél többet, s kövessenek minél többen. Komoly munkára mindenkit tárt karokkal várunk.

BARTUCZ LAJOS DR.

A bodrogkeresztúri ásatásokról.

1918-ban Bodrogkeresztúron kocsitürelmités alkalmával őskori aranykincsleletre bukkantak, amelyben nagyszámú aranykarika és egy díszített arany mellboglár volt. E kincsleletnek, amely a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárába került, tudományos szempontból különös jelentőséget az a körülmény ad, hogy vele kapcsolatban sikerült az első magyarországi rézkori temetőt fölfedezni. Igaz, hogy a kincslelet *Bella Lajos* meghatározása szerint jóval fiatalabb, s a vaskorszak elejéről (ú. n. Hallstatt-korból) való, amint ezt a mellboglár kacsakaringós végei és a rajta levő szög alakú díszítmények bizonyítják.

Gróf *Széchenyi Wolkenstein* Ernő, aki a lelőhely közvetlen környékén levő földeknek birtokosa, készséggel ajánlotta fel azokat, további szakszerű ásatásokra, de az akkor uralkodó bizonytalan politikai helyzet megakadályozta a Régiségtár vezetőségét abban, hogy a gróf ismételt meghívásának eleget tegyen.

Végre 1920 október hó végén *Bella Lajos* és a sorok írója, elindultak a rendszeres ásatások megkezdésére. Az ásatásokat a kincslelet közvetlen közelében elterülő szántóföldön kezdtük. A véletlen szerencse kedvezett nekünk, amennyiben már az első napon 17 m.-nyi mélységben rábukkantunk az első „kuporodott” helyzetű esontvázra. Azért szoltam véletlen szerencséről, mert a kincslelet és a sírlelet közt tulajdonképpen semmiféle összefüggés nincsen körülbelül 2000 év választván el egymástól a két leletet. Az ásatások 10°-os hidegben, a jéggé fagyott földben csak lassan haladtak előre, de két hét alatt mégis sikerült vagy 10 sírt föltárnunk.

Azóta a gróf úrnak rendkívüli érdeklődése és vendégszeretete folytán, még háromizben asathattunk s ma már kb. 1000 m²-nyi területen ötvennél több csontvázat sikerült feltárnunk.

Ásattunk még a szántóföld egyéb helyein, valamint a grófi parkban is, de a lakótelepet magát egyelőre nem sikerült még fölfedeznünk.

Míg Európában a rézkor kultúrmaradványai általában csak gyéren találhatóak, addig hazánkban már elég szép számmal kerültek elő ilyenek. De ezek a leletek majdnem kivétel nélkül szörványosak voltak s a legtöbbről még a pontos lelőhelyet és lelőkörményeket sem ismerjük. Így természetesen alig alkothattunk magunknak fogalmat a hazai rézkori ember kultúrájáról s még kevésbé magáról az emberről. Ez a körülmény ad különös jelentőséget a mi sírleletünknek. A csontvázak átlag 1 m.-nyi mélységből (0.6-tól 1.8 méterig) kerültek elő, valamennyi erősen összekuporodott helyzetben volt (még a gyermekek is). Ez a temetkezési mód az őskori népeknél gyakran található ritusnak felel meg s már a diluviális embernél is megfigyelték. Ez a ritus minden valószínűség szerint, legalább részben összefügg a hazajáró halottaktól való félelemmel. Ezért kötötték föl a lábakat és kezeket. De hogy miért tették ezt éppen kuporított helyzetben, ezt a körülményt ez a föltetés nem magyarázza meg. Ezt a helyzetet némely szakember a hellyel való takarékoskodással, mások az ébrényi állapotban megfigyelt helyzettel magyarázzák. Részünkről azt tartjuk, hogy a halottól való félelem, másrészt az alvóhelyzet utánzása együttesen eredményezték ezt a jellegzetes temetkezési ritust. Emellett szólnak a halottak mellett talált edények, amelyekben minden bizonnyal ételt és italt álltak, hogy a netalán, valamikor felébredő halottnak kéznél legyenek. Divott még Bodrogkeresztúron a részleges temetkezés is. Erről elsőnek egy magas tetetű, koponya nélkül ektemetett csontváz tanúskodott. A további ásatások folyamán találtunk még egy külön koponyát és egy-egy állkapesot is. Ezekkel a részleges temetkezésekkel behatóbban nem foglalkozhatunk, mivel értelmezésük nagyon sokféle és nagyon is hipotetikus.

Agyagedényeket férfiak és nők mellé egyaránt tettek. De amíg a nőket arany és másfajta ékszerekkel temették el, addig férfiak mellett ékszer sohasem volt. A férfiaknál viszont 10—15 cm. hosszú szebbnél-szebb pattintott kovapengéket találtunk fejük alá téve. Ezek kedvence vadászkecsik vagy beretváik lehettek. A női csontvázak déli irányba néztek, a férfi csontvázak pedig északi

irányba. Világraszóló jelentőségűek. a kettős csontvázú sírok, melyek közül kettő határozottan egy férfit és egy nőt tartalmazott. A harmadik kettős sír nagyon rossz karban volt, az egyik csontváznak feje hiányzott, de a csontvázaikon, a helyszínén tett megfigyelések szerint, mind a kettő valószínűleg férfi volt, amely föltevés mellett az ékszereknek teljes hiánya is szól.

Az egyik kettős csontvázsírt, amelyben sok edényt és ékszert találtunk, sikerült földdel együtt kiemeltnünk és a tudomány, valamint a nagyközönség számára megőrizni.

Ezek a kettős sírok, amelyek okvetlenül egy időben történt temetkezés eredményei; érdekes fényt vetnek az akkori népek szokásaira. Ezekből kiviláglik egyrészt, hogy minden valószínűség szerint kiválóbb vagy gazdagabb ember halálakor felesége is követte őt a halálba. Másrészt, ha elfogadjuk a helyszínen tett megállapítást, amely szerint az egyik kettős sír két férfi holttestet tartalmazott, úgy föltehetjük, hogy rabszolgáik is voltak.

A bodrogkeresztúri temetőnek rézkori voltát a már említett hosszú kovapengéken és agyagedényeken kívül egy, az egyik férfi csontváz mellkasa fölött talált kettős hegyű lapos réztör is bizonyítja. Az agyagedényeket a nagyon változatos formák, a gyakori csöves lábak, a bütyök- és lyukdisz s evvel szemben a vonalas diszitéseknek jóformán teljes hiánya jellemzi.

Ami a bodrogkeresztúri rézkori ember antropológiai jellegeit illeti, arra vonatkozólag csak a tüzetesebb vizsgálat alapján nyerünk majd tiszta képet.¹⁾ Az eddigi futólagos megfigyelések szerint kis-közepes termetű, erősen hosszú fejű (dolichocephal) fajta volt. Úgy látszik, hogy ezek a neolithkori hosszúfejű emberfajtanak utódjai. Föltehető tehát, hogy a rézkori kultúra nem népvándorlás útján jutott el hazánkba, hanem, hogy az itt lakó neolithikus néptörzsek tértek át lassanként a rézkori kultúrára. Történhetett pedig ez vagy a réznek hazánkban tett fölfedezése révén vagy pedig hazánk szomszédságában lakó s már rézkori kultúrában élő néptörzsek hatása alatt. E föltevést egyebek közt a *Wosinszky* által föltárt tolnamegyei lengyeli temető is támogatja, ahol ugyanazt a hosszúfejű fajtát hasonló rítus szerint eltemetve (edényekkel, kőspengékkel) fedezték fel. Azonban itt rézből való fegyvert vagy esz-

¹⁾ A bodrogkeresztúri ásásokból eddig előkerült 10 db. csontváz és 15 db. koponya a N. Múzeum Néprajzi Osztálya antropológiai gyűjteményében helyeztetett el és tudományos vizsgálatuk eredményét folyóiratunk következő számában közöljük.

közt nem találtak; a rezet itt még csak ékszer alakjában ismerték, ami bizonyítja, hogy a lengyeli lelet valamivel régibb és összeköti a hazai neolithikus embert a bodrogkeresztúri rézkori emberrel.

Érdekes még megemlíteni, hogy Bodrogkeresztúron az alig 1000 m²-nyi feltárt területen a rézkori maradványokon kívül, a neolitikor, bronzkor, Hallstattkor, s La Tène-kor nyomait is megtaláltuk, de mindezekkel e kis cikk keretén belül nem foglalkozhatunk behatóbban.

Mindezek azt bizonyítják, hogy Bodrogkeresztúr, mindenkoron nagyon alkalmas hely volt az ember letelepedésére. Köszönhetette ezt kedvező földrajzi fekvésének és talán nem utolsó sorban az obszidián sűrű előfordulásának, amely anyag a préhistorikus embernek kedvence szerszámanyaga volt.

HILLEBRAND JENŐ DR.

A genealógiai kutatások embertani jelentősége.

Nagytudományú néhai professzorunk, *Török Aurél* az osteológiai kutatást nagymértékben előre vitte, a faji kutatás terén azonban jóval kevesebb munkát végzett, a magyar faj tanulmányozása pedig csak program maradt nála, holott ebben az irányban nagyon sok tennivalónk van, mert ezt a munkát senki sem végzi el helyettünk.

Igaz ugyan, hogy a magyar típus antropológiai vizsgálata egyike a legnehezebb feladatoknak, de mégis meg kell vele próbálkoznunk, mert ez már nemcsak a tudomány egyik nyílt kérdése, hanem a nemzeti becsület is megkívánja. Lehet, hogy a lefolytatott vizsgálat nem hoz pozitív eredményeket, de végre is tisztába kell jönnünk, hogy ki lehet-e mutatni az antropológiai tudomány mai eszközeivel a magyarság faji jellegeit vagy sem.

A magyarság faji kutatása, különösen a magyar típus vagy típusok megállapítása azért nagyon nehéz feladat, mert a magyarság roppant mértékben keveredett idegen elemekkel, még pedig nem annyira rokon, mint inkább teljesen idegen népekkel. Viszont az is bizonyos, hogy az azonos életkörülmények az azonos terület lakóit sok tekintetben hasonlókká gyúrták, úgy, hogy az örökölt jellegek között bizonyos szerzett jellegeket is kell feltételeznünk. A békésmegyei tótság például ma jobban hasonlít az alföldi magyarhoz.

mint Bars-, Hont-, Zólyom megyében hagyott testvéreihez, pedig nincs még kétszáz esztendeje, hogy a Felvidékről lejöttek.

Az eddigi magyar faji antropológiai kutatásoknak az volt a főhibájuk, hogy a tanulmányozás alanyául szolgáló egyének ősiségét nem vizsgálták kellő alapossággal, hanem beérték azzal, ha valamely hivatalos vagy nem hivatalos egyén tanúsította, hogy a szóbanforgó egyének ősi bennszülött családok sarjai. Pedig aki családtörténeti kutatásokkal foglalkozik, jól tudja, hogy az emberek emlékezetét két emberöltőn túl megbízhatatlan. Ezért nem fogadja el a törvény sem a hatvan éven túli időkre az emlékezetet bizonyítékul.

Más antropológusaink a régi adókönyvekhez, az anyakönyvhöz, régi összeírásokhoz fordultak. Ezek már jelentős segédforrások az egyes családok ősiségének megállapításánál, de ezek sem nyúlnak 150—200 évnél visszább. De még ha a véletlen szerencse valahol 300—400 éves névlajstromokat juttat is a kezünkbe, ezekkel is csak fél munkát végezhetünk, mert csak azt állapíthatjuk meg, hogy a szóbanforgó család 300—400 év óta helyben lakik, de hogy női ágon kikkel keveredett, azt a névlajstrom nem mondja meg. Már pedig a tanulmányozás alatt álló egyén hasonlíthat az anyjára, az anyai nagyapjára vagy mindkét nagyanyjára, de visszaüthet még távolibb anyai őseire is. Hiszen őseberi jellegek is megjelenhetnek az ember testén! Az átöröklés rendje kiszámíthatatlan.

Ha tehát nem a mai magyarság típusait, hanem az igazi, keveredetlen magyar vagy egyéb típust keressük, akkor vizsgálat alá kell vonnunk az őseket is. Megmérni ugyan már nem tudjuk őket, de mégis sok értékes antropológiai adatot nyerhetünk, ha a családtörténethez fordulunk.

A családtörténet vagy genealógia, nagyon régi tudomány nálunk magyaroknál is negyedfélszáz éves múltra tekinthet vissza.¹⁾ Csodálatosképpen a magyar antropológiai kutatás e rendkívül fontos segédtudományt még idáig nem vette igénybe.

A családtörténet az egyes családtagok történetét kutatja egyedről-egyedre a legelső történelmileg ismert őstől a mai napig. A leszármazást genealógiai táblázaton mutatja be. Kevesebb történelmi anyaggal dolgozó vagy kisebb igényű dolgozatok a női ággal nem foglalkoznak, legfeljebb valamely birtoköröklés kapcsán esik szó a női ágról, de az alaposabb tanulmányok mindkét nem felnőtt

¹⁾ V. ö. Köblös Zoltán: Magyar családtörténeti könyvészet 1472--1905 Kolozsvár 1909.

tagjait felölelik s mindegyik taghoz fűznek bizonyos életrajzi adatokat, mint születés, házasság, elhalálozás, betegség, foglalkozás, testi vagy szellemi tulajdonság, karakter, gyermekek száma, stb., melyek az antropológia javára is hasznosítható adatok.

A családtörténet is a régi százados ösvényeken halad. Még ma is majdnem kizárólag nemes családok történetével foglalkozik, jobbágyeredetű vagy polgár családról alig van egy pár monografiánk. Pedig a nemes és nem nemes megkülönböztetés maholnap teljesen elhalványul. Nemes családok szegény sorba jutnak, jobbágy és polgár családok felemelkednek. Igaz ugyan, hogy ez utóbbiak nem nagyon bolygatják családjuk multját, mert hisz az nem mutat annyi dicsőséget, mint az előbbieké, de ha a családtörténeti kutatás is kilépne a régi kereteiből és nem neveket, örökségeket, osztályokat, beiktatásokat, elzalogosításokat regisztrálna, hanem az antropológiai, különösen fajkutatási szempontokra is súlyt helyezne, átmenthetné magát az újabb középosztály érdeklődési körébe, sőt azt is befogadhatná a keretébe.

Minden keveredetlen nép olyan, mint egy nagy család. Következésképpen, ha egy családot antropológiai vizsgálat alá veszünk és annak minden egyes tagját tüzetesen megvizsgáljuk, olyan törvényszerűségeket észlelhetünk és vonhatunk le, melyeket a nagy család, a nemzet vizsgálatánál is felhasználhatunk. Az igazi magyar faji jellegeket tehát sohasem tudjuk úgy megállapítani, hogy néhány magyar falu 100—200 év óta bennlakó jobbágyeredetű paraszt népét megmérjük és lefotografáljuk, legfeljebb annyi eredményt érünk el, hogy a helyi típusra vagy típusokra rá tudunk mutatni, de hogy ezek magyarok-e vagy sem, azt az antropológiai vizsgálat nem fogja eldönthetni, mert hogy azok ma magyarul beszélnek, az nem antropológiai bizonyíték. Egyáltalán arról vitatkozni lehetne, hogy a magyar falusi paraszt, mely a régi jobbágy-ságnak egyenes leszármazottja, szerepelhet-e úgy, mint az ősi magyarság faji képviselője? Hiszen honfoglaló őseink szabadok, nemesek voltak, a szó mai értelmében; szolgálkúl rabszolgákat és leigázott népeket alkalmaztak, akik lassanként megmagyarosodtak; később egy részük nemességet kapott, de a zömük jobbágyságban maradt s a mai földműves parasztsztyályban él tovább. Igaz, hogy az idők folyamán a honfoglaló magyarság ivadékai közül is sok jutott jobbágyi sorba és sok jobbágy gyermeknek nemes úr volt az apja, de ezek elenyésző kisebbségek a megmagyarosodott jobbágy-ság mellett.

Az ősi magyar típus tehát inkább a történelmi középosztályban keresendő, mely hihető, hogy a honfoglaló magyarok leszármazottja. Ezen családok között nagyon sok van, melynek multját az Árpád korig, sőt a mongol pusztítást megelőző korig lehet visszakövetni, s családfájuk 600—700 évet ölel fel. Több családnál a történelmi adatok azt bizonyítják vagy legalább arra engednek következtetni, hogy tényleg a honfoglaló magyarok leszármazottjai, ezeknek a családoknak kellene az összes ma élő leszármazottjait antropológiai vizsgálat alá venni, akkor megtudnók, hogy van-e hát csakugyan egységes ősi magyar típus? Az ilyen régi családok családfája többnyire hozzáférhető és könnyen ellenőrizhető, hogy volt-e valamely idegen beházasodás a családba és módosította-e az és mennyiben a magyar típust?

De a családi antropológiai vizsgálatnak másnemű eredményei is lehetnek, melyek a faji kutatásnak új módszereket adhatnak. Ha egy 300—400 éves családfával bíró család ma élő összes leszármazottjait megvizsgáljuk, valószínűleg találunk olyan jellegeket, amelyek nemzedékről-nemzedékre megmaradnak, illetőleg a család élő tagjainál ma is észlelhetők. Ha több családnál ugyanezeket a jellegeket találjuk állandóknak, úgy kimondhatjuk, hogy ezek a jellegek a legállandóbbak és legátörökölhetőbbek, tehát általánosítva a nemzet antropológiai vizsgálatánál ezeket fokozott figyelemben részesíthetjük. Viszont, ha 300—400 év alatt annyira elűtnek a leszármazottak egymástól, hogy rokon vonás nem fedezhető fel köztük és ezt több családról is megállapítottuk, ez is eredmény, mert ezt is általánosíthatjuk az egész nemzetre.

Egyáltalán induktív úton kellene a fajkutatás módszereit megállapítani, nem elméletekből kiindulni.

Nagyon érdekes eredmények jöhetnek ki, ha a közeli és távoli rokonokat vizsgálónk. Talán megállapítható lenne bizonyos családi jellegek eltűnésének a sorrendje is. Érdekes lenne bizonyos idegen típus beházasodásának a nyomon kísérése az utódokon vagy vérrokonok összeházasodásából eredő komplikációk. Bizonyos családok századokkal ezelőtt szétszakadtak és más életviszonyok közé kerültek. Ezeknek az összehasonlítása is sok tanúsággal járna.

A fényképezés immár 60—70 éves és középosztálybeli családoknál az ősök festett képei is megtalálhatók. Nem volna nehézség az utóbbi három-négy nemzedék bizonyos sajátosságait nemzedékről-nemzedékre összehasonlítani.

Egyáltalán az átöröklés kérdése rendkívül fontos eredmények-

hez jutna, ha az antropológiai kutatás az eddigi földrajzi irány mellett történelmi irányban is kezdene kutatni.

Vannak falvak, melyeknek földműves lakossága 600—700 év óta helyben lakik és ősidők óta nemesi telkeken ül. Idegen fajjal nem keveredett, sőt más vidéki magyar sem igen került a családba. Több ilyen család, mely egy vidéken lakik, kiadná a vidék magyar típusát. Több vidék kikutatott magyar típusa kiadná a hiteles magyar típust vagy típusokat, melyekhez hasonlítani lehetne a kevert vidékek népét. De meg van a lehetősége annak is, hogy a magyarság idegen elemeinek típusait is megtaláljuk, ha történelmi módszerrel dolgozunk. A kúnok pl. mintegy 700 év óta vannak hazánkban. A XIV. században még nemzetségi szervezetben éltek és több családról kimutatható, hogy e bevándorló kúnok ivadéka. Ezeket kellene megmérni, valamint azokat, akiket Kún-nak hívnak és nem magyarosítás útján jutottak e névhez — akkor hamarabb megkapnók a kún-típust, mintha a mai Kúnság lakosságát megmérnök, melynek legalább is 75—80%-a bevándorlott magyar elem. Megfelelő családtörténeti kutatások után ép így meg volna állapítható a jász-, bessenyő- és székely-típus is.

Családfák vizsgálatánál sok olyan jelenséget találunk, melyre az antropológus tudna feleletet adni.

Vannak családok, melyek szabályosan szaporodnak, viszont olyanok is, melyek lassan sorvadnak s végül kihalnak. Mások periodikusan terjeszkednek vagy fogyatkoznak.

Az emberöltő átlagosan 33 esztendő s egy évszázadra három nemzedék esik. Némely családnál azonban az átlagos emberöltő ennél több, vagy kevesebb.

Egyik család sarjai hosszú-, másiké rövidéletűek. Egyikben gyakoribb a fiú, mint a leány és megfordítva.

Folytathatnám még tovább is a jelenségeket, melyeket egy hiteles, mindkét ágra kiterjedt családfa tanulmányozása nyújt az antropológusnak!

A családtörténet is nagy szolgálatot tehetne az embertannak, ha nemcsak neveknek és birtokoknak egymáshoz való viszonyát tárgyalná, hanem legalább is akkora súlyt helyezne az ember testi és lelki tulajdonságainak megismertetésére, mint a birtokviszonyaira.

Dicséretes kivételek már ezen a téren is vannak, de nálunk magyaroknál az embertani és családtörténeti tudomány még nem talált egymásra.

GYÖRFFY ISTVÁN DR.

Összefüggés a gyermek testi és szellemi élete s fejlődése között.

Egy kérdést szeretnék a kutatók figyelmébe ajánlani.

Hibája a gyermektanulmányi kutatásoknak, hogy a test és lélek jelenségeit egymástól mereven elkülönítve kutatják. Külön dolgozik az antropológus és orvos s külön a pszichológus és pedagógus. El kell ismerni, mindakét irányban esodálatraméltó büzgalommal és eredménnyel fáradoznak a kutatók; az egyes jelenségeket a legaprólékosabban vizsgálják meg s tárják fel. Azonban a gyermektanulmánynak, mint tudománynak problémái mégis megoldatlanok maradnak.

Mert végeredményben mi haszna van abból a tudománynak, ha megállapítjuk, hogy a 7 éves fiúgyermek fejhosszúsága 17 cm., a leányoké 16.6 cm., a fiúk fejszélessége 14.6, a leányoké 14.3 cm., a fiúk fejmagassága 11.4, a leányoké 10.9 cm. (Engelsberger és Ziegler), ha ez adatokat nem tudjuk antropológiailag, szociológiailag s pszichológiailag magyarázni? Ha nem tudjuk megmondani miért éppen ennyi, miért nem több vagy kevesebb? Mennyiben okszerű ez az adat? Hogyan függ össze a lelki fejlődés tényeivel?

Másrészt a tiszta pszichikai vizsgálatok sem világosítanak fel minket teljesen a gyermekről a testi jelenségek ismerete nélkül. Erre példát a magam vizsgálataiból hozok fel.

A gyermeki emlékezet fejlődésének felkutatása végett kísérleteket végeztem a fővárosi iskolákban a 7—19 éves fiukon és leányokon, az általam módosított Ranschburg-féle szópár-módszerrel s a leányokra nézve azt az érdekes tényt állapítottam meg, hogy emlékezetük ugrásszerűen fejlődik. Különösen a 9-től 10 éves korig s a 13-tól a 14 éves korig mutatkozik hirtelen szökés emlékezetük fejlődésében. Ugyanis a 9-től a 10 éves korig 15.4%-kal gyarapszik az emlékezet terjedelme s a 13-tól a 14 éves korig 13.5%-ot; ezzel szemben a többi években feltűnően lassú az emelkedés, átlag 2.3%. Megvallom, szinte meghökkentett ez a jelenség, mindamellett törekedtem azt a testi és szellemi fejlődés egyéb általános tényeivel összekapcsolni, ezekkel magyarázni.

Ha most elővesszük a gyermek testi fejlődését és méreteit tárgyaló művek közül a *dr. Lucy Hoesch-Ernst* kiváló művét (*Das Schulkind*. O. Nemnich. Leipzig. 1906.), amely a 8—15 éves korú fiúkról és leányokról szakértelemmel és gondosan végrehajtott mérés-

seket tartalmaz, a leányok testi fejlődéséről az előbb említettekhez hasonló jelenségeket: lassú menetet és ugrásszerű előhaladásokat találunk. Szintén két ilyen rohamos menetre mutat rá dr. Hoesch-Ernst asszony mérése. Az egyik tart a 9-től a 10 éves korig s 86 cm. hosszúsági növekedést tesz ki; a másik a 12—13 éves korban mutatkozik 8.4 cm. növekedéssel, addig a többi években az átlagos emelkedés csak 2.4 cm-t tesz ki. Ezen két adat közül az egyik (9—10 éves kor) időbelileg is összeesik az én megállapításommal, a másik (12—13 éves kor) egy évvel korábban mutatkozik.

Hoesch-Ernst bizonyos meglepetéssel fogadja a saját adatait. Igyekszik e jelenségeket a serdülés jelenségeivel kapcsolni össze s ezekkel magyarázni meg. Mégis kételkedik a saját adataiban s azt mondja, végre is a megfigyelések kevés száma (25—25 gyermek egy-egy évfolyamban) lehet az oka a gyors fejlődés hangsúlyos kiemelkedésének.

Kétségtelennek látszik ezen elszigetelten végrehajtott két kísérlet eredményeinek összefüggése. Igen valószínű, hogy a kettő igazolja és magyarázza egymást; hogy itt törvényszerű fejlődésről van szó. Az egyik ténycsoport azt a gyors előreszökést jelzi, amelyet a leánygyermek akkor tesz meg a testi és szellemi fejlődés terén, amikor a kisedet korból a leánykorba, tehát a pubertást megelőző időszakba lép. A másik jelenség pedig a pubertász első periódusán túlesett leány gyors testi és szellemi átváltozását jelzi. Ez persze csak valószínű következtetés, mert a kétféle mérések nem ugyanazon gyermekeken, különböző időkben és vidékeken hajtottak végre.

Ha az összehasonlításokat tovább folytatnók, úgy megtalálnók a Hoesch-Ernst-féle testfejlődéstani kutatásokban az én többi emlékezet-fejlődéstani jelenségeim magyarázatát is, pl. annak testfejlődéstani indokolását, miért alacsonyabb a 6—9 éves korú leánygyermek emlékezetének terjedelme a hasonló korú fiúnál; vagy arról, miért áll magasabban a serdült korú leányok emlékezete a fiúnál.

E példa, azt hiszem igazolja azt a felfogásomat, hogy a gyermek fejlődésének problémáit egyoldalúan, testi vagy szellemi téren való kutatásokkal megoldani nem lehet. A testi fejlődési és a lelki fejlődési kutatások eredményei izoláltan végezve csak *tények* maradnak, a *törvényszerűség magaslatára* csak a kétféle eredmény összekapcsolásával emelkednek. Csak így lehetséges az egyéniség (személyiség) kialakulásának, a velünk született élet- és lélektani hajlamok működésbe lépésének nagy kérdéseit, a konvergencia tör-

vényeit megoldani, az értelmi, az erkölcsi fejlődés menetének korszakos változásaiban a törvényszerűségeket világosan látni és megállapítani. Törődjenek tehát a kétféle kutatók egymás munkájával. Ez esetben nemcsak a tények ezreit fogjuk nagy garmadába egymásra halmozni, hanem tapasztalni fogjuk a tények önmaguktól ki-jegecedő csoportosulásait, a természetes okozati összefüggéseket.

Ez okból a tudomány érdekében javaslom a következőket:

1. A Néprajzi Társaság Antropológiai Osztálya vegye fel programjába a gyermekek testi fejlődésének kutatása mellett a szellemi fejlődés kutatását is, illetőleg alkosson munkaközösséget e tekintetben a Magyar Gyermektanulmányi Társasággal.

2. Törekedjünk arra, hogy az iskolákban az iskolai pszichológusok mellett működjenek iskolai antropológusok is.

3. Minden egyes esetben, amikor a pszichológus kísérleteket végez a gyermekeken akár szellemi fejlődésük kutatása, akár egyéniségük megállapítása végett, ugyanakkor a gyermekeken az antropológus is végezzen testméréseket. Az ú. n. intelligenciavizsgálatokat tulajdonképpen nem volna szabad megejteni testmérési fölvételek nélkül.

Ezeket az adatokat egészítsük ki a társadalmi és természeti körülményekre kiterjedő vizsgálatokkal s e háromnak, t. i. a lelki, a testi életre s a társadalmi környezetre tartozó adatok korrelációjából állapítsuk meg a gyermek fejlődésének és egyéniségének teljes képét

NAGY LÁSZLÓ.

Szibéria egy kihalt emberfajtajáról.

(Bevezető közlemény.)

Európai nagy népek halálos harcának emlékei még nem mosódtak el bennem, amikor alkalmam nyílt bepillantást nyerni centrális Szibériában élő emberfajta létharcának utolsó küzdelmeibe.

A reánk nézve oly szomorú végű világesemények forgatagát sodort középső Szibériába, ahol mint a krasznojarszki hadifogolytábor rabja éltem a keserű hontalanság szomorú éveit. Rabságom hatodik esztendeje nyitotta meg előttem a hadifogolytábor kapuit. Evvel a kiszabadulással egyidejűleg egy sikertelen szökési kísérlet után, mint állandóan szemmel kísért és folytonosan represszáliákkal fe-

nyegotett magyar tús, kénytelen voltam hadifogoly bajtársaimhoz hasonlóan munkaalkalmakat keresni Krasznojarszk városában. Néhány hónapi fizikai munka után jó sorsom a krasznojarszki múzeumba vitt, ahol kitüntető szívésséggel fogadtak és reám bízták a múzeum embertani anyagának rendezését, feldolgozását és az antropológiai alosztály vezetését. Evvel az időponttal kezdődött hosszú rabságomnak eseményekben, élményekben és a hosszú szellemi inercia után munkában gazdag ideje, amelyre az elviselt sok megaláztatás és nélkülözés dacára is mindig szívesen emlékszem vissza. Az orosz császári földrajzi társaság vezetése alól szovjethatóságok ellenőrzése alá került krasznojarszki múzeum volt a nagy sivárság közepette az a hely, amely részemre a régen óhajtott tudományos munkát, a hosszú szellemi vegetálásnak e reakcióját jelentette és amely idegen földön hasonlóan elnyomott, tehát megértő, melegszívű barátokat szerzett. 1920 őszén és telén a Minuszinszk vidékén nagy mennyiségben található bronzkori temetkezőhelyek, ú. n. „kurgan“-ok embertani anyagával és néhány újabb kőkori lelettel foglalkoztam, de a vágy mindig a Jeniszei kormányzóságban élő emberfajták valamelyikének antropológiai megismerése felé hajtott.

A Jeniszei kormányzóság, amely északra a földrajzi szélességnek majdnem 80. fokáig nyulik, délen pedig a Szaján és Altai hegység láncáig terül el, a különböző földrajzi régiókkal más és más etnografiai képet nyújt. Az orosz társadalom és tudományosság mindig nagy megértést mutatott a kormányzóság embertani és néprajzi problémái iránt, sőt a tudományos élet fejlődésével párhuzamosan szórványosan és rendszertelenül hozzá is kezdett ez óriási terület bennszülött lakosságának tanulmányozásához, de a világháború kitöréséig csak néprajzi kutatások és gyűjtések terén tudott nagy eredményekről beszámolni. E kutatásoknak és gyűjtéseknek gazdag eredményei láthatók a minuszinszki és krasznojarszki múzeumok néprajzi osztályában, amelyeket a jeniszeiszki múzeumnak az északi népekre vonatkozó gyűjteményei egészítenek ki. A kormányzóságban végzett embertani kutatások különösen a kormányzóság déli részében regisztrálhatnak számottevő eredményeket, ellenben az Északi Jeges-tenger partján, a Jeniszei alsó folyása mentén, a nagy északi őserdő folyamainak mellékén és a Jeniszei középső folyása mentén élő népek embertani vizsgálataira vonatkozó adatok csak szórványosak és féltő, hogy az ott élő emberfajták egyike-másika végérvényesen lelép a világ színpadáról, mielőtt rendszeres antropológiai vizsgálatok tárgya lett volna.

Különös örömet okozott tehát a múzeum kollégiumának egy téli ülése, amelyen *A. J. Tugarinow* múzeumi igazgató egy, a *Középső Tunguzka* kutatására irányuló expedíció tervét terjesztette elő. E terv értelmében a múzeum tudományos munkatársai két csoportban indulnak gyűjtő és kutató expedícióra. Az első és nagyobbik csoport, amelynek tagjai egy geológus, botanikus, ornitológus, preparátor, topografus, a kormányzósági statisztikai hivatal egy tisztviselője, a múzeum etnografusának segédje és egy Angora-vidéki vadász, még tavasz beállta előtt útbaindul és a szibériai vasútvonalon keletre az Angora felé vezető út elágazásáig utazik. Az Angorán még a jégzajlás megindulása előtt átkelve, szánokon a *Középső Tunguzka* felső folyásához tart, ahonnan egy a helyszínen készített tutajon berendezkedve, mintegy 1200 kilométeres távolságot tesz meg a folyónak a Jeniszeibe való beömléséig. E hosszú út természeti és néprajzi viszonyai bőséges alkalmat nyújtanak a múzeum megfelelő osztályainak a meglevő anyagnak gyűjtés útján való kiegészítésére és megfigyelés, térképezés stb. útján való tudományos adatgyűjtésre. E *Középső Tunguzka*-kutató expedíció eredményeinek teljesebbé tétele érdekében szükségesnek látszott, hogy a folyó torkolata körül élő népek embertani vizsgálatára egy kisebb csoport induljon útba egyenes útvonalon északra. E kisebb csoport két tagot számlált. A csoport tudományos vezetőjének megtisztelő szerepe nekem jutott. Utitársamul és az idegen viszonyok között nélkülözhetetlennek látszó támaszul a múzeum festője *D. J. Karatanow* vállalkozott, aki az északi őserdő e vidékén már előzőleg több ízben tartózkodott. E kis csoport nyári működésének későbbi időszakában kiegészítendő volt a kora tavasszal induló és augusztus közepére a *Tunguzka* torkolatához érkező nagy csoportból a statisztikussal (*M. P. Rumjanczow*) és a múzeum etnografusának segédjével (*N. A. Dmitrijew*). A csoport működésének bázisa a *Középső* vagy *Köves Tunguzka* (*Szrednaja* — vagy *Podkamennaja Tunguzka* vagy ahogy az ottéló bennszülöttek nevezik: *Katanga*) és *Jeniszei* összefolyásánál lévő és hasonló elnevezésű régi orosz halásztelep, ahol a kormányzósági szövetkezetek ügynöksége működésben van. A csoport első két tagja a tavaszi jégzajlás lefolyása után az északi vizekre induló gőzhajók egyikével hagyja el *Krasznojarszko*t és működési bázisán berendezkedve, kisebb-nagyobb kirándulásokkal bejárja a *Jeniszei* középső folyásának és *Katangának* mentén, valamint a *Jeniszeibe* ömlő más kisebb folyók torkolatainál élő *jeniszei-osztályok* lakta területeket. Embertani megfigyeléseit és adatgyűj-

téseit kiterjeszti az esetleg működési területére vetődő *tunguzok*ra is. A nagy csoportból visszahagyandó két segítőtárs, részben saját feladatokkal, részben anyagi támaszokul, a megkezdett munkásság befejezéséig együttműködik. A visszatérés a téli jég megindulása előtt visszatérő hajók egyikén történik. A csoport feladatának megválasztásában és működési területének kijelölésében nagy segítségemre váltak *A. J. Tugarinow* múzeumi igazgató hasznos útbaigazításai, aki hasonló tudományos kirándulásokkal és expedíciókkal az Altaj-hegységtől az Északi Jeges-tengerig a kormányzóságnak úgyszólván minden vidékét bejárta és akinek az ilyen működéshez kívánatos gyakorlati érzékéről, valamint tudományos alaposágáról tanúskodik a kormányzóság madarairól írott monográfiája. A vele folytatott tüzetes megbeszélések alkalmával kezdetben erősen kísértettek az ő vezetése alatt induló nagyobb csoportban való részvétel geográfiai élményei. Az alapos megfontolás azonban az említett útvonal mellett szólt, mert nem láttam biztosítékát annak, hogy a folytonos mozgásban levő csoport munkatervébe be tudom illeszteni a gyakran huzamosabban egy helyben való tartózkodást igénylő embertani feladataimat.

A múzeum vezetősége az ügghöz méltó odaadással végezte a nyári expedíció előkészítő munkálatait. A szükséges tudományos felszerelési tárgyak a több mint harmincéves *multra* tekintő múzeum raktáraiból kerültek ki. Az őserdőben való élethez szükséges egyéb felszerelési cikkek ugyancsak ott voltak feltalálhatók nagy szerencséjére a nehéz viszonyok közé kerülő kis társaságnak, mert azokat az ottani, jelenleg szétdőlt gazdasági állapotokra való tekintettel, a legnagyobb utánajárással sem sikerült volna beszerezni. Még így is megállapítható, hogy talán soha tudományos kirándulás gyengébb anyagi felszereléssel útnak nem indult. Különösen a személyes ruházati és ételmezési felszerelés volt spártai egyszerűségű. Ételmezésül az expedíció minden tagja öt pud (80 kg.) fekete rozslisztet kapott, amely a korpa kiszitálása után kétharmadára csökkent. Két kis tábla préselt tea, egy szál gyertya, néhány doboz gyűjtő, egy font (409 gr.) pipába való mahorka (a dohány szárából és némi levéltörédekből készült vagdalék) kiutalványozásában merült ki a szovjethatóságok nagylelkűsége. A társaság fele eszümát és a kora tavaszi és késő őszi hidegekre való tekintettel a kormányzóság katonai raktáraiból rövid katonai bekecsket kapott, használat után leendő beszolgáltatás kötelezettsége mellett. Senki sem akarta elhinni, hogy ilyen mesébe illő egyszerűséggel felöltözve és ellátva,

útnak merészkedik a kis csapat az északi őserdő felé. Az ügy iránt való lelkesedés azonban legyőzte az összes akadályokat. Sok utánjárásba került, amíg a hatóságok elvben hozzájárultak az expedíció útnak bocsátásához. A kormányzósági végrehajtó bizottság alapos megfontolás tárgyává tette a társaság személyi összeállítását, mint minden olyan esetben, amikor a várost elhagyó csoportban kommunista résztvevő nincsen. Így például törölte a résztvevők közül a múzeum geológusát, mint volt fehér tisztet, aki az előző esztendőben a fehér tiszteket regisztráló bizottság előtti megjelenést elmulasztotta. Hiába bizonyították be, hogy nevezett azon az ellenőrző regisztráláson azért nem jelenhetett meg, mert ugyanakkor a Jeniszei torkolatánál levő Dickson szigetén tartózkodott hivatalos kiküldetésében. A hatóság a kimondott szóhoz mereven ragaszkodott és így a mi hűsvétünk előtt induló első csoport egyik legfontosabb és legkiválóbb tagja nélkül volt kénytelen elindulni. A hozzá nem értésnek és rosszakaratnak ilyen gáncsaihoz már hozzászoktak az orosz tudományosság munkásai, de tudván azt, hogy a megnyugvás és beletörődés a múlt század végén olyan nagy lendülettel fejlődésnek indult orosz tudományosságnak halálát jelentené, az összes „modus vivendi“-ket kipróbálják és a rosszindulatnak hegyeit mozdítják el a haladás útjából. Így a mi geológusunknak is sikerült később egy északi vizekre induló hidrográfiai expedícióhoz csatlakozni. A kellemetlen meglepetés csak fokozódott, amikor engem is törölt a kormányzósági különleges bizottság (gub. csek) a második csoportból, mint túszként ellenőrzött hadifogoly magyar tisztet, aki mint ilyen, a város területét el nem hagyhatja. Evvel a második csoport útbaindulása lehetlenné volt téve. A múzeum közbenjárására kétszeri elutasítás volt a válasz. Már le is mondtam a reményről, hogy a szépen kitervezett programot végrehajthassam, mert közben a Jeniszein és mellékfolyóin a jégzajlás lefolyt és az első északra menő hajó is elindult. A múzeum igazgatójának távollétében annak energikus helyettese, a múzeum kollégiumának ülésén ellenőrzőképen résztvevő és a kormányzósági közoktatásügyi népbiztosságnál vezetőállásban levő személyiség figyelmét finom gúnnyal felhívta arra az anomáliára, hogy a mindennapi politikai élet érdekeltségeitől távol álló, tisztán tudományos törekvések, hogy szenvednek hajótörést a hozzá nem értés zátonyán. Ennek a demarsznak lett az eredménye, hogy engedélyt nyertem az elutazásra.

Lázás sietséggel láttam neki az előkészületeknek, hogy a

július hó 7-én induló hidrográfiai expedicióval, amely a Jeniszei alsófolyásán, torkolatvidékén és az Északi Jeges-tenger partjain végzendő vízrajzi munkálatokra küldetett ki, mi is útnak indulhassunk.

Tudományos felszereléstünk a legnélkülözhetetlenebb műszerekből állott. Antropometriai mérések megejtésére egy precizen működő tolokás körzöt, egy kipróbált pontossággal működő Mathieu-féle szélességmérőt, két méter-szalagot és a termet mérésére szolgáló, három részből álló (állványtalp — vertikális mérce — és egy rajta fel- és lecsúztatható horizontális kar) részben puha, részben keményfából készült magasságmérőt vittem magammal. Ez utóbbi egyszerű műszer egy hadifogoly bajtársam, *Kleiszner Sándor* erdőmérnök szakavatott keze alól került ki. Az előbb említett francia gyártmányú műszereket téli laboratoriumi munkáim alkalmával használtam és teljesen megbízhatóknak találtam. Az utóbbihoz is teljes bizalommal voltam, mert *Kleiszner Sándor* bajtársam ennél nehezebb problémát is megoldott akkor, amikor múzeumi munkásságom támogatására egy sztereograffal ellátott és precizen működő, forgatható koponyatartóval örvendeztetett meg. Legnagyobb hiányát éreztem a fényképezéshez szükséges lemezeknek. Fotografáló-gépet vihettem volna magammal akárhányat, de a hozzávaló lemezekből a múzeum már régen kifogyott, így a választás a még meglevő néhány filmtekercsre és egy kis 6×9 cm.-es méretű gépre esett, hogy a legszükségesebbnek és legérdekesebbnek látszó esetekben fotografálhassunk. A szabadban való táborozásokhoz szükséges ponyvát a Tunguzkához való megérkezéstünk után kellett kapnunk. Tekintettel arra, hogy a nagy északi őserdő területén semmiféle út nem lévén, a mozgás tisztán a víziútra szorítkozik, ugyancsak a köves Tunguzkánál láttak el bennünket egy Angara-típusú halászesónakkal és egy nyírfakéregből készült tunguz-lélekesztővel. Az előbbi négy személy befogadására és a podgyász elhelyezésére alkalmas, vitorlával is felszerelhető, könnyűjáratú, biztos közlekedőeszköznek bizonyult. Az utóbbi kis távolságokra használható, rendkívül gyorsjáratú, ideális alkalmatosság volt. Meg kell még említenem, hogy egy szerény kis úti gyógyszerterát is sikerült szereznem, amihez szintén nem hivatalos úton jutottam, hanem egy kémiai laboratóriumban működő hadifogoly tanártársam ajándékként vihettem magammal. A gyógyszereknek a benszülöttek között nemcsak emberbaráti jelentősége volt, hanem nagyban segítségemre voltak a bizalom és jóindulat elnyerésében. E bizalom működésemnek már

kezdetén megnyitotta előttem a Jeniszei osztyákok sátrait és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy antropometriai méréseim és egyéb embertani adatgyűjtéseim, legalább is férfiak között, egyetlen egyszer sem ütköztek akadályokba.

Ilyeténképpen felkészülve, július 7-én, megkésve bár, de reményekben nem szegényebben behajóztuk szerény podgyásznkat az indulni készülő hidrográfiai expedíció uszályára (barzsa), amely a Katanga torkolatáig volt bennünket szállítandó. Az iratok átvizsgálása és szigorú podgyászszemle után, uszályunk elé befogták a gyorsjáratú kis „Suja“ nevű vontatógőzöst, amely délután hat órakor északnak kanyarodva, elhagyta a krasznojarszki kikötőt. Lassan tűnedezték el a déli látóhatáron a városnak templomtornyai és a magas balparton fekvő, szomorú emlékü hadifogolytábor mogorva kőépületei. Jeniszeiszki városában való hat napi vesztéglés után július 16-án este pillantottuk meg a folyó egy nagyobb szigetén az első osztyák sátort és a következő napon megérkeztünk a Katanga torkolatához.

Szíves elnézést kérek, hogy e bevezető sorokban olyan részletekre is kiterjeszkedtem, amelyek szervesen nem tartoznak hozzá a kijelölt anyag tárgyalásához. Úgy vélem azonban, hogy e részletek nem lesznek egészen érdektelenek, mert ilyen nagy földrajzi távolság és lényegesen más élet- és társadalmi viszonyok távlatából bepillantást engednek a lét harcát nehéz viszonyok között is lankadatlan lelkesedéssel vívó orosz tudományosság mai szomorú napjaiba.

DÚS FERENCZ.

Az ipari munka befolyása az emberi szervezetre.

Folytonos változás jellemzi az életet. Magától értetődő ezért, hogy a megnyilatkozó behatásoknak nem maradnak el a következményei sem. Ha elég erős, kifejezett hatás nyilatkozik meg valamely élő vagy élettelen testtel szemben, nem átmenetileg, hanem állandóan, akkor a szervezet vagy annak egyes része változást szenved alakban, tevékenységben. Ez a változás erősen hozzáilleszkedik a behatáshoz, de legtöbb esetben annak megszűntekor lassan kiküszöbölődik.

Ha vizsgáljuk a környezet behatásának jelentőségét az emberi szervezetre vonatkozólag, akkor azt szegezhetjük le: a foglalkozás nemcsak lelkileg hat átalakítólag az egyénre, hanem testi változást is okoz. Ez a változás azonban az egyénhez kötött, szigorúan egyéni,

tulajdonság; teljesen elkülöníthető a faji jelenségektől. Még csak családi jellegként se fogadható fel, mert az apa, az anya nem származtatják tovább ilyenmő szerzett jellegüket, tulajdonságukat.

A környezet, az abban rejlő behatások tehát a szerzett jelleget, a szerzett változásokat idézik elő, amelyek idővel, ha a behatások az utódoknál is fennállanak s hasonló formájuk mellett intenzitásukat is megtartják, — családi jellegekké formálódhatnak. Ez utóbbi esetben a környezet okozta elváltozás az öröklés által tovább származódhatik.

Jelen közlemény-sorozat keretében azt óhajtom vázolni, hogy az ipari munka, a gyári, műhelyi behatás minő változást okoz az egyéneknél. Ez a változás a testi formálódásra vonatkozik s leginkább az izmokat, a csontokat érinti.

Az ipari, a gyári nehéz testmunka erős átalakító hatást fejt ki. Kezdetben a szervezet ellentáll a behatásoknak, miért is elváltozások nem következnek be. Ha azonban az ipari, a gyári foglalkozás ártalmait, illetve átalakító hatásait tovább is állandóan éri a szervezetet, az ellentállóképesség csökken. Ekkor megkezdődik a változás, olyan formában, melynek még ninesen végleges jellege.

A foglalkozáshoz kapcsolódnak ekként oly elváltozások, amelyek állandósulva egyéni tulajdonságként, helyesebben bizonyos munka hatásának megnyilatkozásaként foghatók fel. Azonban a változás nemcsak a behatás intenzitásával van egyenes arányban, hanem függ attól is, hogy minő korban éri az egyént.

A fiatal, még fejlődésben levő test erősen reagál mindennemő behatásra; a szervezet ekkor olyan, mint egy felhangolt húr. A későbbi korban, a virágzás idejében s azon túl a behatások már nem találnak kedvező talajra, bár az elváltozások kisebb formában ilyenkor is bekövetkeznek.

De nemcsak a kornak, hanem a nemnek is szerepe van az elváltozásokban. Az erős esontrendszerrel, kifejlett izomzattal rendelkező férfi ellentállóképesebb a munkában inkább igénybe vett, gyengébb testalkatú nőnél, akinek az ipari munka mellett a házimunka sokfélesége is vállára nehezedik.

Összegezve: a test, a szervezet folytonosan ki van téve a külső behatások támadásainak, melyet legtöbb esetben nem tud kivédeni. Ennek tulajdonítható, hogy hosszú évek után szinte észrevétlenül áll be a változás.

A létrejött elváltozások vizsgálatánál erősen kell bírálunk

azon melléfkörülményeket, amelyek a hatóerőt befolyásolják. Néznünk, figyelnünk kell, hogy ugyanazon behatás egyidőben és hasonló intenzitás mellett az egyének sorozatánál egyenértékű változást idéz-e elő? Ha igen, úgy a mellékhatások kizárásával megállapíthatjuk az okot és véglegesnek tekinthetjük az okozatot.

Az egyazon foglalkozást űzőknél azonban nemcsak a kori, nemzet, hanem az erőbeli állapotot is figyelembe kell vennünk. Vizsgálatainknak ki kell terjednie a legkisebb részletjelenségre, de mindig ugyanazon szempontnak kell vezérelv gyanánt szolgálnia.

Vizsgálataimat az elmondottak irányították; a részletjelenségek azonban nem homályosították el a lényegét. Mindig a testre ható speciális befolyást kerestem, hogy megtaláljam az elváltozások valódi okát. Ezt úgy értem el, ha bizonyos foglalkozást űző egyén munkálkodását, tevékenységének minőségét szemügyre vettem, abba mintegy beleélni igyekeztem magamat.

A nyomdaipart űző munkásokra vonatkozó adataimat mutatom be ezúttal. Kétszáz egyén vizsgálatát tükrözi az vissza, melyet a legkülönbélebb nyomdáknak hajtottam végre.

A kétszáz nyomdai munkás közös elváltozásai, melyek foglalkozás okozta jelenségek, a következők:

I. Elváltozások a mellkason és a tüdön.

a) Lapos-szűk mellkas 120 esetben 60%.

b) Tüdőcsúcs-hurut 35 esetben 17.5%

c) Positív tuberculosis 30 esetben 15%.

A 120 lapos-szűk mellkast a következő életévekben tapasztaltam:

18 éves korban . . .	25	25—30 éves korban . . .	10
19—20 „ „ . . .	15	30—35 „ „ . . .	30
21—22 „ „ . . .	14	35—40 „ „ . . .	8
22—25 „ „ . . .	16	41—50 „ „ . . .	2

A tüdőcsúcs-hurutosok korra nézve így oszoltak meg:

18 éves korban . . .	5	22—25 éves korban . . .	5
19—20 „ „ . . .	6	25—30 „ „ . . .	14
21—22 „ „ . . .	4	30—35 „ „ . . .	1

Positiv tuberculosis:

18 éves korban	1	25—30 éves korban	12
19—20 " " " " " " " "	3	30—35 " " " " " " " "	2
21—22 " " " " " " " "	6	35—40 " " " " " " " "	1
22—25 " " " " " " " "	5		

A 30 tuberculosisban szenvedő bemondása alapján a szülőknel 20 esetben volt jelen tuberculosis.

II. Elváltozások a gerincoszlopon.

- a) Kiphoscoliosis 60 esetben 30%.
- b) Kiphosis 25 esetben 12,5%
- c) Scoliosis 17 esetben 8,5%.

Életkorra nézve így osztottak meg:

Éves korban	Kiphoscol.	Kiphosis	Scoliosis	Éves korban	Kiphoscol.	Kiphosis	Scoliosis
18	4	1	3	25—30	15	10	1
19—20	2	2	5	30—35	8	3	1
21—22	8	3	4	35—40	3	—	—
22—25	20	6	3				

III. Elváltozások a végtagokon.

- a) Tág viszerek 55 esetben 27,5%.
- b) Lúdtalp 54 esetben 27,0%.

Melyek foghatók fel ezek közül a foglalkozás következményei gyanánt? A szedőszekrény előtt álló, egész nap görnyedten dolgozó munkás gerincoszlop-elferdülése nagy részben foglalkozási ártalom, nem a műhelyen kívüli ok hatásának folyománya. Ugyancsak a foglalkozás eredménye a lúdtalp is, amelyet megtaláltam mindazon egyéneknel, akiknek foglalkozása hosszas, egyhelyben való állást követel. Így nagyon sok lúdtalpút láttam a pécek, pincérek között.

A mellkas elváltozása dominálja a képet a nyomdai munkásoknál. Lapos, szűk mellkast észleltem a megvizsgáltak legtöbbszörénél; típusát az úgynevezett paralytikus mellkasnak. A mellkas fejletlensége, szűk volta a tüdő működését erősen befolyásolja s különösen hajlamosít tuberculosisra, amely nyomdai munkásoknál oly gyakori. E tekintetben erős különbségek vannak ott, ahol a munkások tágasabb műhelyben dolgoznak. A műhely egészségtelen volta erős bélyeget nyom az abban dolgozóakra s ez különösen nyomdai munkásoknál domborodik ki. A 65, illetve 30 tuberculosisban megbetegedett közül 50 évek óta sötét, dohos pincehelyiségben dolgozott

s ezen amúgy is káros légkörben szívta magába a betűszekrények veszedelmes porát.

A gyakran tapasztalt viszértágulást szintén a hosszas állás hozza létre.

Végigtekintve a vizsgálati eredményen, megállapíthatjuk: a nyomdákban dolgozóknál a mellkas, a tüdő áll az elváltozás közép-pontjában, amellyel kapcsolatos, együttjáró a gerincoszlop elferdülése. E megállapítások jórészt magyar munkásokra vonatkoznak. Közülük legtöbb alföldi származású s mindössze húsz az idegen nemzetiségű (szerb, román). Az utóbbiaknál a tüdő megbetegedése háttérbe szorult; a magyar faj érzékenyebbnek bizonyult a tuberculosis fertőzéssel szemben.

A megvizsgált 200 munkás korra nézve a következőkép oszlott meg:

18 éves	32	30—35 éves	18
19—20 „	20	35—40 „	22
21—25 „	44	41—50 „	13
25—30 „	51		

Az életkort és az elváltozásokat vizsgálva, a következőket állapíthattam meg: Legkorábban kifejlődött a lúdtalp. Az esetek legnagyobb része a 25 éven alul volt tapasztalható. A gerincoszlop elferdülése a 20. évtől kezdődőleg fokozatosan fejlődik. A tuberculosis a 25—30 év között virágzik. Legkésőbbben fellépő elváltozás: a viszerek kifejlődése.

Megtalálhatjuk ezeken kívül nyomdai munkásoknál az elváltozások számtalanjait, azok azonban az egyénhez kapcsolódtak és nincsenek összefüggésben az ipartízem ártalmaival.

A nyomdai munkás testi elváltozása embertani szempontból vizsgálva kóros, beteges jellegű. A nyomdai munka, ellentétben sok más iparaggal, tisztán jellegzetes elváltozást, melyet másutt nem találunk, nem idéz elő. A több szerző által leírt idült ólommérgezés tüneteit nem észleltem, aminek magyarázatát abban találtam, hogy tisztán ólomtartalmú betűket az utóbbi időben nem használnak és a szekrények portalanítása általános.

A röviden vázoltak élénken bizonyítják, hogy a szervezet embertani vizsgálatai nélkülözhetetlenül szükségesek, mert a kórok megismertetése által fegyvert adnak a testi satnyulás, megbetegedés ellen. Jelen esetben a nyomdai tízemek tökéletesítése, higién-

nikus berendezése van hivatva arra, hogy a munkások testétől távol tartsa a kórokat és megakadályozza a test elváltozását.

PRÁGER MÁRTON DR.

Jegyzet: Az Embertani Szakosztály programjába vette a különböző foglalkozású egyének rendszeres antropológiai tanulmányozását, hogy a foglalkozásnak a szervezetre való hatását minél nagyobb vizsgálati anyag alapján megállapíthassuk s a külföldi hasonló vizsgálatok eredményeivel egybevevünk. E vizsgálatok eredményeit folyóiratunk hasábjain közöljük. Jelen cikk alapjául szolgáló vizsgálat még az embertani szempontok kellő figyelembe vétele nélkül történt.

Szerkesztő.

A test hibás alakjai különös tekintettel az antropológiára.

A test hibás alakjai közül egyet szeretnék kiragadni, vele kissé bővebben foglalkozni, azt, amely a gyermekben felébreszti a szégyenkezés érzetét, testi és lelki fájdalmat okoz neki felnőttkorában és a szülő szeméből — a gyermek láttára — kiesordult könny igen gyakran a lelkiismeretfurdalásnak egy szomorú memóriája. Ez a szálnalmas kép: a gerincoszlop elferdülése.

A gerincoszlop — a csontrendszer alappillére — több egymásra helyezett csigolyából álló csövet képez, amely magában foglalja a gerinevelőt. A gerincoszlopnak az a része, amelyet „kereszt-csont” névvel jelölünk meg, szilárd, míg a többi csigolya által képezett oszlop mozgathatósága in toto minden irányban szabad. Ez a mozgathatóság azonban rendes normális körülmények között is nemesak *nem* és *kor*, hanem *faj* szerint is változik. A felső kereszt-csontfelületnek Martin kimutatása szerint a horizontális felé való hajlása pl. az európainál sokkal nagyobb (49 fok), mint az ausztráliai népnél (33—15 fokig).

Különbséget látunk továbbá az egyes csigolyacsoportok mozgathatósága között is; az ágyéki csigolyák mozgathatósága sokkal nagyobb fokú, mint a háti csigolyáké.

A gerincoszlop hajlékonysága igen gyakran hozzájárul a gerincoszlop elferdüléséhez. Maga a csontos csigolya is bizonyos elaszticitással bír, amit Messerers több észleletével is megerősített. A csont ruganyosságát illetőleg újabban Lange végzett igen érdekes kísérleteket, amelyek közül minket e helyen főleg az érdekel, hogy

szerinte a csont elaszticitása *kor* szerint változik. Az elaszticitási coefficientens felnőttéknél nagyobb (12.000), mint gyermekeknél.

A mozgathatóságra a gerincoszlop hossza is fontossággal bír. Moser vizsgálatait szerint:

0 éves csecsemő	test hossza	50 cm.,	gerincoszlopának hossza	19.2
3 „ gyermek	„ „	86 „	„ „	31.7
5 „	„ „	112 „	„ „	33.5
11 „	„ „	138 „	„ „	41.0
14 „	„ „	152 „	„ „	44.0
15½ „	„ „	162 „	„ „	45.6
felnőttek	„ „	167 „	„ „	57.0

Mint látjuk az újszülött gerincoszlopa a test hosszához képest relative nagyobb, mint a felnőtté; az alsó végtagok növekedése t. i. nagyobb, mint a gerincoszlopé.

A gerincoszlop elferdülésének többi okai közül még az általános izomgyengeséget, az angol-kórt és hibás testnevelést említem meg. A hibás testnevelés a gerincoszlop elferdülések gyakoriságát nagyban előmozdítja, amit azok a szomorú számok is bizonyítanak, amelyeket az iskolai statisztikák eredményeképpen a következőkben adok:

Schullhess, Weisenhaus Zürich: 181 gyermek közül 80 ferdülést talált, vagyis 44%.

Guillaume: 731 gyermek közül 218 ferdülést talált, vagyis 30%.

Krug: 1418 gyermek közül 357 ferdülést talált, vagyis 25.17%.

Péter Weisser: 515 gyermek közül 272 ferdülést talált, vagyis 52.81%. A kép sajnos igen elszomorító.

Még tisztább képet nyerünk, ha a vizsgálatok eredményét *nem* szerint kísérik figyelemmel. Leány gyermekeknél, akik általában szerintem helytelenebb testi nevelésben részesülnek, a gerincoszlop elferdülése sokkal gyakoribb, mint a fiú gyermekeknél. *Schullhess* szerint a fiúgyermekeknél 7—20% között váltakozik a gerincoszlop elgörbülése, leányoknál pedig 80—90%-ra is tehető.

A %-os arány a gyermek *kor*a szerint is változik. Erre vonatkozólag is számos vizsgálat történt és *Eulenberg* a habituális elferdülést, amely közé a helytelen testi nevelés okozta ferdülést is soroljuk, a 7—10-ik életkorig találja leginkább (56.40%-ban). Mások szerint a gerincoszlop elferdülése a 15-ik életévig fokozódik. Minden adatok mellett szólnak, hogy az iskolai évek, amelyekbe a

gyermek testi nevelése belcsesik, éppen a helytelen testi nevelés folytán, igen károsan befolyásolják a gerincoszlopnak helyes fejlődését. Szükségszerű, hogy ezen riasztó számok minden szülőt, orvost gondolkodóba ejtsenek.

Vajjon miért olyan nagy a leánygyermek gerincoszlop görbülésének a percentje?

Igaz ugyan, hogy leányoknál a esontrendszer sokkal gracilissabb, a szallagok gyengébbek, az izomzat vékonyabb; igaz ugyan, hogy a korai pubertász gyakran a kritikus időperiódusba esik, amikor t. i. a test fejlődése a legerősebb, de igaz az is, hogy a fiúgyermek őseinktől neki juttatott természeténél fogva inkább veszi ki a részét a „sportban“, amellyel legalább némileg pótolni igyekszik az általunk oly sokszor csak hirdetett helyes testi nevelést. A „jó illem“ azt kívánja a jól nevelt leánykától, hogy hazajövet az iskolából, otthon leckéjét elvégezve. — ezt természetesen minden testi mozgástól menten — kézimunkához fogjon, nehogy „ments Isten elfücsödjék!“ Ezen állításomat megerősíti az a tény, hogy az elferdülés keletkezésének ideje összeesik az iskola látogatás kezdetével. Nemrég nékem is volt alkalmam néhány száz gyermeket megvizsgálni. Az elferdüléseknek talán 50%-a a 6—10 év közé esett. Szomorú jelenség ez, amely még fájdalmasabbá válik, ha tekintetbe vesszük, hogy az elferdült gerincoszlop, amely maga után vonja az egész mellkas elferdülését, a mellkasban foglalt lágy részekre is igen káros hatással van. Mert hiszen könnyen meg lehet érteni, hogy a gerincoszlop, vagyis most már az egész mellkas elferdülése és elfordulása a tüdőnek alakját, fekvését egyrészt mechanice is megváltoztatja, másrészt a tüdő-szövetnek megbetegedését igen könnyen előidézi. A tüdő alakban és fekvésben teljesen hozzáilleszkedik az őt körülvevő mellkasváz alakjához. Ha a ferdülés pl. a gerincoszlop felső segmentumában van, a külső káros behatást szenvedő tüdőcsúcsok nagyban előmozdítják a csúshurutok keletkezését. És hogy ezt számbelileg is kifejezhessem, legyen szabad *Lórenz* tanárra hivatkoznom, aki 174 tüdőbeteg közül 68 gerincoszlop merevedést talált. Ezenkívül légzési nehézségek, tüdő- és mellhártyagyulladás is lehetnek a gerincoszlop elferdülésének komplikációi. És ha megemlítem azt, hogy a tüdőhöz hasonlóan a szív is nagy mértékben szenved a gerincoszlop elferdülése által, akkor úgyhiszem eléggé kitűnik annak a szükségessége, mindenképpen odabátni, hogy a gyermek gerincoszlop elferdülését tőlünk lehetőleg megakadályozzuk.

És ime egy ponthoz érkeztem, ahol az antropológia nagy segítségünkre lehet. Mert hiszen az antropológiának nagyon tág tere van a medicinában, az ember anatómiájával, morfológiájával és fiziológiájával igen közvetlenül foglalkozik. Tudományos mérései céljából oly sok a „gyermek-anyaga”, hogy — ha kutatásai közben ezentúl erre a térre is kiterjeszti figyelmét — a gerincoszlop elferdülését észreveszi ott, ahol még a szülő annak jelenlétét nem is sejtí, miáltal nagyon sok esetben — az orvos, vagy a szülő figyelmét felhíva a gyermekre — továbbterjedését megakadályozhatja.

Nagy megnyugtatósomra szolgál, hogy ezentúl ezeket a méréseket az antropológusokkal karöltve fogjuk végezni. A munka gyümölose nem fog elmaradni, mert ezáltal megóvjuk a szülőt a könnyeitől, a gyermeket fájdalmától, a nemzetet pedig számos nyomoréktól.

MANDLER OTTÓ DR.

A magyar gyermek testi kifejlődése.

I. A matyó fiúk.

Szakosztályunk munkaprogramjában hangsúlyozott fontosságú van a gyermekmagyarság testi fejlődése felderítésének s pontos megállapításának. Kétségtelen ugyanis, hogy a magyarság típusainak megállapításához a magyarság lényfejlődésének tüzetes megismerése fog vezetni. Szomorú valóban, hogy ezen legsajátosabb magyar feladat érdekében a hazai tudományosság általában nagyon keveset produkált! A gyermekek testi fejlődésére is úgy szólván napjainkban terelődött nem is a hivatásos antropológusok, hanem az iskolaorvosok és a pedagógusok figyelmé. Ez is az oka annak, hogy az eddigi vizsgálatokban, egynék-kettőnek kivételével, fel sem vetődött a rassz szempont. S így, bár a különböző életkorú gyermekcsoportokról számos adatunk van, azonban ezeket a rassz fejlődés szempontjából alig értékesíthetjük.

A máramarosszigeti kir. kath. főgimnázium 1909/10. évi értesítőjében közli adatait és eredményeit Koczián Lajos dr., „A tanuló ifjúság testlani vizsgálata”-ról. Koczián 320 máramarosszigeti gimn. tanulót mért, akiket koruk alapján nyole csoportba osztott be úgy, hogy minden csoportba 40 tanuló esett, akiknek életkora között legfeljebb 11 hónap különbség volt. Így pl. a 10 éves és 1 hónapos ugyanazon csoportban volt a 10 éves 11 hónappal. Megmérte a

tanulók: 1. magasságát; 2. mellesont magasságát; 3. karölét; 4. a mellkas kerületét; 5. a fej leghosszabb átmérőjét, legnagyobb szélességét és magasságát; 6. a legkisebb homlokszélességet; 7. a járomív szélességét; 8. az arc hosszát; 9. az orr hosszát és szélességét. Sajnos, a megmért gyermekek személyi adatairól nem számolt be.

Konrádi Dániel dr., a kolozsvári egyetem m. tanára, szintén az 1909/10. tanév folyamán az ottani ev. ref. kollégium 449 tanulójának mérte a magasságát, súlyát, mellbőségét és fejkörfogatát. Vizsgálata általános fejlődési és orvosi. eredményeiről tanítói, szülői értekezleteken, iskolai értesítőben és az „Internationales Archiv für Schulhygiene“ 1911. évfolyamában számolt be.

Földvály Mihály, a nagyváradai prem. főgimn. tornatanára, 569 tanuló testmagasságát, súlyát és mellkörfogatát mérte meg, továbbá adatokat gyűjtött a miliő behatására is (betegség, alkoholizmus, dohányzás, lakás, foglalkozás, étkezés, alvás, testgyakorlás). Részletesen leírja vizsgálatának eredményeit a nevezett iskola 1912/13. évi értesítőjében. Csodálatos, hogy *Földvály*, aki a tanuló és atyjának szociális helyzetét is megfigyelése tárgyává tette, a származás kérdését figyelmen kívül hagyta.

Nagy László, tanítóképző-intézeti szakfelügyelő, az 1913/14. tanév alatt a budapesti VI. ker. állami tanítónőképző-intézet 1—6. osztályú elemi iskolai tanulóin, fiúkon, leányokon, továbbá a tanítónőképzőintézet 1—4. évfolyamos növendékein a következő méréseket, illetőleg megfigyeléseket végezte: 1. testmagasság; 2. testsúly; 3. tüdőtérfogát; 4. izomerő; 5. izomreakció ideje; 6. az érdeklődés iránya; 7. osztályzat tornából; s végül 8. az általános osztályzat. Célja az egyes tanulók testfejlődését figyelemmel kísérni s főleg a leányok testi fejlődésének azon általános érvényességű jelenségeit megállapítani, amelyek a tanév lefolyása alatt föllépnek. A méréseket minden tanulón négyszer eszközölte és pedig szeptember első, november utolsó, március első s május utolsó hetében. Eredményeiről részben, t. i. csak a *serdült korú leányok magasság- és súlyfejlődéséről* referál az intézet 1913/14. évi értesítőjében.

Önálló füzetben hívja föl az érdeklődők figyelmét *Mokos Gyula Deákányok növekedése két háborús iskolai évben* címen. *) Az Országos Nőképző-Egyesület Veres Pálné felsőbb leányiskolá-

*) Ifornyánszky Viktor, 1916

jának és gimnáziumának 1045 tanulójának magasságát és súlyát mérte meg.

A következő két szerző a gyermekek testi fejlődésének vizsgálatát a *szellemi fejlődéssel* kötötte össze. Így *Lukácsné Szász Irén*, fővárosi elemi iskola igazgatója, *Juba Adolf* egyetemi m. tanárral több éven át mérte tanulóinak magasságát és testsúlyát. Tanulmányozta az iskolába lépő gyermek további fejlődését, nemkülönben a testmagasság és testsúlynak az értelmi fejlődéssel való összefüggését. Ezen több évi vizsgálódás eredményeit *Lukácsné* dolgozta föl s *A Gyermekek* 1908., 1909. és 1911. évfolyamaiban közölte.

Míg *Török Ödön* dr. orvos, a „Klinikai Füzetek“ 1913. évfolyamában referál a *Koponya körfogat és szellemi fejlettség* címen 814 normális 6—12 éves ugyancsak budapesti elemi iskolai tanulón végzett koponyaméréseiről. Anyagát a *Bayerthal*-féle elvek alapján válogatta meg, t. i. kirekesztette a mérésből a túlságosan csúcsos és lapos, valamint a betegségek által átformált és megnagyobbodott fejűeket.

Tuszkai Ödön dr. a „Budapesti Orvosi Ujság“ 1911. évfolyamában számol be a VIII. ker. állami főgimnázium 922 tanulójáról szerzett iskolai orvosi tapasztalatairól s mutatja be a tanulók testi fejlődéséről és egészségéről szerkesztett törzslapját. Ezen törzslapon a következő adatokat gyűjtötte össze: 1. A testhossz; 2. testsúly; 3. mellbőség; 4. tüdőtérfogat; 5. a fej kerülete, hosszúsága, szélessége, magassága; 6. a két kéz szorítóereje; 7. általános tápláltság; 8. vérmennyiség; 9. testi tisztaság; 10. érzék- és beszédszervek; 11. más kóros elváltozások; 12. iskolai előmenetel; 13. javaslatok; 14. mulasztást okozó betegségek; 15. torna.

Tuszkai Ödön dr. vizsgálatai a mi szempontunkból különös értékkel bírnak, mert ő a többi ismertetett szerzőtől eltérően figyelemmel van a gyermekek származására. A megnevezett főgimnáziumban tisztán magyar átlag 17%, kevert származású átlag 26% és tisztán idegen származású 57% volt.

A „Gyermektanulmányi Múzeum Kiadványai“ során közlésre vár *Bartucz Lajos* dr. dolgozata, amelyben 36.646 magyarországi gyermek természetadatát dolgozta föl. Ez az első nagyszabású magyarországi antropometriai adatgyűjtés, mely a magyarországi gyermek növeséről igen becses megállapításokat eredményezett. Sajnos, hogy a publikációt a nehéz gazdasági viszonyok késleltetik.

A megmért gyermekek közül magyar volt 24.874, német 4018, oláh 3632, szláv 1596, zsidó 874, közelebbről meg nem határozott idegen nemzetiségű 1652.

Magam 1913-ban matyó területen (borsodmegyei *Mezőkövesd*, *Tard és Szentistván* községekben) 54 fiút és 17 leányt mértem. 1914-ben, a háború kitöréséig *Balatonkenesén* 31 fiút, *Hódmezővásárhely födeákszéli, kútvoölgyi és kaltraszéli* tanyáin 20 fiút és 17 leányt, *Mindszerten* 31 fiút és 24 leányt vontam vizsgálat alá. Megállapítottam magasságukat, karölküket, a fej kerületét, hosszúságát, szélességét, magasságát. A gyermekek megállapítható ősi, törzsökös családok származékai voltak. Mind a bejárt területekről, mind a gyermekeket kiválasztó szempontjaimról, nemkülönbön magáról a gyermekek származási adatairól bővebben olvasható „*A magyar gyermek kephal-indexe*“ című munkámban.* Minthogy a háború miatt méréseimet tovább nem folytathattam, az idézett füzetben a kephal-indexre vonatkozó adatokat feldolgoztam és összehasonlítottam a felnöött magyarság és a *zürichi* és *argentíniai* gyermekek kephal-indexével.

Szenlénk végén megállapíthatjuk, hogy rövid két-három év alatt derckas munkásság folyt hazánkban a gyermekmagyarság testi fejlődésének megállapítása céljából. Sajnos azonban, hogy rassz antropológia szempontjából csak *Tuszkai*, *Bartucz* és a magam adatait tudjuk felhasználni, mert a többi kutatók sem az anyag megválasztásában, sem az adatok feldolgozásában nem voltak figyelemmel az annyira fontos származási adatokra, amiknek fontosságát más helyütt már kifejtettem**) s példával is illusztráltam. A különböző rasszhoz tartozó gyermekeknek mind testi, mind szellemi fejlődése ugyanis egymástól többé-kevésbé eltérő, sem intenzitásában, sem menetében és minőségben nem egyenlő, amint hogy a különböző rassz kultúrák sem egyeznek meg.

A magyar gyermek testi fejlődéséről gyűjtött adatainkat kiegészítve *Bartucz* Lajos Aradmegyében és Göcsejben gyűjtött s *Tuszkai* Ödön budapesti magyarszármazású gyermekekről szerzett adataival, helységenként dolgozzuk föl s közöljük. Így sorra jönnek a matyó, hódmezővásárhelyi tanyák, a mindszerenti, balatou-

*) *A Gyermek* 1918. évfolyamában. Külön is megjelent Ranschburg Gusztáv budapesti könyvkereskedő kiadásában.

**) *A magyar gyermek*, Székfoglaló értekezés a M. Néprajzi Társaság 1920. október havi ülésén.

kenesei, a göcseji és az aradmegyei gyűjtés végül a budapesti gyermekek s a végén egybefoglaljuk eredményeinket, s adataink alapján megállapítjuk a magyar gyermek testi kifejlődésére nézve jellemző sajátságokat.

A megmért 71 matyógyermek közül 54 fiú és 17 leány. Túlnyomó részük törzsökös családból való. Minthogy a különböző területeken általában kevés leánygyermeket sikerült megmérnünk, azért a reájuk vonatkozó adatokat nem helységenként, hanem együttesen dolgozzuk föl s a fiúk után közöljük.

A matyófiúk vizsgálatának eredményeit a mellékelt I. táblázatban állítottam össze.

A 6., 7., 8. és 9. években elégtelen a gyermekek száma ahhoz, hogy a róluk vett adatokból fejlődésük jellemző vonásait megállapíthassuk. Mindamellett mégsem hagyjuk el azokat, hanem, hogy a 10. életévet megelőző évekről némi tájékozódást szerezhessünk, ezen évek adatait összevonva tárgyaljuk. Másrésről ezen adatokat azért is közöljük, hogy az összes adatok egybefoglalásánál felhasználhassuk.

I. Táblázat.

T e r m e t (cm.)						K a r ö l (cm.)			
Év	Eset	Minimum	Maximum	Arithm. közép	Ingadozás	Minimum	Maximum	Arithm. közép	Ingadozás
6—9	12	109	126	117	18	101	127	115	27
10	14	112	135	130	14	124	136	131	13
11	19	123	142	133	20	120	146	134	27
12	9	124	144	135	21	127	142	134	16
F e j v í z s z i n t e s k e r ü l e t (mm)						H o s s z ú s á g - s z é l e s s é g i j e l z ő			
6—9	12	491	520	504	30	82·35	96·77	90·34	15
10	14	495	528	511	34	86·30	94·70	89·52	9
11	19	495	543	518	54	82·48	99·40	90·00	7
12	9	495	542	518	48	83·90	97·46	90·00	14

Magasság. A 6—9 éves matyógyermekéknél (12 eset) a legkisebb termettől (109 cm.) a legmagasabbig (126 cm.) az ingadozás terjedelme 18 egység. A közép 117 és 119 cm. közé esik, az aritmetikai közép pedig 117 cm.

A 10 éves fiúknál a legkisebb termet 112 cm. s a legmagasabb 135 cm., vagyis az ingadozás 14 egység. Az aritmetikai közép 130 cm.

A 11 éves fiúknál a legalacsonyabb termet 123 cm., a legmagasabb 142 cm. s az ingadozás 20 egység. Az aritmetikai közép 133 cm., 3 cm.-rel nagyobb a 10 éves korúakénál.

A 12 éves fiúknál a legkisebb termet 124 cm. s a legnagyobb a 144 cm., vagyis az ingadozás 21 egység. Az aritmetikai közép 135 cm., 2 cm.-rel nagyobb a 11 évesekénél.

Dacára tehát az adatok egyenetlenségének és kevés számának, a fejlődési tendencia ezen adatokból is észrevehetőleg domborodik ki.

A karölt (ld. I. táblázat), illetőleg a 6—9 éves matyófiúknál az ingadozás terjedelme 27 egység. Legkisebb karölt 101 cm., legnagyobb 127 cm. Az aritmetikai közép 115 cm.

A 10 éves matyófiúk karöle átlagban 131 cm., vagyis 16 cm.-rel nagyobb, mint 9 éves korban.

A 11 és 12 éves fiúknál viszont 134 cm. a karölt aritmetikai középértéke, vagyis 3 cm.-rel nagyobb, mint az előző életkorban volt.

A karölnél tehát már nem mutatkozik a fejlődési tendencia oly tisztán, mint a termetnél s a méret nagyobb voltának megfelelően az ingadozás is nagyobb.

A termet és a karölt viszonya az aritmetikai közép alapján a következő:

6—9 év: termet = 117 cm.,	karölt = 115 cm.
10 " " = 130 " "	= 131 "
11 " " = 133 " "	= 134 "
12 " " = 135 " "	= 134 "

Vagyis 6—9 éves korban a karölt kisebb, 10—12 éves korban pedig közel akkora, mint a termet, sőt tendencia mutatkozik a termet túlszárnyalására.

A fej vízszintes kerülete (l. az I. táblázatot). A 6—9 éves matyófiúknál 491—520 mm. közt változik, 30 egységnyi ingadozással. Az aritmetikai közép 504 mm.

A 10 éves korban az aritmetikai közép 511 mm., vagyis 7 mm.-rel, 11 és 12 éves korban pedig 518 mm., tehát 7 mm.-rel növekedett a fej vízszintes körfogata. Ugyancsak fokozódik a méret nagyságával párhuzamosan az ingadozás is.

A kephal index-nél (l. az I. táblázatot.) Szembetűnő, hogy annak ingadozása az egyes életkorokban lényegesen kisebb, mint a két utóbbi méretnél volt. Az egyes életkorokra eső aritmetikai közép

pedig 7—12 éves korig mindössze fél indexegységnyi változást mutat bizonyosságául annak, hogy a koponyaalak ebben a korban már csak lényegtelen változáson megy át. Ugyanezt bizonyítja a koponyajelző főcsoportjainak gyakorisága is. A kisfokú rövidfejűség ugyanis 7—9 éves korban 10%-ban s 11 éves korban 10·53%-ban s 12 éves korban 11·11%-ban fordult elő. Ugyancsak a túlnagyfokú rövidfejűség 21·43—33·33%-nyi gyakoriságot mutat. A nagyfokú rövidfejűség ellenben mindenütt az eseteknek körülbelül felében (50—57%) fordult elő, tehát ez a 6—12 éves matyófiúk jellegzetes koponyaalakja gyanánt tekinthető.

Az 52 matyófiú kephal indexének elosztását a II. táblázat tünteti fel, melyből kiderül, hogy az összes esetek 82—99 jelzőértékek közé esnek 18 egységnyi ingadozással. A középen fekvő 4 jelzőérték 88—91 együttes gyakorisága az eseteknek közel 50%-ját teszi s így a 7—12 éves matyófiúk jellemző koponyajelző értékéül tekinthetők. E jelző értékek a nagyfokú rövidfejűség (hyperbrachykephalia) csoportjába esnek.

II. Táblázat.

52 Matyó fiú hosszúság-szélességi jelzője.

Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	82	2	3·84	10	91·5	5	9·62
2	83	—	—	11	92	3	5·77
3	84	2	3·84	12	93	2	3·84
4	85	3	5·77	13	94	4	7·70
5	86	4	7·70	14	95	—	—
6	87	2	3·84	15	96	—	—
7	88	7	13·46	16	97	4	7·70
8	89	7	13·46	17	98	—	—
9	90·5	6	11·54	18	99	1	1·92

Az ingadozás terjedelme $82 - 99 = 18$ egység, 52 egyén 100·0%.

Végül eddigi adataink eredményeit az egyes életkorok jellemzésére összesítjük és egészítsük ki a haj- és szemszín vizsgálatunk eredményeivel.

A 10 éves matyófiúra jellemző a 130 cm-es termet, közel ugyanolyan széles karól, fejtipusára pedig a hyperbrachykephalia. Szem- és hajszínére 50% barnaszemű és hajú, 21·5% kék, ugyancsak 28·5% szürkeshemű, míg 28% szőkehajú; 14·3% sötét szőke és 7·20% fekete hajú.

A 11 éves matyófiúra a 133 cm.-es termet és 134 cm.-es karöl jellemző. Fejtípusa ugyancsak hyperbrachykephalia. Szemszínére 47.37 barna, 47.37 szürke s 5.26 kék, míg 52.63 barna, 42.10 szöke s 5.26 százalék feketéshajú volt.

A 12 éves matyófiúra jellemző a 135 cm. magas termet s a 134 cm. széles karöl. Fejtípusa némileg eltérő, amennyiben erős hajlás van a brachykephalia felé. Szemszínére 55.5 szürke, 44.5 barna s megfordítva hajszínre 55.5 barna, 44.5 százalék szöke volt.

BALLAI KÁROLY.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Néhány szó a bűnügyi embertan érdekében. A bűnügyi embertan (antropologia criminologica) az embertannak egyik legpraktikusabb hajtása, melynek célja a gonosztevők mivoltának szigorúan tudományos, embertani alapon való megismerése; mint Kurella mondja: a gonosztevő ember természetrajza. A modern bűnügyi embertan már jó ideje levetkőzte a Lombroso-féle túlhajtásokat, s ma már külföldön egyetemi tanzsékei s tekintélyes folyóiratai vannak. A jogászvilág mindinkább belátja, hogy a gonosztevőknek elfogulatlan embertani tanulmányozása olyan szempontokat tár fel, melyek a büntények helyes megítélése szempontjából nélkülözhetetlenek. Hazánkban a bűnügyi embertan terén, egykét lelkes ember vizsgálataitól eltekintve, alig történt valami s jogászaink, rendőrtisztviselőink, bíróink rendszeres kriminálantropológiai oktatásban nem részesülnek, kriminálantropológiai intézetünk, múzeumunk s folyóiratunk nincsen. Pedig a már meglevő börtönügyi múzeum könnyen kifejleszthető volna kriminálantropológiai múzeumná és intézetté. Azonkívül okvetlenül szükséges, hogy a hazai gonosztevők rendszeres bűnügyi embertani vizsgálatát minél előbb megkezdjük és elvégezzük. A kérdés tanulmányozásának megoldásának elméleti és még inkább gyakorlati fontosságát csak növeli a kriminálstatisztika ama szomorú megállapítása, hogy a büntettek száma csaknem az összes európai államokban a lakosság számbeli gyarapodását jóval meghaladó mértékben szaporodik. Különösen feltűnő a fiatalokú gonosztevők s a visszaeső bűnösök számának hatalmas gyarapodása. A fiatalokú gonosztevők pedig a szomorú jövő előrevetett árnyképei, mert hisz ők fogják alkotni a jövő évtizedek megrögzött gonosztevőit. A társadalom komoly betegségével állunk itt szemben s a tudomány minden ágának ki kell vennie a részét abban, hogy a betegség okait kikutassuk s a gyógyítás szereit megtaláljuk. S ebben a munkában nagy szerep vár az elfogulatlan, rendszeres kriminálantropológiai kutatásokra. Ezért az Embertani Szakosztály programjába vette a hazai bűnügyi embertani kutatások

előmozdítását s folyóiratunk hasábjain közölni fogjuk az idevágó hazai és külföldi kutatások eredményeit is.

Bartucz Lajos dr.

Az eszkimókról. (Fürst C. M. M. D. and Fr. C. C. Hansen M. D.: *Crania Groenlandica*. Copenhagen 1915.) Az emberiség régebbi fejlődés-fokait, ősi típusait amaz emberfajták mutatják, melyek földségek széleire, szigeteire vagy a földségek belsejében erdőkbe, mostoha területekre szorítva, lassú kihalásban élnek. Ilyenek az eszkimók is, kiknek számát 1911-ben 13.500-ra becsülték. Szerzők az északamerikai múzeumokban őrzött 380 eszkimó koponyát tették tüzetes tanulmány tárgyává s foglalkoznak Grönland földrajzával, történetével. Grönlandra különben is nagy várakozással tekint az európai tudomány, mert az ottani leletektől várják nem egy eldöntetlen ősembertani probléma megoldását. Fürst és Hansen vizsgálatai azt mutatják, hogy az eszkimó-koponyák egységes rassz típust alkotnak, némi regionális különbségekkel. A hosszúság-szélességi jelző pl. a következő eloszlást mutatta:

	Ultradolicho- kran	Hyperdolicho- kran	Dolichokran	Mesokran	Brachykran
É.-Grönland	4·0%	35·0%	51·0%	10·0%	—
É.-ny. „	0·6%	29·1%	60·3%	10·0%	—
D.-ny. „	—	17·0%	63·9%	19·1%	—
Kel. „	1·6%	17·2%	65·6%	14·0%	1·6%
Grönland	0·6%	24·1%	59·9%	14·4%	1·0%

A hosszúság-szélességi jelző középértéke férfiaknál 70·67, nőknél 72·21. A hosszúság-magassági jelző tekintetében Chamaekran (alacsony) = 5·1%. Orthokran (közép) = 57·3%. Hypsikran (magas) = 37·6%. Szélesség-magassági jelző 102·78.

Feltűnő a nagy koponyakapacitás: férfiaknál 1527 cm³, nőknél 1435 cm³, európai átlag férfiaknál 1450 cm³, nőknél 1300 cm³, 30%-ban a kapacitás 1600 cm³-nál is nagyobb volt. Érdekes, hogy a míg pl. a németeknél az 1300 cm³-nél nagyobb koponyakapacitás Buschan szerint 75%-ban fordul elő, addig az eszkimóknál 94%-ben található. Ez fejlett szellemi képességekre és régi nagykultúrájú fajtló való származásra vall. A nagy kapacitás oka főleg a koponya tetemes magasságától származik. Az arcjelző tekintetében hyperchamaeprosop (igen alacsony) volt 0·4%, chamaeprosop (alacsony) 27·0%, mesoprosop (közép) 40·0%, leptoprosop (magas) 31·8%, hyperleptoprosop (igen magas) 0·8%. Igen jellemző az orrjelző is, melynél lapos orr (platyrrhinia) csak 4·1%, a középorr (mesorrhinia) 13·0%-ban, ellenben a keskenyorrúság (leptorrhinia) 82·9%-ban fordult elő. Gyakori az eszkimó koponyákon a Torus mandibularis (85%) és a halántékvonalak magas fekvése. E vizsgálatokból kiderül, hogy az eszkimó koponya nem oly mértékben primitív, mint eddig hitték, mert a primitívnek látszó jelek valóságilag másodlagos működésbeli alkalmazkodás eredményének tekintendők.

B. L.

Mentsük meg őseink esontereklyéit. Szántás, házalapozás, vasút, csatorna, útépités, homokhordás és egyéb földmunkálatok alkalmával az ország különböző részeiben napról-napra kerülnek elő emberi esontok, koponyák, melyeket a legtöbbször kegyetlenül összetörnek vagy szétdobálnak. Pedig ezek őseinknek s hazánk régi lakóinak földmaradvá-

nyai, melyeknek vizsgálata által a tudománynak módjában lesz megállapítani, hogy kik s milyenek voltak Magyarország lakói a legősibb időktől a legújabb korig. Múzeumainkban ma még kevés ilyen hiteles csontváz és koponyalelet van s a honfoglalók, hunnok, avarok s hazánk őslakóinak testi kinézéséről, embertani jellegeiről alig tudunk még valamit. Ezért minden ilyen emberi csontleletnek összegyűjtése, megmentése a hazai tudomány szempontjából rendkívül fontos s aki azokat összetöri, vagy meg nem menti, nemcsak kegyeletlenül dolgoz művel, de a tudománynak is kárt okoz. Fontos azonban az is, hogy a helyet, ahol a csontot, koponyát találtuk, tüzetesen megvizsgáljuk. Vajjon tömegsír, temető volt-e s milyen helyzetben, milyen mellékletekkel feküdt a csontváz? Már most kérve kérjük lapunk olvasóit, hogy mindenki a saját környékén kutasson utána s kísérje állandóan figyelemmel, hogy hol, mikor s mily körülmények között találtak embercsontokat s azokat gondosan papíros közé csomagolva, esetleg postautárvéttel, vagy a M. N. Múzeum Néprajzi Osztálya címére (VI. Városligeti Iparecsarnok) küldje be, hogy azokat tudományos vizsgálat alá vetvén, értéküknek megfelelően elhelyezzük, vagy esetleg további ásatásokra irányíthassuk a szakkörök figyelmét. A tudományos vizsgálat eredményeiről folyóiratunk hasábjain fogunk beszámolni. Kívánatos minden lelet alkalmával a lelőhely vázlatos rajzát is beküldeni. A csontok megmentésének módszereiről később tüzetesebb ismertetéseket közlünk.

B. L.

Churchward A.: *Origin and evolution of the human race.* London. George Allen and Unwin. 1921. Angliában és Amerikában az antropológiát tágabb értelemben értelmezik, amennyiben a testi jelek tanulmányozása mellett a lelki, szellemi, kultúrhistoriai sajátosságok vizsgálatára is kiterjesztik. Ilyen értelemben készült Churchward munkája is, mely öt részre oszlik. Az elsőben az emberi lény régiségével, eredésének helyével, a rasszok anatómiai és fiziológiai sajátágaival, művészi ügyességeivel s különböző népek temetkezési szokásaival foglalkozik. Tárgyalja a vallásos kultúra különböző alakjait. Churchward a mai rasszokat törpe (pygmaeus) ősemberi alakból származtatja s az emberiség bölcsőjét Afrikába helyezi.

A második részben a nem totemikus vagy prototemikus és nem antropofag (emberevő) népeket jellemzi, különös súlyt helyezvén a szellemek kultuszára. A 3-ik részben az emberevő (andropog) népeket ismerteti (heidelbergi és neandervölgyi ősember s maradékaik a mai rasszokban. Torres-i tengersizoros, Borneo népei és a todák.)

Műve 4-ik részében a csillagimádó népekkel foglalkozik, felsorolja elszéledésük bizonyítékait s a csillagkultusz maradványait Amerikában, Ázsiában, Afrikában, Európában.

Az 5-ik rész a hold és napkultuszok ismeretetését tartalmazza, kutatván annak nyomait Közép- és Dél-Amerikában, Britt szigeteken stb. Jórészt a sajátos egyéni elméleteit mutatja be s iparkodik érvekkel és bizonyítékokkal alátámasztani.

B. L.

HIREK.

E rovatunkban a külföld legújabb antropológiai eseményeiről számolunk be, hogy tudományunk állásáról, erőviszonyairól mindenkor tiszta képünk legyen. Eleinte hiányosak lesznek híreink, mert külföldi összeköttetéseinket csak lassú, fokozatos munkával tudjuk kiépíteni. De reméljük, hogy külföldi kollégáink támogatásával csakhamar módunkban lesz minden nevezetesebb eseményről a hazai közönséget idejében és rendszeresen tudósítani.

Ez alkalommal az embertan néhány nagyhírű mesterének elhunytáról, de egyúttal az embertannak külföldön való hatalmas mekilendüléséről számolunk be. E hírek csak fokozzák erőnket s reményt adnak arra, hogy kitartó munkával sikerülni fog a hazai antropológia ügyét oly mértékben fellendítenünk, amint azt a saját nemzeti érdekünk, de az egyetemes emberi tudomány is megkívánja.

Rudolf Pöch, a bécsi egyetemen az embertan és néprajz rendes tanára 1921 március 3-án 51 éves korában meghalt. Vele az embertani tudomány egyik igen lelkes munkását, a bécsi egyetemi antropológiai intézet pedig alapítóját veszítette el. Mert *Pöch* ama kevesek közé tartozott, akik privát vagyoniukat nemcsak a saját tudományos kutatásaik előmozdítására, hanem az embertani tudomány jövőjének intézményes biztosítására fordították. 1904-ben a saját költségén embertani- és néprajzi expedíciót szervezett a Csendes-óceán szigeteire és Ausztráliába. 1907-ben pedig a bécsi akadémia megbízásából a délafrikai busmánok közé utazott s mindkét útjáról nemcsak gazdag tapasztalatokkal, de igen értékes embertani és néprajzi gyűjteménnyel is tért vissza, mellyel a bécsi egyetemi emberneptani intézetnek és gyűjteménységnek alapját vetette meg. 1910-ben magántanára, 1913-ban rendkívüli, majd 1919-ben rendes tanára lett az embertanban és néprajzban. A háború alatt ő végezte a legértékesebb embertani vizsgálatokat hadifoglyokon, melyek különösen pontosságukkal tűnnek ki. Kisebb-nagyobb tanulmányai, melyek száma megközelíti a 100-at, az embertan legkülönbözőbb részeit ölelik fel. *Pöch* mintaképe volt az igazi tudósnak, aki útálta a nagyképűséget s mindenkinek csak önzetlenül javára válni törekedett, amit 1915-ben intézete meglátogatásakor személyesen is alkalmam volt tapasztalni. Tudományos vizsgálatait a módszerekben való teljes otthonosság s a lelkiismeretes pontosság jellemzi. Élete delén való elhunytja valóban rendkívül sajnálandó, mert még igen sokat alkothatott volna. Ilyen önzetlen munkásokra van szüksége a fiatal embertani tudományoknak. Gyűjteményét és intézetét fiatal özvegye gondozza. *Bartucz Lajos dr.*

Er. Émile Cartailhac tanár, praehistorikus, a Toulouse-i múzeum igazgatója 1921 november 25-én meghalt. 1845 február 15-én született Camarés-ban s ő volt a praehistoriai archaológia első képviselője Franciaországban. Főbb munkái: *Materiaux pour servir à l'histoire primitive et naturelle de l'homme*, 1869; *La France préhistorique d'après les sépultures et les monuments*, 1889; *Âges préhistoriques de l'Espagne et du Portugal*.

Émile Rivière francia praehistorikus antropológus 1922 január 26-án 87 éves korában elhunyt. Ő fedezte fel a híres Bouassé-Roussé barlangi palaeolith lelőhelyet, majd később az őskori barlangi rajzok tanulmányozásával tette nevét ismertté.

Nagy esapás érte az embertani tudományt Dr. *Vincenzo Giuffrida-Ruggeri* kiváló olasz antropológus halálával. 1872-ben született Cataniában s 1921 december 21-én halt meg Nápolyban, mint az ottani egyetem természetföldrajzi karán az embertan tanára. 1896-ban került a híres olasz antropológus G. *Sergi* mellé asszisztensnek s azóta a diluviális emberre valamint a jelenkori rasszokra vonatkozó egész kis könyvtárt kitevő kisebb-nagyobb tanulmányaival világszerte ismertté tette nevét. Az 1900-as évek végén Budapesten is járt s az egyetemi embertani múzeumot tanulmányozta. Munkái közül megemlíthjük: *Homo sapiens*, 1913; *Distribuzione e origine del gruppi umani dell'Africa nord-orientale*; *Nuovi studi sull' anthropologia dell' Afrika orientale*; *L'origine dell' uomo*, 1921.

Toldt, dr. Carl, a bécsi egyetemen az antropológia tanára, a bécsi antropológiai társaság elnöke. ki egész esomó értékes dolgozattal ajándékozta meg az embertani tudományt is. 1920 november 13-án 81 éves korában Bécsben elhunyt.

Montelius, Oskar a praehistorikus archaologia s főleg a bronzkori kultúra világhírű svéd kutatója 1921 november 4-én

Verworn, Max kiváló bonni praehistorikus antropológus pedig 1921-ben halt meg.

A württembergi antropológiai egyesület 1922 január 14-én ünnepelte fennállásának 50 éves jubileumát.

L' Institut international d'Anthropologie. A francia antropológusok 1920-ban értekezletet hívtak össze Párisba, hogy egy nemzetközi embertani intézet alapításáról tárgyaljanak. Moghívót azonban csak az Entente-államok és a népszövetségbe felvett államok antropológusainak küldtek. Az értekezleten résztvett tudósok, a franciák és belgák kivételével, csakhamar arra a meggyőződésre jutottak, hogy a tervezett intézetnek valóban nemzetközinek kell lennie. Feltűnő, hogy az angol, svéd, dán, spanyol antropológusok az első értekezleten meg sem jelentek, az olaszok pedig előre kijelentették, hogy csak azon esetben vesznek részt, ha a németeket is meghívják. Az igazgatótanácsban, mely 25 francia és 4—4 idegen állambeli tagból áll, képviselve van: Belgium, China, Amerika, Anglia, Görögország, Hollandia, Olaszország, Japán, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Argentína, Románia, Oroszország, Svájc, Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia. Az állandó központi bizottság szervezi az időszaki gyűléseket, kirándulásokat, kiadványokat s egységes terv szerint irányítja a különböző országokban végzendő embertani vizsgálatokat. Az intézet számára a párisi École d'Anthropologie felajánlotta helyiségeit, könyvtárát s közlönyéül folyóiratát a „Revue anthropologique“-t. Az „Institut international d'Anthropologie“ első kongresszusát 1921 júl. 25-től augusztus 1-ig tartotta Lüttichben s ezután 3 évenként mindig más helyen fog ülésozni.

Az antropológia haladása Lengyelországban. A varsói tudományos társaság mellett 1921-ben megalakult az „*Antropológiai Tudományok Intézete*“, mely a kiváló antropológus Stolyhwo elnöklete alatt magában egyesíti mindazon lengyel specialistákat, akik embertannal, néprajzzal, folklorral, praehistorikus antropológiával foglalkoznak. Az intézet „*Archives des Sciences Anthropologiques*“ címmel folyóiratot ad ki, mely lengyel, francia, angol, olasz, latin, német nyelvű cikkeket közöl. Eddig 6 füzet jelent meg, melyeket következő számunkban ismertetni fogunk. Ez évben az antropológiai tudományok intézetének két új szakosztálya nyílt meg ú. m. az orientalista és a morfológiai szakosztályok. Az intézet oly nagyobb művek közzétételét is tervezi, melyeket az „*Archives*“ nem tud hozni. Ime lengyel testvéreink szép példát mutattak az embertani tudomány értékelésében és abban, hogyan kell és lehet az embertannak, néprajznak, régészetnek, nyelvészetnek a hazai problémák kutatásában karöltve dolgoznia. *B. L.*

Gyermekmérés Cseh-Szlovákiában. A múlt év tavaszán a cseh-szlovák kultuszminiszter vizsgálati lapokat küldött az összes iskolákba s rendeletileg kötelezte a tanszemélyzetet, hogy az összes iskolásgyermekek testmagasságát mérjék meg és szem-, haj-, bőrszínét jegyezzék fel. A vizsgálati lapot és a hozzámellékelt utasítást cseh antropológusok szerkesztették. Nagy nyereség ez az embertani tudomány számára, mert ezen hatalmas adathalmaz alapján megszerkeszthető lesz Cseh-Szlovákia termet, szem-, haj-, bőrszín elterjedési térképe. Amint újabb értesültem, Cseh-Szlovákiában a sorozásra kerülő fiatalúgou is rendszeres embertani méréseket végeznek. Úgy hazai szempontból, mint az általános embertani tudomány szempontjából felette kívánatos, hogy az iskolás gyermekek és katonák rendszeres antropológiai vizsgálatát hivatalos támogatással hazánkban is mielőbb megkezdjük. *B. L.*

Jégkorkutató intézetet állítottak fel Böcsben az állami természetrajzi múzeumok keretében. Vezetője az ismert nevű praehistorikus *J. Bayer* lett, aki egyúttal az ottani embertan-néprajzi együttes múzeum igazgatója is.

Új praehistoriai folyóirat. A bécsi praehistoriai társaság „*Materialien zur Urgeschichte Österreichs*“ címmel új folyóiratot indít *Dr. Georg Kyrle* szerkesztésében az eddig nem publikált—gazdag praehistoriai gyűjtemények rendszeres leírása céljából.

Új palaeoantropológiai tanszék. A madridi egyetemen felállított ősembertani tanszékre a kiváló palaeoantropológust *Dr. Hugo Obermaier*-t nevezték ki.

Új intézet szláv tanulmányok számára. A cseh-szlovák kormány egy millió frankot adományozott a párisi egyetemnek egy „szláv történelem és kultúra“ című tanszék felállítására, valamint az *Ernest Denis* által alapított intézet számára. *E. Denis* házat is megvette a cseh-szlovák köztársaság s a párisi egyetemnek adományozta.

Luschan. F. a berlini egyetem kiváló antropológus professzora a múlt évben 68-ik életéve betöltése következtében nyugalomba vonult. *Luschan* évtizedeket szentelt Elbázsia és Észak-Afrika népeinek tanulmányozására s abban igen értékes eredményeket ért el. *L. K.*

IRODALOM.

E rovatban mindazon könyveket, értekezéseket közölni óhajtjuk, melyek akár közvetlenül embertani tárgyak, akár közvetve, eredményeikben embertani vonatkozásúak. A külföldről való immár nyolc éve tartó elzártságunk s folyóiratunk új volta azonban még megakadályoz bennünket abban, hogy e rovatunk csak megközelítőleg is teljes legyen s hogy a munkák felsorolásában valamilyen rendszert kövessünk. Ezért a könyvek, értekezések címeit egyelőre olyan sorrendben közöljük, amint éppen azokhoz hozzájutunk. Időhatáru a háború kezdetét, az 1914. évet vesszük. Előbb megjelent munkákra már a helyszűke miatt sem lehetünk tekintettel. Mihelyt sikerülni fog külföldi összeköttetéseinket kiépíteni, rovatunkban olyan rendszert fogunk követni, hogy mindenki rögtön megtalálja az őt érdeklő irodalmat, anélkül, hogy az egészet át kellene olvasnia. A fontosabb munkákat külön rovatban fogjuk tüzetesebben ismertetni. Egyúttal ez alkalommal is felkérjük olvasóinkat, hogy minden tudomásukra jutott s itt fel nem sorolt, akár hazai, akár külföldi, embertani vonatkozású munka címét velünk közölni, esetleg az eredetét ismertetés céljából hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

Martin, R.: Lehrbuch der Anthropologie. Jena, 1914. G. Fischer.

Frizzi, E.: Anthropologie. Berlin u. Leipzig, 1921. Samml. Gösch. 838.

Haeckel, E.: Natürliche Schöpfungsgeschichte. 12. Aufl. 1920. Verein. wiss. Verleger. Berlin.

Birkner, F.: Der diluviale Mensch in Europa. München, 1916.

Hildén, Kaarlo: Anthropologische Untersuchungen ü. die Eingeborenen des russischen Altai. Helsingfors. 1920.

Davenport, Charles B.: Inheritance of Stature. Station for Experimental Evolution. Cold Spring Harbor, 1917.

Donner, Kai: Beiträge zur Frage nach dem Ursprung der Jenissei-Ostjaken. Journ. F. Ougr. 1919.

Federley, Harry: Ärflichetsforskningens resultat tillämpade på mäniskan. Stockholm, 1918.

Krebs, N.: Die Verbreitung des Menschen auf der Erdoberfläche (Anthropogeographie). G. Teubner Leipzig u. Berlin, 1921.

Fischer, Eugen: Das Problem der Rassenkreuzung beim Menschen. Freiburg I. B. u. Leipzig, 1914.

Hildén, Kaarlo: Zur Kenntnis der Anthropologie der Altai-Tataren. Öfversigt af Finska Vetenskaps societetens Förhandlingar. Bd. LVIII. Afd. B. 1916.

Rudenko, C.: Antropologiceskoe izsljedovanie inorodcev sjeverozapadnoi Sibiri. Zap. akad. nauk. VIII. Serie, po fizikomatem. otd. XXXIII. 1914.

Ardt, Th.: Die Stammesgeschichte der Primaten und die Entwicklung der Menschenrassen. Berlin, 1915.

Oberhummer, E.: Die Türken und das Osmanische Reich. Leipzig, 1917.

- Weule, K.*: Völkerwanderungen in Afrika. Vhdl. d. 19. D. Geogr.-Tages. Straszburg, 1914.
- Boas, Franz*: Kultur u. Rasse. Leipzig. Verl. von Veit u. Comp. 1914.
- Zollschan, I.*: Das Rassenproblem. 4. Aufl. Wien u. Leipzig. 1920.
- Wirth, A.*: Rasse u. Volk. Halle a. S. 1914. Verl. v. Max Niemeyer
- Arltdt, Th.*: Die Völker Mitteleuropas. 2. Aufl. Leipzig. Dietrich'sche Verlagsbuchhandl, 1917.
- Lóczy Lajos*: A Balaton földr. és társad. állapotainak leírása. Budapest, 1921.
- Birnbaum, K.*: Kriminalpsychopathologie. Berlin, I. Springer, 1921.
- Kretschmer, E.*: Körperbau u. Charakter. J. Springer. Berlin, 1921.
- Jörger, J.*: Psychiatrische Familiengeschichten. J. Springer. Berlin, 1919.
- Gaupp-Wollenberg*: Zur Psychologie des Massenmordes. Berlin, 1914.
- Többen, H.*: Beiträge zur Psychologie u. Psychopathologie der Brandstifter, Berlin, 1917.
- Wetzel, A.*: Über Massenmörder. Berlin, 1920.
- Schneider, Kurt*: Studien ü. Persönlichkeit u. Schicksal eingeschriebener Prostituirter. Berlin, 1921.
- Birnbaum, K.*: Psychopathologische Dokumente. Berlin. 1921.
- Rath*: Über die Vererbung von Dispositionen zum Verbrechen. Stuttgart, 1914.
- Bartucz Lajos*: A földrajzi környezet szerepe a faji embertanban. Föld és Ember. 1921. 1. sz.
- Győrffy István*: Kánuhalmok és telephelyek a karcagi határban. Föld és ember. 1921. 1. sz.
- Dékány István*: Milieu-elmélet. kultúrföldrajz és a mai szociológia. Föld és ember. 1921. 1. sz.
- Benisch Arthur*: Csonka-Magyarország népességi, nemzetiségi és felekezeti viszonyai. Föld és ember. 1921. 2. sz.
- Klaatsch Hermann*: Der Werdegang der Menschheit u. die Entstehung der Kultur. Deutsches Verlagshaus Bong u. Comp. Berlin, 1922.
- Churchward, A.*: Origin and evolution of the human race. London. Georg Allen and Unwinn. 1921.
- Birkner, F.*: Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. H. d. angew. Naturwiss. 1919/20.
- Bounhiel, I. P.*: Les climats et les races B. S. G. Alger. 1920.
- Drygalski, E. v.*: Der Einfluss der Landesnatur auf die Entwicklung der Völker. Berlin, 1922. Ver. wiss. Verleger.
- Giuffrida-Ruggieri*: Su l'origine dell'onomo. N. Zanichelli. Bologna, 1921.
- Werth, E.*: Der fossile Mensch. Grundzüge einer Paläanthropologie. Bd. I. Borntraeger. Berlin, 1922.

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

(ANTROPOLÓGIAI FÜZETEK)

Organ der Anthropologischen Section der
Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie

Organe de la Section Anthropologique de
la Société Ethnographique Hongroise

Bd. I.

H. 1—3.

Tome I.

No 1—3.

Offener Brief an die ausländischen Fachkollegen.

Meine Herren!

Nach mehrjährigen Versuchen gelang es uns endlich die „Anthropologische Sektion der Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie“ ins Leben zu rufen. Das Ziel, welches uns vorschwebt, ist, die Anthropologie, welche leider in Ungarn bis zur letzten Zeit ziemlich vernachlässigt wurde, in jeder Hinsicht und bei jeder möglichen Gelegenheit zu fördern und endlich die Völker des Landes wissenschaftlich zu bearbeiten. Um dieses Ziel womöglich je früher erreichen zu können, geben wir unter dem Titel „Anthropologia Hungarica“ unsere vierteljährige Zeitschrift heraus. Der ungarische Teil gibt die Ergebnisse der diesbezüglichen ausländischen Forschungen dem inländischen Publikum zur Kenntniss; der fremdsprachige Teil dagegen behandelt die heimischen anthropologischen Forschungen im weitesten Sinne für die ausländischen Fachkreise; dieser Teil bespricht auch die heimatlichen Bewegungen und teilt die heimatliche Literatur mit. Denn die grossen Fragen der Anthropologie können wir nur in dem Falle richtig lösen, wenn Fachmänner aller Nationen ihre Völker wissenschaftlich untersucht haben werden.

Unter den heutigen schweren wirtschaftlichen Verhältnissen ist dieses Ziel für uns nur dann erreichbar, wenn die ausländischen Fachkollegen und die verschiedenen anthropologischen Institute und Vereine sich unseres Bestrebens annehmen, u. zw. in der Weise, dass sie unsere Zeitschrift bestellen, Tauschexemplare uns zur Verfügung geben und ihre Fachmitteilungen und anderweitige Nachrichten von Zeit zu Zeit in unserem Organe erscheinen lassen.

Als wir hiemit den jungen Sprössling der ungarischen Anthro-

pologie, die „Anthropologia Hungarica“ seines Weges entlassen, bitten wir Sie, Meine Herren, um Ihre wohlwollende Unterstützung, damit wir unser Ziel je eher und je besser erreichen können.

Budapest, den 15. März 1923.

DR. LUDWIG BARTUCZ

PRIVATDOZENT DER UNIVERSITÄT ZU BUDAPEST.

Appel à nos Collègues de l'Étranger.

Grâce aux efforts persévérants de nos amis, il nous est permis enfin de réaliser nos projets, datant de plusieurs années: la fondation d'une Section Anthropologique de la Société Ethnographique Hongroise. Le but de cette Section est de propager en Hongrie la science anthropologique. Cette Section veut initier et organiser en même temps l'étude systématique de l'anthropologie du pays. Dans ce but elle va publier un bulletin trimestriel la „Anthropologia Hungarica“ rédigé en plusieurs langues. Les travaux des auteurs étrangers y paraîtront en hongrois et ceux des auteurs hongrois en langues étrangères. Nous espérons de resserrer ainsi les liens qui nous attachent à la science universelle de l'homme. Pour résoudre les grandes questions de l'anthropologie, il faut que les savants de chaque pays étudient avec empressement l'homme de leur territoire.

Dans les rudes circonstances d'aujourd'hui nous ne pourrions atteindre notre but, que si MM. les savants et les Institutions Anthropologiques de l'Étranger viennent nous aider en nous envoyant leurs travaux et en entrant avec nous en relation d'échange de publications ou en nous faisant parvenir leur abonnement à notre revue anthropologique.

MM. les Savants et Collègues étrangers sont instamment priés de vouloir accueillir avec bienveillance notre jeune Revue qui fait ses premiers pas.

Budapest, (Hongrie) le 15 Mars 1923.

LOUIS BARTUCZ.

Die Vergangenheit und die künftigen Aufgaben der Anthropologie in Ungarn.

Jetzt, wo die Anthropologische Sektion der Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie nach vielen Versuchen entstand und ihre Tätigkeit mit der Herausgabe dieser Zeitschrift beginnt, halten wir es für zeitgemäss, dass wir einerseits einen kurzen Rückblick auf die Vergangenheit der Anthropologie in Ungarn werfen, um daraus die für die Zukunft nützlichen Schlüsse zu ziehen, anderseits um die Aufgaben dieser Zukunft festzusetzen.

Vier Jahrzehnte sind eben vergangen, dass nach kleineren Experimenten Scheiber's und weiland Josef von Lenhossék's, deren Arbeiten sich nur in engem Kreise bewegten, die Anthropologie in Ungarn zu einem wichtigen Wendepunkte gelangte. Nämlich der damalige Kultusminister, August Trefort, ein vielseitig europäisch-gebildeter Staatsmann, gründete im Jahre 1881 an der Budapester Universität den Lehrstuhl für Anthropologie, als dessen Direktor Seine Majestät Franz Josef I. den Universitäts-Professor der medicinischen Fakultät zu Kolozsvár, Aurél v. Török, ernannte.

Kaum hat v. Török seinen neuen Lehrstuhl angetreten, legte er schon die Grundsteine zu einem Anthropologischen Institute und einem grossen, mächtigen Museum nieder. Und damit die weitesten Kreise seine Pläne und Ziele bezüglich des Institutes und Museums erkennen, gibt er schon im Jahre 1882 im Monate Juni den ersten Band seiner „Anthropologischen Hefte“ (Antropológiai Füzetek) heraus. Wie klar die Aufgaben der inländischen Anthropologie vor seinen Augen schwebten, beweist das Programm, welches er im obigen Hefte mit feuriger Energie den Fachkreisen und dem gebildeten Publikum zur Kenntniss gibt.

Gleich am Anfange seines neuen Wirkungskreises verwertet er seine Studien und Erfahrungen, die er sich unter persönlicher Leitung Topinard's und Manouvrier's im Pariser Anthropologischen Institute erwarb, womit er den richtigen Weg findet, um seine Ziele je früher und je bestimmter erreichen zu können. Um die alten vaterländischen Menschenreliquien der Anthropologie zu retten, macht er diesbezüglich in der Ungarischen Landesgesellschaft für Archäologie und Anthropologie intensive Propaganda. Im Jahre 1889 schliesst er sich der in diesem Jahre gegründeten Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie an, wo er schon damals eine Sektion für Anthropologie zu gründen vorschlägt.

Wie grossartig das Programm auch erdacht war, welches Aurel v. Török sich als Lebensziel vornahm und mit welcher grosser, mächtiger Energie er auch dieses Programm durchführen wollte, eben so gross war leider die Verstimmung, das rasche Zurücktreten und die Einstellung seiner mächtigen Energie auf andere Forschungsgebiete der Anthropologie, als er auf Schwierigkeiten traf und Missverständniss fand von Seiten derer, von welchen er eben Unterstützung mit Recht erwartete.

Von dem ersten Bande der „Antropológiai Füzetek“, dessen sämtliche Artikel seine eigenen geistigen Produkte waren, gelangten nur etttliche Exemplare zum Verkauf, die Zurückgebliebenen verteilte er succesive unter seinen Schülern. In den Gesellschaften für Archaeologie und Ethnographie entstanden zwischen ihm und einzelnen Mitgliedern persönliche Missverständnisse. Oft wurde ihm sogar Unterstützung von den höheren Behörden — infolge seiner häufig irealen Plänen — abgelehnt.

Menschlich ist es leicht zu verstehen, wenn bei solchen bitteren Erfahrungen sein übrigens sehr empfindliches Gemüt alsbald verstimmt wurde. Zu diesem Gemütszustande kam noch die damalige Erfolgslosigkeit der ausländischen rassenanthropologischen Forschungen. Dieser Umstand beschleunigte noch mehr seinen endgültigen Beschluss: um mit den anthropologischen Forschungen ernste Resultate erreichen zu können, müssen die Forschungsmethoden einheitlicher und vollkommener ausgearbeitet werden. Aus diesem Grunde hält er nur so viel von seinem früheren Programme, dass er die vaterländischen alten Menschenreste sammelt, sein ganzes Wissen und seine ganze Energie wendete er aber der Vervollkommnung und Vereinheitlichung der Messmethoden zu. Seine selbsterfundenen Messinstrumente, seine über die Reform der Kranologie geschriebenen Artikel, und sein Werk: „Grundzüge einer systematischen Kranionetrie“, trugen stark zur Vervollkommnung der Forschungsmethoden der modernen Anthropologie bei.

Teils die oberwähnten Umstände, besonders aber seine spezielle persönliche Empfindlichkeit sind die Ursachen, dass er bei uns keine Schule gründete, obzwar Menschenmaterial ihm zur Verfügung stand. Wenn wir noch den Umstand berücksichtigen, dass während den osteologischen-kranionetrischen Problemstudien der ehemalige Anatom immer stärker und stärker hervorleuchtet, und dass dem zu Folge sein Herz sich nach dem Lehrstuhl der Anatomie zurücksehnte, wird es uns verständlich, dass sein dreissigjähriges Wirken

betreffs der Forschung der inländischen, ungarischen Anthropologie resultatlos blieb.

So geschah es, dass, als er nach 32 jähriger anthropologischer Tätigkeit im Jahre 1912 im September verschied, die Zukunft der heimatlichen Anthropologie und das handgreifliche Resultat seines Lebens: sein schönes, mächtiges Museum und Institut in der grössten Ungewissenheit zurückblieb. In den letzten Jahren seines Lebens flammt noch einmal in ihm sein Jugendziel auf und um die Zukunft seines Museums und Institutes zu sichern, trachtet er sein Lebenswerk der Ethnographischen Abteilung des National-Museums anzuschliessen. Die Durchführung dieses seines Planes, hat aber sein plötzlicher Tod verhindert.

Indem wir hiemit einerseits dem grossen Wissen, der besonderen Individualität und vollbrachten mächtigen Arbeit Aurel von Török's die grösste Verehrung zollen, müssen wir anderseits rein objektiv konstatieren, dass er betreffs der Förderung der heimatlichen, ungarischen Anthropologie, das, was er begann und was man nach seinem viel versprechenden Programm vielleicht mit Recht erwartete,, nicht leistete. Dies sagen wir nicht aus dem Grunde, um die Verdienste unseres Meisters zu verkleinern, sondern, damit wir die Fehler erkennend, für die Zukunft den richtigen Weg finden mögen.

Die Fehler, die begangen wurden, sind kurz folgende: der Mangel einer lebensfähigen anthropologischen Gesellschaft und einer Zeitschrift, übertriebene kranio-metrische Forschungen, die Vernachlässigung der Forschung am lebenden Menschenmaterial und die der rassenanthropologischen Gesichtspunkte, der Mangel der Erziehung einer anthropologischen Generation, und schliesslich die verfehlt Bestrebung, die Einrichtung eines mächtigen Museums an der Universität, wo dazu die Mittel fehlen, und dessen Durchführung hinsichtlich seines Materials, seiner Grösse, seiner angewandten Methode und der möglichen Entfaltung rein musealisch ist. Diese Umstände lehren uns, dass wir zum Original-Programm Aurel von Török's zurückkehren und dasselbe mit Hilfe der neuesten Methoden unserer Wissenschaft zur Verwirklichung bringen sollen. Bevor wir aber diese Frage näher erörtern, müssen wir die Bestrebungen der inländischen Anthropologie betrachten, die von anderer Seite ausging.

Weiland Johann Jankó, ehemaliger Direktor der Ethnographischen Abteilung des Ungarischen National-Museums, sah, dass

der Universitäts-Lehrstuhl für Anthropologie die Heimats-Aufgaben nicht erledigen konnte. Aus diesem Grunde kam er zu der Ueberzeugung, dass ebenso wie es im National-Museum zoologische, botanische, mineralogische Abteilungen gibt, auch eine anthropologische Abteilung vorhanden sein sollte, deren Aufgabe es wäre, das anthropologische Bearbeiten der Völker Ungarns, besonders aber der eigentlichen Magyaren, das Sammeln, Ausstellen und Beschreiben der anthropologischen Beweise durchzuführen. Um dieses Ziel erreichen zu können, stellt er ein kleines anthropologisches Laboratorium im Rahmen der Ethnographischen Abteilung auf, sammelt Schädel und Skelette und legt den Grund der anthropologischen Bearbeitung und photographischen Aufnahmen der jetzt lebenden Einwohner Ungarns. — Karl Pápay reist nach dem Orient, um dort anthropologische Studien zu machen. Diese schönen Pläne konnten aber leider weder Jankó, noch Pápay — infolge ihres frühzeitig eingetretenen Todes — durchführen.

Die von Török und Jankó beiderseitig inaugurierte Richtung zeigt uns einerseits die Fehler der Vergangenheit, anderseits die richtigen Aufgaben und das Ziel der zukünftigen Forschungen, und ebenso die Rolle des Lehrstuhles, resp. des Museums.

Unsere Pflicht ist hiemit das Menschenmaterial sowohl von Ungarn selbst, als auch von allen jenen Territorien, wo einst Ungarn gewohnt haben, ausserdem auch die Völker, resp. deren Nachfolger, die einst auf diesen Territorien überhaupt gelebt haben, zu studiern. Unsere Pflicht ist weiter, die aus verschiedenen Kulturstufen dieser Territorien stammenden Schädel und Skelette, welche die Beschaffenheit der Urtypen beleuchten, zu sammeln und zu studieren. Den Zusammenhang zwischen diesen Beiden suchend, gelangen wir zum Verständniss der rassenanthropologischen Beschaffenheit der heutigen Ungaren.

Auch müssen diese Forschungen in zwei Richtungen gehen.

Wir müssen nämlich einerseits die genaue Verbreitung der einzelnen somatischen Merkmalen, deren Häufigkeit und Variationen feststellen, um, — diese in die sogenannten Häufigkeitsreihen und in Verbreitungskarten vereinigend und mit den historischen, linguistischen, ethnographischen usw. Vorbereitungskarten vergleichend, ebenso den Zusammenhang der einzelnen Merkmalen zwischen sich selbst studierend, — zu Merkmalkomplexen, Typen, Rassenelementen gelangen zu können; anderseits müssen — die ethnographischen, dialektischen, ansiedlungsgeschichtlichen Volksinseln, die ur-

alten ethnischen Elemente, und die archaeologischen Kulturkreise -- zum Gegenstand einer, mit genealogischen, familienanthropologischen Forschungen unterstützen, monographischen Beschreibung gemacht werden. Es ist nämlich die Mischung der Volkselemente an solchen Orten viel schwächer, die Typen sind altertümlicher und demzufolge auch leichter zu konstatieren. Nach solchen Untersuchungen wird es uns vielleicht auch möglich sein, einzelne Rassentypen mit alten historischen Volksnamen in Verbindung zu bringen.

Die vaterländischen anthropologischen Untersuchungen sollen ausserdem auf die systematische Durchforschung der einzelnen Gesellschaftsschichten und der Schulkinder erweitert werden. Nicht weniger wichtige Aufgabe ist auch die Feststellung jener Zusammenhänge, welche zwischen dem hiesigen gesellschaftlichen Milieu und den somatischen Merkmalen der Menschen gegenseitig vorhanden sind. Endlich müssen wir aus dem Gesichtspunkte der Zukunft auch die Volksmischungen, welche von verschiedenem Grad und Intensität sind, und für welche unser Vaterland ein klassisches Gebiet ist, in Form einer wissenschaftlichen Rassenhygiene und Eugenik, einem strengen anthropologischen Studium unterwerfen.

Um diese hier nur flüchtig erwähnten vielseitigen Ziele mit Erfolg durchführen zu können, braucht die Anthropologie drei Hauptorgane. Diese Organe sind:

1. Universitäts-Lehrstuhl.
2. Wissenschaftliche Gesellschaft und Zeitschrift.
3. Museum und wissenschaftliches Institut.

Die Aufgabe des Universitäts-Lehrstuhles ist das Pflegen der anthropologischen Kenntnisse im jeweiligen Niveau der Wissenschaft, die Erziehung der anthropologischen Generation und schliesslich das Publizieren resp. das Weiterpflanzen dieser Kenntnisse in den verschiedenen Schulen, wodurch die weitesten Kreise der Gesellschaft deren kund werden. Die Universitätshörer sollen durchwegs wenigstens ein Semester Anthropologie hören. Innerhalb der philosophischen Fakultät, die bei uns auch die Mittelschullehrer bildet, soll die Anthropologie mit der Ethnographie und Gesundheitslehre als ganz selbständiges Fachstudium betrachtet werden. Diese Lehrerkandidaten sollten dann, als Fachlehrer der Anthropologie, Ethnographie und Gesundheitslehre in den verschiedenen Mittelschulen, diese Gegenstände in wöchentlichen 3 Stunden unterrichten.

Die Aufgabe der anthropologischen Gesellschaft und Zeit-

schrift ist, dass die durch die Universität gebildete anthropologische Generation und die sich für die Anthropologie Interessierenden sich weiter bilden können. Ferner sollen durch die Gesellschaft und deren Organe die Mitglieder in ihren anthropologischen Bestrebungen unterstützt werden.

Das anthropologische Museum und in Verbindung damit das wissenschaftliche Institut soll die Schädel und Skelette unseres Landes und andere Dokumente, wie Photographien, Zeichnungen, Haarmuster etc., sammeln. Das Museum soll dieses Material bearbeiten, und die so gewonnenen Resultate in- und ausländischen Fachmännern zur Verfügung stellen. Ganz Ungarn sollte je eher anthropologisch durchforscht und bearbeitet werden. Die Sammlungen sollen lehrreich geordnet werden, damit die Schuljugend und das grosse Publikum die Menschenkunde durch und durch erkenne. Dieses Museum und Institut sollte in der Reihe der ethnographischen und archaeologischen Abteilung des Ung. National-Museums eine selbstständige Abteilung bilden.

Der Lehrstuhl besteht seit dem Jahre 1881, welchen man nur weiter in richtiger Richtung entwickeln müsste, indem nicht nur volkstümliche Anatomie, sondern auch die eigentliche Anthropologie vorgetragen werden sollte.

Den Grundstein zur Gesellschaft und Zeitschrift legten wir schon nieder und wir hoffen, dass das gebildete Publikum und die amtlichen Kreise unser Streben unterstützen werden.

Der Grund zum anthropologischen Museum, resp. Abteilung, ist auch schon vorhanden in der Ethnographischen Abteilung des National-Museums und im jetzigen Universitäts-Anthropologischen Institute. Mit festen Willen könnte man auch das dritte Hauptorgan zur Pflege der Anthropologie, nämlich das Museum, ins Leben rufen.

Das Ziel haben wir uns vorgenommen, die Wege und Methoden, um dieses Ziel zu erreichen, haben wir kurz besprochen, jetzt liegt es an uns, ernstlich zu arbeiten und dadurch möglichst viele solche Mitarbeiter zu gewinnen, die uns in unseren zielbewussten Bestrebungen — betreffs der Förderung der ungarischen Anthropologie — unterstützen. Hoffentlich sind es deren Viele!

DR. LUDWIG BARTUCZ.

Das kupferzeitliche Gräberfeld von Bodrogkeresztür.¹⁾

VON DR. JENŐ HILLEBRAND,

PRIVATDOZENT FÜR PALÄOANTHROPOLOGIE AN DER UNIV. ZU BUDAPEST.

Im Jahre 1918 sind Arbeiter bei Vertiefung eines dortigen Weges auf einen prähistorischen Schatz gestossen, der in einem Tongefäss verborgen war. Die wissenschaftliche Bedeutung dieses Fundes besteht darin, dass es uns gelungen ist, auf Grund dessen den ersten ungarländischen kupferzeitlichen Friedhof zu entdecken. obzwar der Fund selbst nach Bestimmung des Herrn Prof. Ludwig Bella einem viel jüngeren Abschnitt der prähistorischen Zeiten: der Hallstattzeit angehört.

In Folge der damals herrschenden Wirren, konnten wir die systematische Nachforschungen mit Direktor Bella erst Ende Oktober 1920 am oben erwähnten Orte beginnen. Den ersten Versuch machten wir auf einem Acker in der nächsten Stelle des Schatzfundes. Der Versuch war von Erfolg, in dem es uns schon am ersten Tag gelang in einer Tiefe von 15 m. das erste in liegender Hockerstellung befindliche kupferzeitliche Skelett aufzufinden. Der glückliche Zufall verhalf uns dazu, auf Spur des hallstattischen Schatzes einen kupferzeitlichen Friedhof zu entdecken! Nachdem die Arbeit bei -10° Kälte nur schwer fortzusetzen war, beendeten wir die Forschung nach Aufdecken von insgesamt 10 Skeletten. Seitdem stellten wir dort noch im Jahre 1921 und 1922 Ausgrabungen an und es ist uns bisher gelungen auf einem Raum von ungefähr 1000 M² etwa 50 Skelette blosszulegen. Die Skelette befanden sich durchschnittlich in einer Tiefe von 120 M (0-60—180 M) und waren sämtlich typische seitlich liegende Hocker. Selbst Kinder im Alter von 1—2 Jahren wurden streng nach diesem Ritus beerdigt. Es scheint, dass ausser dieser Begräbnisweise ausnahmsweise auch Theilbestattung üblich war. Dafür sprechen: ein ohne Kopf aufgefundenes Skelett, ausserdem ein einzeln gefundener Schädel und zwei in je ein Gefäss gelegte Unterkiefer.

Frauen und Männer wurden gleichsam mit ihren Lieblingsgefässen begraben. Die Frauen wurden mit Goldschmuck und Steinperlen, die Männer ohne jeden Schmuck beerdigt. Dagegen fanden wir unter den meisten Männerschädeln 10—15 cm lange Silexklingen, welche wahrscheinlich als Jagdmesser oder Rasiermesser

¹⁾ Bodrogkeresztür liegt in Comitat Zemplén in der Nähe von Tokaj.

anzusehen sind. Die Frauenskelette waren im Allgemeinen nach Süden, die Männerskelette nach Norden orientiert.

Von besonderer Bedeutung sind die bisher aufgedeckten Doppelhockergräber, von denen zwei je einen Mann und eine Frau bargen. Das dritte Doppelgrab war schlecht erhalten, doch glauben wir auf Grund der an Ort und Stelle gemachten Beobachtung annehmen zu dürfen, dass dieses zwei Männerskelette enthielt, für welche Annahme auch der Umstand spricht, dass in diesem Doppelgrab kein Schmuck zu konstatieren war. Das eine Doppelgrab, welches als Beigabe viele Gefässe und Schmucksachen enthielt, konnten wir im Ganzen heben und in das Ungarische National Museum bringen.

Dass das Gräberfeld von Bodrogkeresztur der Kupferzeit angehört, beweist ausser den schon erwähnten langen schmalen, Silexklingen und den später an dieser Stelle noch eingehender zu behandelnden typischen Tongefässen, auch ein auf dem Brustkorb des einen männlichen Skelettes gefundener flacher, doppelspitziger Kupferdolch, dessen Analyse keine Spuren von Zinn oder Antimon konstatieren liess. Die Tongefässe charakterisiert ihr grosser Formenreichtum, die häufigen röhrenförmigen Tongefässe, Knoten- und Lochornamente und dem gegenüber das gänzliche Fehlen von Liniernornamentik, welche letztere Beobachtung mit der an den kupferzeitlichen Geräten im Allgemeinen fehlenden Ornamentik in Einklang steht.

Was die anthropologischen Merkmale der Skelette anbelangt, werden wir die Ergebnisse in unserem nächsten Hefte mitteilen.

Vorträge an der Universität zu Budapest. 1922—23. II. Semester.

Dr. Sigmund Tóth, Supplent: Anthropologie. Wöchentl. 3 St.

Dr. Ludwig Bartucz, Privatdozent: Anthropometrie. Wöchentl. 1 St.

Dr. Ludwig Bartucz, Privatdozent: Rassenanthropologie von Eurasien. Wöchentl. 1 St.

Dr. Eugen Hillebrand, Privatdozent: Der Mensch der Eiszeit u. seine Kultur. Wöchentl. 2 St.

Dr. Alexander Solymossy, Privatdozent: Einführung in die Ethnologie. Wöchentl. 2 St.

Dr. Ludwig v. Méhely, Prof. der. Zoologie: Biologie des Rassenschutzes. Wöchentl. 1 St.

Über die Anthropologie der Ungaren aus der Umgebung des Balaton-Sees. (Platten-See.*)

Von DR. LUDWIG BARTUCZ,

PRIVATDOZENT DER ANTHROPOLOGIE AN DER UNIVERSITÄT ZU BUDAPEST.

Das Territorium unseres Vaterlandes ist aus dem Gesichtspunkte der Anthropologie leider noch immer terra incognita. Denn abgesehen von etlichen, kleineren Inseln, wissen wir blutwenig so von Magyarenthum, als auch von den hier wohnenden Nationalitäten. Aus diesem Grunde war höchstbedeutend der Entschluss der Balatoner Kommission, dass sie in ihr Programm auch die anthropologische Beschreibung der Einwohner der Umgebung des Balatons aufnahm. Diese wichtige Arbeit begann weiland Johann Jankó, ehemaliger Direktor der Ethnographischen-Abteilung des Ung. National-Museums, noch in den 90-er Jahren des vorigen Jahrhunderts. Sein früherer Tod aber hat ihn in dieser Arbeit, als auch im systematischen Bearbeiten der Anthropologie Ungarns verhindert. Sein schriftlicher Nachlass gelang zu mir, um damit ich den beendige und wissenschaftlich bearbeite. Kaum wurde ich aber mit den Daten Jankó's bekannt, sah ich, dass seine Arbeit nur der Anfang ist, und noch gründlicher Erweiterung benötigt, wenn wir die Einwohner der Umgebung des Balatons nur in grossen Zügen anthropologisch charakterisieren wollen. Übrigens betreffen die Forschungen Jankó's nur die Wohnorte, welche sich knapp um den Balaton-See befinden. Die Frage kompliziert auch jener Umstand, dass eben die Umgebung des Balatons aus dem Gesichtspunkte der Anthropologie der wichtigste und wertvollste Teil unseres Landes ist. Denn einerseits als Anziehungszentrum vereinigt dieses Territorium die ganze Anthropologie des Trans-Donaugebietes, andererseits ist eben dieser Teil des Landes und besonders die Umgebung des Balatons von denen Katastrophen teilweise oder ganz verschont geblieben, die das anthropologische Charakterbild des historischen Ungarns so tief veränderten.

Dieser glückliche Umstand erklärt uns, dass aus dem Gesichtspunkte der somatischen Merkmalen der grösste Teil des Trans-Donau-Gebietes und somit auch der Umgebung des Balatons einerseits viel magyarischer, und andererseits altertümlicher ist, als viele andere Teile des Landes.

*) Vorgetragen auf der Wandersitzung der Naturforscher und Aerzte zu Keszthely, 1922. Sept.

Durch meine neueren Forschungen habe ich Jankó's Daten, die er über 327 erwachsenen Männer sammelte, auf die Daten 703 Individuen ergänzt, welche Daten somatischer und anthropometrischer Natur sind und sich auf beide Geschlechter und auch auf die Einwohner vom Balaton ferner liegenden Ortschaften, so auf Gőcsej-Hetés und Mittel-Somogy beziehen. Ausserdem habe ich, um von Verbreitung der einzelnen somatischen Merkmalen und Typen ein klares Bild zu bekommen, Forschungsblätter den Schullehrern gesandt. Auf diese Art gelang es mir von 22.000 Schulkindern Daten über deren Körpergrösse, Augen-, Haar- und Hautfarbe zu sammeln. In den Oberstuhlrichter-Aemtern schrieb ich von 22.000 Militärpflichtigen die Daten ihrer Körpergrösse in den drei Altersklassen zusammen. Endlich studierte und bearbeitete ich teilweise die Schädel- und Skelettfunde in den Provinz- und Hauptstadt-Museen, welche Schädel und Skelette aus der Umgebung des Balatons stammen, unter welchen die wichtigsten Typen der jeweiligen Bevölkerung vom sogenannten jüngeren Steinzeitalter (Neolith) an bis zum ersten Jahrhundert des Königstums vertreten sind.

Die ausführliche wissenschaftliche Bearbeitung dieses grossen Materials werde ich in zwei Bänden herausgeben. Einstweilen, bis dieses Werk beendet wird, teile ich die Daten etlicher wichtigeren Merkmale mit.

Was die Körpergrösse der Magyaren um den Balaton betrifft, ist sie im Allgemeinen höher als das Mittel; sie kann Grossmittel genannt werden. Die durchschnittliche Körpergrösse von 617 Männern ist 166.63 cm., die von 58 Frauen 154.6 cm. Somit ist die Körpergrösse der Männer durchschnittlich um 12 cm. grösser als die der Frauen. Die ausführlichen Forschungen beweisen bei allen einzelnen Merkmalen, dass die heutigen Magyaren unseres Gebietes aus der Mischung mehreren somatischen Elementen hervorgekommen sind. So schon allein das Studium der Körpergrösse nach den Hauptgruppen brachte zum Resultat, dass von 617 erwachsenen Männern:

a) 98 = 15.88%	} 57.65%	(—160 cm.) klein
b) 171 = 27.71%		(161—165 „) untermittelgross
c) 181 = 29.34%		(166—170 „) übermittelgross
d) 159 = 25.77%		(171—180 „) gross
e) 8 = 1.30%		(181— „) sehr gross
<hr/>		
617 = 100.00% waren.		

Somit können wir sagen, dass unter den Magyaren der Umgebung des Balatons circa $\frac{1}{6}$ klein, mehr wie die Hälfte mittelgross

ist. in welcher Gruppe die Übermittelgrösse öfter vorkommt, als die Untermittelgrösse; $\frac{1}{4}$ der Magyaren ist entschieden gross. Die sehr grosse Körpergrösse finden wir aber schon nur bei 8 Individuen, d. i. 130% der Fälle.

Das Studium der Häufigkeit der einzelnen Körpergrössenwerte und das Studium der Körpergrössenkurven zeigt ganz offen, dass die heutigen Magyaren unseres Gebietes sich in zwei Hauptgruppen, u. zw. in eine Kleinmittelgruppe und eine mässig grosse Gruppe absondern. Neben diesen kommen noch vier Gruppen vor, jedoch mit weniger häufig. Und weil diese Gruppen so an bei-

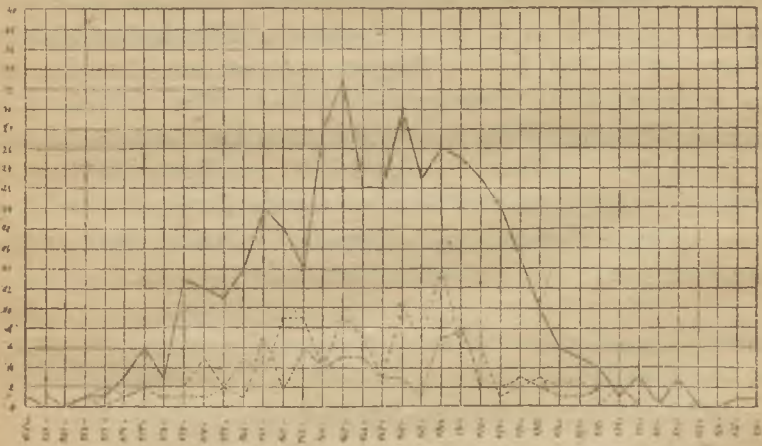

Fig. 1. Die Staturkurve von — a) 417 Männer vom Balaton-Ufer, b) 120 Männer aus Göcsej-Hetés, — · — · — c) 80 Männer aus Innen-Somogy.

den Ufern des Balatons, als auch in den ferner liegenden Ortschaften, Göcsej-Hetés und Innen-Somogy, aufzufinden sind, und die Zahl der einzelnen Individuen in jedem Orte um dieselben Körpergrössenwerte, und um dieselben Häufigkeits-Zentrums sich anhäufen, und endlich diese Tatsachen resp. Erscheinungen bei mehreren wichtigen somatischen Merkmalen gleichmässig vorkommen, können wir mit Recht behaupten, dass die Magyaren der Umgebung des Balatons nach den heutigen Forschungen in zwei Haupt- und vier Neben-, zusammen also in sechs somatischen Gruppen, Typen sich differenzieren, resp. aus sechs somatischen Elementen entstanden. Mit welchen historischen Volksnamen diese somatischen Elemente in Verbindung gebracht werden könnten, in dieser Frage ist heute noch früh Stellung zu nehmen. Wenn wir aber die urstammlichen

Magyaren unseres Gebietes näher betrachten, können wir schon jetzt konstatieren, dass sie sog. untermittelgross (164—165 cm.) sind. Ein zweites Urelement der Magyaren dagegen übermittelgross, ein drittes den Magyaren nahestehendes Urelement an der Grenze der untermittelgrossen und kleinen Gruppe steht (um 160 cm. herum). Dem entgegengesetzt ist für das in das Magyarentum eingeschmolzene fremde Element die übermittelgrosse und grosse Körpergrösse charakteristisch.

Interessant ist es, dass die Häufigkeit dieser somatischen Elemente der Magyaren der Umgebung des Balatons in den verschiedenen Ortschaften unseres durchgeforschten Gebietes, verschieden, und dem entsprechend die durchschnittliche Körpergrösse auch verschieden ist. So z. B. bei den Magyaren, die an den Ufern des Balatons wohnen., ist die Körpergrösse durchschnittlich 166.76 cm., bei denen der Ortschaften von Göcsej nur 165.41 cm., dagegen bei denen der Ortschaften von Innen-Somogy 167.10, von Hetés 169.00 cm. Sogar an den zwei Ufern des Balatons ist die Durchschnitts-Körpergrösse auch nicht gleich. Am nordwestlichen Ufer bekam ich als Mittelwert 166.53 cm., am südöstlichen Ufer 166.9 cm.

	Klein	Kleinmittel	Grossmittel	Gross
a) Zalaveszpremer Ufer	17.53%	28.35%	26.80%	27.32%
b) Somogyer Ufer	13.45%	26.46%	31.84%	28.25%

Mithin dient der Balaton-See auch als Typenseider.

Wenn wir die Verteilung der Körpergrösse der zweierlei Ufereinwohner ausführlicher betrachten, können wir konstatieren, dass um die Mitte herum beider Ufer, u. zw. am nordwestlichen Ufer im Bezirke von Balatonfüred und Tapolca, am südöstlichen Ufer im Bezirke von Tab die Urelemente wohnen, deren Körpergrösse kleiner ist. Von hier ausgehend und gegen die zwei Ende des Balatons laufend, fangen die Elemente der grösseren Körpergrössen zu dominieren an, welche die Mischung oder das Verschmelzen der fremden Elemente verraten. Dies ist übrigens ganz natürlich, denn die zwei Ende resp. Spitzen des Balatons waren vielmehr den Strömungen ausgesetzt, welche diese Völker vermischten, als die von mächtigen Wälder geschützten Mittelteilen des Ufers. Zwischen den zwei Ufern ist das südliche jenes, welches diese Erscheinung regelmässiger zeigt. Das Somogyer Ufer diente nämlich weniger zur Verkehrsstrasse, als das Zalaveszpremer. Besonders auffallend ist die progressive Steigerung der durchschnittlichen Körpergrösse den zwei Ufern entlang, teils nach Süden, teils nach Wes-

ten. Wenn wir nämlich vom südlichen Winkel des Balatons ausgehen und entweder nach Süden oder nach Westen fortschreiten, kommen wir mehr und mehr mit jenen Elementen zusammen, deren Körpergrösse grösser ist, und dementsprechend vermindert sich die Zahl der Elemente, deren Körpergrösse progressive kleiner ist. Nur in der Mitte Göcsej, um die Szeg-ek herum, finden wir wieder in grösserer Zahl Magyaren, deren durchschnittliche Körpergrösse untermittelgross ist. Von da an, gegen Hetes, treten die Elemente in Vordergrund, deren Körpergrösse immer mehr grösser ist. Ganz verständlich ist es, dass hier Einwanderung fremder Elemente mit grosser Körpergrösse von Süden und Westen stattfand. Diese eingewanderten zwei fremden Elemente sind, wie das die vergleichenden somatologischen und anthropologischen Forschungen beweisen, von Süden die Kroaten und von Westen die Wenden. Und das diese Tatsache resp. Erscheinung kein Zufall ist, beweist jener Umstand, dass diese, an den Erwachsenen konstatierten Resultate, auch die Forschungen an den 22.000 Soldaten und 22.000 Schulkindern bekräftigen. Nur etliche Beispiele erwähne ich. Am nordwestlichen Ufer des Balatons ist die durchschnittliche Körpergrösse 164.77 cm., gemessen an 6967 einundzwanzigjährigen magyarischen Soldaten, dagegen am südöstlichen Ufer 165.56 cm., gemessen an 9920 gleichjährigen Soldaten. Und während die Körpergrösse von 16.887 am Ufer wohnenden 21-jährigen magyarischen Soldaten 165.24 cm. ist, erreicht die Körpergrösse von 1962 gleichjährigen Soldaten von Göcsej schon 165.71 cm., und von 613 aus Hetes stammenden 168.30 cm. Aus der Vergleichung der Daten, die wir bei den drei Altersklassen der Soldaten bekommen, sehen wir, dass die magyarischen Soldaten vom einundzwanzigsten bis dreiundzwanzigsten Lebensjahre in Göcsej 0.62 cm., an den Ufern des Balatons aber 0.64 cm. wachsen. Dagegen lässt sich aus der Tatsache, dass die durchschnittliche Körpergrösse der 19.462 am Ufer wohnenden 21-jährigen Soldaten 165.38 cm., die der 617 erwachsenen magyarischen Männer, dagegen 166.63 cm. ist, konstatieren, dass der Magyare vom einundzwanzigsten Lebensjahre bis zur völligen Entwicklung noch einundeinhalb cm. wächst.

Was die einzelnen Nationalitäten betrifft, sind deren Daten noch nicht endgültig bearbeitet, somit kann ich hier nur erwähnen, dass die Körpergrösse von 830 jüdischen Soldaten im einundzwanzigsten Lebensjahre 165.57 cm. ist; interessant ist es, dass ich bei

nahe auch dasselbe Resultat bei den jüdischen Soldaten aus dem Komitate Arad bekam, wo die Körpergrösse 165.59 cm. beträgt.

Die Daten der Körpergrösse der Schulkinder, die an 13.361 magyarischen Kindern der Umgebung des Balatons gemessen sind, teile ich hier mit.

Die Körpergrösse der ungarischen Schulkinder in der Umgebung des Balaton.

Die Körpergrösse in den einzelnen Jahren					Körpergrösse-Unterschied der Knaben und Mädchen nach Jahren	Die Zunahme in einem Jahre		
Lebensjahr	a) Knaben		b) Mädchen			Lebensjahr	Die Zunahme in cm.	
	Fall	Arith. Mittelcm.	Fall	Arith. Mittelcm.			Knaben	Mädchen
6	368	111.85	319	111.39	+ 0.46	6—7	2.39	2.41
7	1101	114.24	984	113.80	+ 0.44	7—8	5.00	4.66
8	1117	119.24	997	118.46	+ 0.78	8—9	4.50	4.48
9	1208	123.74	1202	122.94	+ 0.80	9—10	4.60	4.98
10	1172	128.34	1223	127.92	+ 0.42	10—11	4.43	5.01
11	1102	132.77	1056	132.93	- 0.16	11—12	3.82	5.24
12	681	136.59	616	138.17	- 1.58	12—13	4.40	9.16
13	65	140.99	66	147.33	- 6.34	13—14	6.32	1.93
14	33	147.31	46	149.26	- 1.95	14—15	4.73	5.03
15	7	152.04	15	154.29	- 2.25	15—16	—	—
16	—	—	1	154.0	—	16—17	—	—
17	2	164.25	—	—	—	15—17	12.21	—
18	—	—	—	—	—	—	—	—
	6836		6525					

13361

Diese Tabelle zeigt, dass die Knaben bis zu ihrem elften Lebensjahre immer um etwas grösser sind, als die Mädchen. Nach Erreichen des elften Lebensjahres, überflügeln langsam die Mädchen die Knaben. Diese Überflügelung der Körpergrösse ist im vierzehnten Lebensjahre am stärksten, wo sie 6.34 cm. erreicht. In den nächsten Jahren aber beginnt intensiver die Körperwachsung bei den Knaben, u. zw. vor der Geschlechtsreife und bald bleiben die Mädchen betreffs der Körpergrösse zurück. Aus der Tabelle können wir auch ersehen, dass die vor der Geschlechtsreife jährlich erscheinende Körpergrössen-Zunahme bei den Mädchen um das 12—13-te, und bei den Knaben um das 15—17-ste Lebensjahr am intensivsten ist. Die Daten des Wuchses bei den Magyaren-, Deutsch-, Slaven- und Judenkindern untereinander verglichen

beweisen, dass die Zunahme der Körpergrösse bei den einzelnen Nationalitäten je der Rasse gemäss verschieden ist, ebenso, dass die Geschlechtsreife zu verschiedener Zeit auftritt. Auch kann ich in Erwähnung bringen, dass an manchen Orten unseres Gebietes schon bei den Schulkindern dieselben Körpergrösse-Abweichungen zu finden sind, die wir bei den Erwachsenen und Soldaten besprachen, selbstverständlich sind diese Erscheinungen in diesem Alter viel mehr verschwommen.

Betreffs der *Farbe der Augen* der Magyaren um den Balaton sind die lichten Augenfarben den dunklen Farbennuancen gegenüber dominierend. Nämlich die Häufigkeit der lichten Augenfarben beträgt insgesamt 53.46%, während die dunklen bloss mit 38.26% representiert sind. Besonders auffallend ist das häufige Vorkommen der blauen Augen, welche Erscheinung allein in 46.15% der Fälle erscheint. Übrigens die Häufigkeit der einzelnen Hauptfarbennuancen bei 520 Magyaren männlichen Geschlechtes ist folgende:

Blau	240	= 46.15%	} = 53.46%
Grau	38	= 7.31%	
Grün	43	= 8.27%	} = 38.26%
Gelb, lichtbraun	105	= 20.19%	
Braun, dunkelbraun	94	= 18.07%	
	520	= 99.99%	

Selbstverständlich variiert je nach den Orten die Häufigkeit der Farbennuancen. So z. B. an den Ufern ist die Häufigkeit der lichten Augenfarben kleiner, dagegen ist das Vorkommen der dunklen Augenfarben häufiger als in Göcsej, Hetés und in Somogy. Unter 13.300 Schulkindern, die des Ufers entlang wohnen, sind nur 41% lichtäugig, dagegen 46% dunkeläugig: In Göcsej und Hetés finden wir 46%—39% dunkeläugige. Interessant ist es, dass zwischen den Einwohnern der zwei Ufer auch betreffs der Augenfarbe ein Unterchied besteht. Am Zala-Veszprémer-Ufer sind die lichten Augenfarben häufiger, als am Somogyer Ufer. Im allgemeinen können wir konstatieren, dass vom Balaton südwestlich gegen die Wenden die lichten Augenfarben viel häufiger vorkommen. Das verhältnissmässig seltene Vorkommen der grünen Augenfarbe beweist, dass das Magyarentum der Umgebung des Balatons weniger gemischt ist, als z. B. das des Komitates Arad. Sehr charakteristisch ist das Resultat der Forschungen betreffs der Augenfarben der Nationalitäten, wie wir das in der nebenstehenden Tabelle, die sehr zusammengezogen wurde, sehen können:

	Deutsche	Magyaren	Slaven	Juden
Blau-grau	46·59	40·79	38·86	36·36%
Grün	13·82	13·45	12·95	9·09%
Gelb-braun	39·60	45·74	48·19	54·55%

Demzufolge sind die blau-grauen Augen bei den Deutschen am häufigsten, seltener bei den Magyaren und noch seltener bei den Slaven, und am seltensten bei den Juden. Demgegenüber findet man unter den Deutschen die wenigsten Braunäugigen, mehrere sind es unter den Magyaren und Slaven, doch die Mehrzahl bei den Juden. Was die Geschlechter betrifft, ist bei allen Nationalitäten das Vorkommen der lichten Augenfarben bei den Mädchen etwas häufiger und seltener die dunkle Augenfarbe, wie bei den Knaben.

Die Farbe der Haare betrifft, ist die dominierte Farbe der Magyaren unseres Gebietes die braune, u. zw. besonders in erster Linie die kastanienbraune Farbe. Von 517 erwachsenen Männern war 87·23% braunhaarig und nur 12·76% blondhaarig. Wenn wir aber nach Süden und Westen von Balaton vorschreiten, steigt die Prozentualität der Blonden. Nämlich bis an den Ufern des Balatons das blonde Haar mit 84·4% vorkommt, ist die Prozentualität in Innen-Somogy schon 19·48%, in Göcsej und Hetés gar 20·01%. Auffallend ist der grosse Unterschied zwischen der Haarfarbe der Kinder und Erwachsenen. Bei den erwachsenen Magyaren ist die Häufigkeit des blonden Haares 12·76%, dagegen bei den Kindern 44·63%, das braune Haar bei den Erwachsenen kommt mit 87·23% vor, bei den Kindern nur mit 55·37%. Mithin sehen wir, dass die Farbe mit dem Alter, resp. der Entwicklung mehr und mehr braun wird.

Das Vorkommen des blonden und braunen Haares bei den untersuchten vier Nationalitäten zeigt nebenstehende Zusammenstellung:

	Deutsche	Slaven	Magyaren	Juden
Blond	55·36	48·69	44·63	28·31%
Braun	44·64	51·29	55·37	71·69%

Die meisten blondhaarigen sind unter den Deutschen zu finden, weniger unter den Slaven, und noch weniger unter den Magyaren, am wenigsten kommen sie unter den Juden vor. Eben das entgegengesetzte Resultat zeigt das braune Haar.

Jetzt erwähne ich noch ganz kurz die *Schädelformen*, resp. den Längen-Breiten-Index, d. i. den Kephalexindex. Als Mittelwert zeigt dieser Index bei den Magyaren der Umgebung des Balatons bei 617 erwachsenen Männern 85·46 und bei 57 Frauen 88·88. Beide Werte gehören im engeren Sinne in die Kategorie der Brachykephalie. Die

Häufigkeit der einzelnen Kategorien des Indexes, sehen wir aus der folgenden Tabelle:

		Männer		
Hyperdolichocephalie	bis 71·9	= 0 a	= 0·00%
Dolichocephalie	72·0—76·9	= 9	„ = 1·46%
Subdolichocephalie	77·0—79·6	= 30	„ = 4·86%
Mesokephalie	79·7—81·9	= 64	„ = 10·37%
Subbrachycephalie	82·0—85·2	= 176	„ = 28·53%
Brachycephalie	85·3—86·9	= 133	„ = 21·56%
Hyperbrachycephalie	87·0—91·9	= 179	„ = 29·01%
Ultrahyperbrachycephalie	92·0—	= 26	„ = 4·21%

}

63·32%

}

83·31%

Bei den von mir untersuchten Magyaren unseres Gebietes — wie wir sehen — kommen verschiedenförmige Schädeln vom Langschädel bis zum Hyperkurzschädel, zwar in sehr verschiedener Häufigkeit, vor. Am charakteristischen ist unter allem die Kurzschädeligkeit (Brachycephalie), welche mit 83·31% vorkommt, dagegen ist die Kategorie der Langschädeln (Dolichocephalie) bloss mit 6·32% representiert. Schon aus der obigen Tabelle können wir konstatieren, dass im Rahmen der Kurzschädeligkeit zweierlei Schädelformen dominieren, u. zw. die Kategorie der Subbrachycephalie und die der Hyperbrachycephalie, beide fast mit je $\frac{1}{2}$ Häufigkeit. Das Studium der einzelnen Kategorien des Kephalexindex und das Studium der Häufigkeitsreihen lehrt uns, dass die Magyaren der Umgebung des Balatons betreffs ihrer Schädelform aus vier Kategorien bestehen, u. zw. aus der Kategorie der Subdolichocephalen, Subbrachycephalen, Brachycephalen und Hyperbrachycephalen, welche somatische Elemente ihrer Häufigkeit gemäss in den verschiedenen Teilen unseres Gebietes andere und andere sind. Die Dolichocephalie, welche z. B. an den Ufern des Balatons nur 4·56% ist, in Gösej und Hetés schon 8·34%, in Innen-Somogy dagegen 12·50% zeigt. Dasselbe sehen wir bei der Verbreitung der Subbrachycephalie. Unter den magyarischen Frauen von Gösej kommen die Dolichocephalen in 20% der Fälle vor.

Dieses Vorkommen der Dolichocephalie bei den Magyaren der Umgebung des Balatons halte ich für einen sehr wichtigen und sehr charakteristischen Urstempel, welchen wir in den übrigen Teilen Ungarns jetzt schon ausserordentlich selten, und höchstens unter den Szekler von Erdély finden. Demgegenüber wurde konstatiert, dass in der Zeit der Landeseroberung die subdolicho- und die mesokephale Schädelformen sehr verbreitet waren. Noch charakteristischer ist aber, dass diese Schädelformen eben an jenen Orten un-

seres Gebietes zu finden sind, wo die Magyaren die meisten urstammlichen Charakterzüge beibehielten. Die Verbindung des Magyarentums der Umgebung des Balatons und von Göcsej und Hetes mit den Székler von Erdély beweist nicht nur die Schädelform, sondern auch mehrere andere somatische Charakterzüge, wie z. B. die Körpergrösse, die Farbe der Augen, des Haares etc. Auf diese wichtige Einzelheiten kann ich hier nicht näher eingehen.

Aus den hier besprochenen, wichtigeren somatologischen Charakterzügen können wir konstatieren, dass das äussere Bild der Anthropologie der Umgebung des Balatons nicht einheitlich ist. Doch war dies auch in der Vergangenheit nicht. Das Magyarentum unseres Gebietes entstand aus zwei Haupt und vier Neben, also mindestens sechs somatischen Elementen, welche grösstenteils urmagyarisch, d. h. mit den Landeseroberern verwandt sind. Ausserdem können wir die somatologischen Typen der von den Eroberern hier gefundenen Völker ausweisen. Die bisherigen Forschungen beweisen, dass das Urmagyarentum sich in zwei somatischen Hauptgruppen differenziert. Ausserdem bilden einen grossen Teil der Magyaren unseres Gebietes die von dem Eroberer hier gefundenen Avaren. In viel kleinerem Prozente und weiter vom Balaton gelang es mir den Typus der Bessenyoer zu finden, u. z. nicht nur unter Schädeln und Skeletten, sondern auch unter den heutigen, jetztlebenden Einwohnern an solchen Orten, wo jetzt schon keine Magyaren, sondern Deutsche wohnen. Andererseits finden wir in Göcsej und Hetes das Urmagyarentum zwischen slavischen Elementen eingezwängt. Dies ist ein zweifelloser Beweis dafür, dass im Transdonaubiete nicht nur Magyarisierung, sondern auch Slavisierung und Verdeutschung statt fand und, dass ehemals diese Magyaren und die mit ihnen verwandten Urelemente an solchen Orten wohnten, welche heute schon von den eingewanderten Nationalitäten in Besitz genommen sind. Während dieser Forschungen sahen wir auch, dass die fremden Elemente, abgesehen von den Ansiedlungen der Wenden, von Westen und Süden zwischen die Magyaren eindrangten und während innen, in der Mitte des Magyarentums sie selbst magyarisiert wurden, schmelzten sie dagegen an den Enden, an den Berührungsgrenzen das Magyarentum in sich. Gleiche Erscheinungen fand ich übrigens im Komitate Arad anlässlich der Untersuchung der dortigen Einwohner. Die Untersuchung der Schädel und Skelette aus den verschiedenen Zeitaltern beweist auch, dass die somatischen Charakterzüge des Urmagyarentums und der mit ihm verwandten

Völker umso massenhafter und reiner auftreten, je mehr wir in der Zeit zurückschreiten und zwar auch auf solchen Orten, wo jetzt schon fremdsprachige Völker wohnen. Also anthropologisch ist es auch bewiesen, dass die fremden Elemente, die unter den Magyaren zu finden sind, auf unserem Gebiete grösstenteils nach dem Magyarentum folgten. Sie drangen nämlich nach den Verwüstungen durch den Tataren und Türken vor und nahmen die Orte der ausgerotteten Magyaren in Besitz, und an den Enden gelang es ihnen auch einen Teil in sich zu schmelzen. Unter den fremden Elementen ist es nur bei einem möglich anthropologisch zu beweisen, dass es älterer ist, als das Magyarentum, u. zw. das von den Eroberern schon hier vorgefundene Slaventum. Doch die Zahl dieser war um vieles kleiner, als die der auch hier gefundenen Avaren, die übrigens mit dem Magyarentum verwandt sind. Aus den Forschungen der Schädel-funde der Avaren, der Bessenyöer und der Magyaren der Eroberungszeit geht hervor, dass ein beträchtlicher Teil der Urmagyaren aus Asien stammt.

Die ausländischen Anthropologen pflegen mit Vorliebe zu behaupten, dass die Magyaren zum mitteleuropäischen Homo alpinus gehören und dass die einstmaligen Charakterzüge der asiatischen Abstammung bei der Mischung mit der hier gefundenen Mitteleuropäischen Einwohnerschaft spurlos verschwunden sind.

Demgegenüber müssen wir auf Grund unserer Forschungen konstatieren, dass die somatischen Merkmale der orientalischen Abstammung an vielen Orten auch heute noch beim heutigen Magyarentum aufzufinden sind. An den östlichen und nordöstlichen Rändern vom Alföld und noch mehr an manchen Orten des Transdonau-Gebietes, finden wir teils in Massen, teils sehr zerstreut mongoloide Charakterzüge; die Avaren und Bessenyöer, deren Typen in unserem Gebiete auch heute noch aufzufinden sind, waren ganz entschieden mongoloidische Typen, welches Thema ich im zweiten Bande meines Werkes mit ausführlichen Daten zu besprechen trachten werde. Auch die somatischen Elemente der alten Ugrier sind an vielen Gegenden des Landes zu konstatieren.

Deux crânes néolithiques sibériens

— Par François Dús —

L'auteur de ces quelques lignes a été pris pendant la guerre mondiale par l'armée russe et a passé plusieurs ans dans la Sibérie. Comme membre du musée local de Krasnoïarsk il a eu l'occasion de s'occuper de l'étude des matériaux préhistoriques des collections de la sous-section anthropologique du musée de cette ville sibirienne.

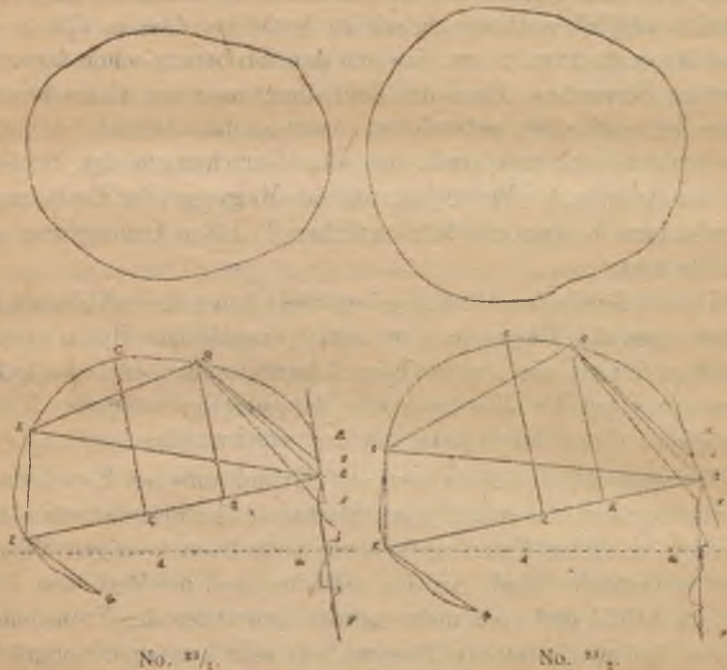

Fig. 2. Deux crânes néolithiques sibériens. (Profil par rapport au plan horizontal de la glabella et la courbe médiane.)

Cette fois ci je publie les caractères descriptifs, mesures, indices et quelques dessins craniologiques des deux crânes néolithiques de la 23me collection anthropologique du musée ci-dessus nommé. Ils appartiennent à deux squelettes humains exhumés par S. M. Sergueïeff (archéologue russe) dont l'une a été trouvée à *Bazaiha* (village du district de Krasnoïarsk), l'autre à la gare de *Kokouï* situé sur le chemin de fer transbaïkalique.

Pour déterminer la période de la civilisation où les deux squelettes ont été trouvés, malheureusement je ne puis me rapporter

qu'à quelques notes de Mr. S. M. Sergueïeff, qui les a trouvés avec des instruments et des objets divers reconnus avec certitude néolithiques dans une couche alluviale pas troublée. A mon très grand regret je n'ai pas eu l'occasion d'être en contact avec lui, mais selon l'opinion du docteur G. de Merhart (archéologue autrichien, chef de la section archéologique du Musée de Krasnoïarsk pendant sa captivité) qui a reconnu les objets avec certitude pour néolithiques, il n'y a aucune doute de l'origine néolithique des deux squelettes humains. La couleur, l'état de conservation, la facilité et la porosité des os indiquent aussi leur origine préhistorique.

A cause du manque des instruments et du temps j'ai fait mes recherches sur les deux crânes seulement. Les résultats de ces recherches sont les suivants.

A) Caractères descriptifs.

Crâne féminin exhumé à Bazarïha No. 23/1. (No. d. coll.)

Age: 25 a. environ.

Le crâne est dans un bon état. Il n'y a aucune déformation posthume mais il existe une asymétrie basale causée par le développement inégal de l'os occipital. Le résultat de cette anomalie est, que la partie gauche de l'os épactal est projetée par en dehors, en bas et en arrière. Cette asymétrie modérée de la partie gauche de la région occipitale du crâne s'étend jusqu' au milieu de l'os pariétal et nous laisse conclure à une faible hydrocéphalie partielle de l'enfance. La suture rétromastoïdienne gauche, enchevêtrée d'un os wormien, montre aussi la probabilité de cette anomalie des ans de l'enfance. — Pas des trous pariétoux. Une saillie de l'inion n'est pas visible. La disposition du ptérior normale. Le plan du trou occipital prolongé en avant aboutit dans la moitié supérieure du squelette du nez. La saillie de la glabelle et des arcades sourcilières est très peu marquée. Le front modérément bas, mais l'angle frontal est normal, par conséquent le front n'est ni droit, ni fugant. La saillie du plan des bosses frontales est presque zéro. La ligne temporale peu indiquée s'étend jusqu' à la région des bosses pariétales, qui montrent une saillie considérable. La ligne médiane fait un relief saillant peu marqué à partir de la deuxième moitié de l'os frontal jusqu' à l'obéliion en donnant naissance ainsi à une crête antéropostérieure. Le point culminant de la voûte crânienne par rapport au plan alvéolo-condylien se trouve à 4 centimètres en arrière du bregma. Lineae nuchae presque complètement effacées.

Le renflement de la courbure sous-iniaque dépasse le plan du trou occipital en empêchant les condyles de toucher la table lorsqu' on y pose le crâne par sa base. Les os malaires ne sont pas projetés par en dehors mais ils ne montrent pas cette gracilité et petitesse comme les os malaires sur les crânes féminins d'une provenance européenne. La projection en avant de l'extrémité des os propres du nez est assez grande. Ils adossent sous un angle assez aigu, par conséquent un aplatissement nasal n'est pas à constater. L'échancrure de la racine du nez est faible. L'excavation des fosses canines médiocre. L'aperture nasale est assez haute et piriforme; mais l'épine nasale se trouve dans le plan du bord inférieur des narines. La forme de l'orbite est assez ronde, celle du palais: ovale. Verticalité normale des dents. La forme générale du crâne de la *norma verticalis* est ovoïde (Sergi). La *norma lateralis* montre une configuration entre l'ellipsoïdes rotundus et l'ellipsoïdes cuneatus (Sergi), la *norma occipitalis* un peu la forme du toit (Haberer). Le maxillaire inférieur en toute son apparence n'est pas grand et massif. L'arcade alvéolaire est parabolique. Verticalité des dents. L'angle du maxillaire inférieur est obtus de 120° environ. L'angle symphisien aigu. La saillie du menton assez bien développée.

Crâne masculin exhumé à la gare de Kokouï située sur le chemin de fer transbaïkalique: No. 23.12. (No. d. coll.)

Age 35 a. environ.

Le crâne a été trouvé en plusieurs pièces qui ont été collées d'une manière possible. A cause de cela la partie faciale du crâne est un peu rejetée en arrière et en bas. En étant impossible de fixer le crâne bien orienté selon le plan horizontal allemand, les projections faciales n'ont pas été prises et nous ne donnerons les caractères de la face que descriptivement par la méthode de la cranoscopie. Il y a une cassure à l'environ de la glabelle, causant une asymétrie de la partie frontale et faciale du crâne. En voulant compléter les notes qui concernent l'état du crâne il faut ajouter, que plusieurs os manquent de la région sphénoïdale, orbitaire et nasal, à la première ligne le sphénoïde même. Le premier caractère qu' on peut remarquer c'est une faible hydrocéphalie de l'enfance causée par la production exagérée de liquide dans la partie postérieure de la cavité crânienne qui se reconnaît à la forme large et ronde du crâne et aux trois os wormiens de la suture lambdoïde. Deux trous pariétaux. Une faible saillie de l'inion (1). La disposition du ptérier normale. Les dentelures des sutures crâ-

niennes ne sont pas compliquées. Le plan du trou occipital prolongé en avant aboutit à la région de l'extrémité inférieure des os propres du nez. La saillie de la glabelle et des arcades sourcilières n'est pas grande. La largeur du front à sa base est petite; le bord latéral de l'orbite dépasse le point de repère du diamètre frontal minimum. L'angle frontal est très ouvert, la courbure frontale a un rayon bien long par conséquent nous voyons un front presque fugant. La saillie des bosses frontales est à peine marquée. La ligne temporale se divise en deux branches au devant du stéphani n et s'efface très vite en passant par ce point craniologique. Les os pariétaux sont largement bâtis, très massifs avec des bosses pariétales bien développées. Fosses temporales assez profondes. Le point culminant de la voute est situé un peu en arrière du bregma. Linea nuchae sup. jusqu' aux astériens, mieux développée à la région de ses extrémités latérales qu' au milieu, ou elle montre une saillie de l'inion à peine visible. Le renflement de la courbure sous-iniaque dépasse le plan du trou occipital en empêchant les condyles de toucher la table en y posant le crâne par sa base. Il, y a une saillie susmastoidienne particulièrement développée au confluent du prolongement postérieur de la ligne temporale et de la racine postérieure de l'apophyse zygomatique. Les os malaires sont très massifs et fort projetés par en dehors d'un caractère mongoloïde. La projection en avant de l'extrémité des os propres du nez est bien petite. L'adossement de ces os sous un angle très ouvert qui indique l'aplatissement du nez. L'échancrure de la racine du nez très petite. Une excavation des fosses canines il n'y a presque à constater. L'aperture nasale est grande, piriforme; l'épine nasale se trouve presque dans le plan du bord inférieur des narines. La forme de l'orbite est légèrement carrée. Le palais est large et l'arcade alvéolaire se présente sous un aspect légèrement parabolique. La forme générale du crâne en le regardant d'en haut, c'est à dire de la *norma verticalis* est le sphénoïdes (Sergi.) La *norma lateralis* montre le sphénoïdes declivis (Sergi), la *norma occipitalis* la forme normale d'un crâne d'un adulte d'aspect rond. Le maxillaire inférieur est largement bâti, massif avec des angles maxillaires presque rectangulaires. L'arcade alvéolaire est parabolique. L'angle symphysien n'est pas loin du rectangle. La saillie du menton très faiblement développée.

B) Mesures craniométriques prises avec le compas d'épaisseur, compas glissière et avec le ruban métrique.

	No. 23 /1. 23./2.		No. 23 /1. 23./2.	
Diam. ant. post. max.	168	181	Diam. occip. max.	104 116
" transv. max.	135	161	" naso-basil.	94 —
" vert. (bas.-hr.)....	121	130	" bimest.	119 139
" transv. front. inf.	95	95	" longit. iniaque (gb.-in.)	164 177
" " " sup.	114	124	" " métóp.	168 177
Long. du trou occip.	36	39	Diamètre tot. de la face (Broca)	134 —
Larg. " " "	31	31	" simple " " " " "	89 —
Circonf. vertic.	339	378	Largeur max. du nez	23 26
1. Partie front.	116	126	Longueur du nez	51 56
section souscérébrale	22	26	Diamètre horizontal de l'orbite	39 41
section cérébrale	94	100	" vertical " " "	34 35
2. Partie pariétale	112	134	Intervalle orbitaire	21 23
3. Partie occipitale	111	118	Longueur du palais	53 —
section sus-iniaque	61	55	Largeur moyenne du palais ...	35 38
section sous-iniaque	50	63	" max. " " "	40 44
Circonférence transversale ...	295	325	" du palais en arrière ...	39 41
Circonférence horizontale ...	487	537	Largeur condylienne	
1. du crâne antérieur	234	240	du max inf.	111 —
2. du crâne postérieur	253	297	Distance bigoniaque " " "	91 108
Diamètre bizygomatique	125	—	" oblique " " "	88 89
" naso-mentonnier	112	122	Hauteur du corps " " "	33 34
" naso-alvéolaire	67	75	" de la branche " " "	55 71

Indices.

	No. 23./1. 23./2.		No. 23./1. 23./2.	
Cephalique	80.35	88.95	Facial (Broca)	71.20 —
Vertical	72.02	71.82	Nasal	45.10 46.43
Transverso-vertical	89.63	80.75	Orbitaire	87.18 85.37
Frontal	70.27	59.01	Palatin	75.47 —
Stéphanique	83.33	76.61	Circonf. vert.: sa partie front.	34.22 33.33
Du trou occipital	86.11	79.49	" : " " pariét.	33.04 35.45
Facial total	89.60	—	" : " " occip.	32.74 31.22
Facial	53.60	—	" horiz.: " " ant.	43.05 44.69

C) Mesures, indices et angles craniométriques pris avec projection directement sur le crâne féminin de Bazaiha.

Pour prendre ces mesures le crâne a été orienté selon le plan horizontal allemand.

Projection verticale de la tête tout entière (Sa hauteur maximum comprise entre deux plans horizontaux et parallèles tangents l'un au bord inférieur de la mâchoir inférieur, l'autre au sommet de la tête): 195.

Indice général de la tête osseuse (Le rapport entre cette hauteur et la largeur bizygomatique): 64:10

Projection vertical du point métopique (sa hauteur au dessus de la glabelle) 21.

Projection horizontale du point métopique (sa distance en arrière de la glabelle) 4.

Inclinaison du front (Le rapport de ces deux facteurs converti par la méthode trigonométrique en un angle qui exprime le degré de l'obliquité du front jusqu' aux bosses frontales par rapport au plan horizontal allemand.) 79°13'

Projection verticale du bregma (sa hauteur au dessus de la glabelle) 64.

Projection horizontale du bregma (sa distance en arrière de la glabelle) 66.

Angle bregmatique (Le rapport de ces deux facteurs converti en un angle qui indique la situation au bregma par rapport au plan horizontal allemand.) 44°07'

Projection verticale du nasion (sa hauteur au dessus du point alvéolaire) 65.

Projection horizontale du nasion (sa distance en arrière du point alvéolaire) 10.

Prognathisme nasal (Le rapport de ces deux facteurs converti en un angle exprimant la proéminance du max. sup. par rapport au plan horizontal allemand) 81°15'.

C) Mesures indices et angles craniométriques de la calotte pris indirectement sur les dessins avec le stéréographe (selon Schwalbe).

	No. 23./1.	23./2.		No. 23./1.	23./2.
Hauteur max. de la calotte	88	98	Angle de l'opisthion ...	48°00'	47°00'
Indice de la haut. de la cal.	53·86	55·37	La corde de l'arc bregm.	87	93
Dist. de la ligne perp. du br.	55	56	La corde de l'arc de la glab.	22	25
Ind. de la sit. de la bregma	33·54	31·64	Indice de la glabelle ...	25·29	26·38
Angle du bregma ...	54°30'	57°30'	La corde de l'arc frontal...	103	113
Angle frontal ...	92°00'	82°00'	La corde de l'arc pariétal	101	119
Angle du lambda ...	76°30'	79°00'	Indice de l'os pariétal ...	98·06	105·31

Conclusions.

L'étude des deux crânes néolithiques a montré des caractères si divergeants, que le verdict anthropologique ne risque rien en déclarant qu'ils représentent deux races. L'indice céphalique prouve que le crâne de Kokouï est hyperbrachycéphal, l'autre sous-

brachycéphal non loin d'un mésaticéphalisme. Selon l'indice vertical tout les deux sont orthocéphales. L'indice frontal de l'individu de Bazaiha est normal, mais il est extrêmement petit sur le crâne transbaikalique. Selon l'indice facial la femme de Bazaiha était mesoprosope. Malheureusement il n'était pas possible de prendre le diamètre bizygomatique sur l'autre crâne, mais un coup d'oeil jeté sur la région malaire nous assure, que l'individu transbaikalique était d'une origine mongoloïde. L'adossement des os propres du nez, la projection des os malaires, leur apparence trop massive, le marque d'une excavation des fosses canines, nous donnent le droit de déclarer avec certitude d'une provenance mongoloïde. Les caractères et les mesures du crâne féminin de Bazaiha donnent l'impression que l'individu appartenait à une population du groupe des turco-tartars.

Literatur.

In dieser Rubrik wollen wir von Zeit zu Zeit die ungarische anthropologische Fachliteratur ausführlich besprechen, denn leider kommen die in ungarischer Sprache erschienenen, oft sehr interessanten und auch wichtigen Arbeiten den ausländischen Fachmännern sehr selten zur Kenntniss: im besten Falle auf Umwegen, in sehr verkürzter Besprechung. Auch gedenken wir die fremdsprachigen Arbeiten zu besprechen, welche in irgendeiner Beziehung zu der anthropologischen Bearbeitung Ungarns stehen.

Teszák Károly Ágost: *Újabb adatok a felkar- és combcsont, vonal-, terület- és szögméreteihez.* Osteometriai tanulmány. Breznóbánya. 1908.

Karl August Teszák: *Neuere Beiträge zu den Lineal-, Umfangs- und Winkelmaassen des Humerus und Femurs.* Osteometrische Studie. Dissertation. 215 Seiten, 4 Tafeln und 1 Tabelle.

Verfasser hat seine Untersuchungen im anthropologischen Institute zu Budapest unter der Leitung von Török an je 200 Oberarm- und Schenkelbeinen vollführt, die zu einander gehörten, somit von 100 Skeletten des letzten Jahrhunderts Ungarns stammen.

Die Arbeit besteht aus drei Teilen. Im ersten Teile ist die Geschichte der Frage kurz zusammengefasst.

Im zweiten Teile bespricht Verfasser die Methoden der Messungen und erweist die Fehler der älteren Untersuchung der Autoren. Am Humerus hat *Teszák* 14 und am Femur 29 Messungen ausgeführt.

Im dritten Teile finden wir die Ergebnisse der Messungen. Bei der Bearbeitung der einzelnen Merkmalen folgt Verfasser der Methode von Török, nämlich er bespricht das Minimum, Maximum, die Schwankungs-(Oscillations-)breite, und die drei Häufigkeitsgruppen. Auch sind die Seiten- und Geschlechtsverhältnisse bei jedem einzelnen Maasse berücksichtigt worden.

Teszák kommt zu den folgenden Schlussresultaten: Beim Humerus sind die Linearmaasse, sowie die Längen-, Breiten- und Dickenmaasse ausschliesslich bei denen der rechten Seite grösser, als bei denen der linken Seite. Diese Supremation der rechten Seite finden wir auch bei den Geschlechtern. Bei dem weiblichen Geschlechte ist die Differentiation der zwei Seiten stärker. Die Werte der Maasse sind beim weiblichen Geschlechte beidemal kleiner als beim männlichen Geschlechte. Dasselbe Verhältniss finden wir bei den Umfangsmassen und bei den Maassen des Caputs. Die Ergebnisse der Drehungs- resp. Winkelmassen sind viel abweichender. Im allgemeinen können wir sagen, dass die Winkelmasse links grössere Werte zeigen, als der Drehungs-Capito-diaphysis- und Condylodiaphysis-Winkel. Interessant ist es, dass die Winkelmaasse beim weiblichen Geschlechte im allgemeinen grösser sind, als beim männlichen Geschlechte.

Was das Femur betrifft, sind die Resultate im Allgemeinen viel abweichender, als wir das beim Humerus fanden. Die Linearmaasse, wie Längenmaasse und die meisten Breiten- und Dickenmaasse sind auf der linken Seite grösser. Die Umfangs- und Winkelmaasse sind dagegen auf der rechten Seite und beim männlichen Geschlechte grösser.

Die Differentiation der zwei Seiten ist beim Humerus und die der Geschlechter beim Femur prägnanter.

Damit sich die Fachmänner noch mehr orientieren, und auch die Ergebnisse wissenschaftlich ev. gebrauchen können, theile ich hier die vom Verfasser in 2 Tabellen zusammengestellten Endresultate mit, welche Werte eigentlich die arithmetischen Mittelzahlen der einzelnen Maasse sind.

I. Tabelle, Humerus (bei 100 Skeletten)

	♂			♀		
	r.	l.	r+l.	r.	l.	r+l.
Grösste Länge	326·5	322·6	324·5	305·3	302·0	303·7
Obere Breite	51·27	50·30	50·78	44·89	44·60	44·74
Mittlere Breite	21·38	20·92	21·15	18·40	17·84	18·12
Untere Breite	62·58	62·23	62·40	54·24	55·31	54·77
Mittlere Dicke	22·07	21·35	21·71	19·02	18·54	18·78
Mittlerer Umfang	67·12	65·24	66·18	57·78	56·42	57·10
Der kleinste Umfang	63·37	62·24	62·80	54·00	53·26	53·63
Vertikaler Durchmesser	46·98	46·40	46·69	40·78	40·72	40·75
Sagittaler Durchmesser	43·39	42·91	43·15	37·77	37·31	37·54
Vertikaler Umfang	141·9	140·2	141·0	123·4	122·3	122·8
Torsionswinkel	165·9°	165·6°	165·8°	163·9°	168·3°	165·9°
Capito-diaphysis-Winkel	47·77°	43·35°	48·06°	48·89°	49·86°	49·37°
Condylodiaphysis-Winkel	79·43°	81·21°	80·32°	78·75°	79·01°	78·88
Martins-Winkel	10·6°	8·3°	9·7°	11·3°	11·0°	11·1°

II. Tabelle, Femur (bei 100 Skeletten)

	♂			♀		
	r.	l.	r+l.	r.	l.	r+l.
A) Linearmaasse:						
Größte Länge	453·4	453·3	453·3	424·8	425·3	425·0
Trochanter-Länge	437·7	438·5	438·1	410·9	411·6	411·3
Größte Länge in natürl. Stellung...	449·8	450·2	450·0	420·3	420·8	420·6
Trochanter-Länge in natürl. Stellung	411·1	427·5	419·3	398·2	398·6	398·5
Obere Breite	91·96	92·43	92·19	84·23	84·02	84·12
Obere Breite des Körpers.....	30·24	30·42	30·33	27·56	27·73	27·64
Mittlere Breite	27·56	27·97	27·76	25·37	25·56	25·46
Intercondylial-Breite	76·60	77·43	77·01	70·84	67·64	69·24
Obere Dicke des Körpers.....	28·11	28·54	28·32	25·92	25·88	25·90
Mittlere Dicke	28·45	27·90	28·17	25·45	25·36	25·40
Untere Dicke des Körpers	30·78	31·83	31·30	26·84	27·36	27·10
Dicke des Condylus medialis...	59·39	59·13	59·26	53·40	52·97	53·18
Dicke des Condylus lateralis	63·92	63·80	63·86	57·57	57·72	57·64
B) Umfangsmaasse:						
Der obere Umfang des Körpers	93·93	94·16	94·04	84·76	83·97	84·36
Der mittlere Umfang	87·01	87·22	87·11	78·76	79·18	78·97
Der kleinste Umfang	86·27	86·80	86·53	78·23	78·36	78·29
C) Die Maasse des Femurkopfes:						
Verticaler Durchmesser	48·18	47·88	48·03	42·68	42·22	42·45
Sagittaler Durchmesser	47·26	47·19	47·22	41·70	41·50	41·60
Verticaler Umfang	149·1	148·8	148·9	131·8	131·1	131·4
D) Die Maasse des Femurhalses:						
Verticaler Durchmesser	34·28	34·19	34·23	30·00	29·71	29·85
Sagittaler Durchmesser	28·11	28·16	28·13	24·27	24·29	24·28
Vordere Länge	46·16	44·86	45·51	41·69	39·24	40·46
Hintere Länge	43·35	42·64	42·99	42·07	40·13	41·40
Kleinster Umfang	100·7	100·6	100·7	87·8	87·1	87·5
E) Die Winkelmaasse:						
Torsionswinkel	9·72°	7·95°	8·33°	7·89°	10·92°	9·40°
Collo-Diaphysiswinkel	129·8°	128·8°	129·3°	127·1°	126·6°	126·8°
Condylo-Diaphysiswinkel	83·03°	81·16°	82·09°	79·65°	79·55°	7·60°
Der Mikulicz'sche Winkel.....	7·29°	7·95°	7·62°	7·63°	8·10°	7·86°
Die Neigung des Femurkörpers	54·07	53·31	53·94	48·63	48·60	48·61

Jó és szép fényképeket
„ISOLA“ Fotocikkek

használata biztosít.

A jelenkor legjobb
 előhívója, meg-
 világítási hibákat
 is kiegyenlít: **Isola „Glymetol“**

A Magyar Néprajzi Társaság értesítője
 az
ETHNOGRAPHIA

Szerkeszti: Solymossy Sándor dr.
 Előfizetési ára 300 korona.

Budapest, VI., Városliget. Iparcsarnok.

A Magyar Néprajzi Társaság
 Emberföldrajzi Szakosztályának
 negyedévenként megjelenő folyóirata a

Föld és Ember

Szerkeszti:
KOGUTOVICZ KÁROLY dr.
 Az évfolyam ára 500 K, a társaság
 tagjainak 300 K.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
 VII., István út 91-93.

A tehetséges gyermek

A Magyar Gyermektanulmányi
 Társaság közlönye.

Szerkesztette: **NAGY LÁSZLÓ**

*

Tagoknak 80 K, előfizetőknek 200 K.

*

Kiadóhivatal:
 VIII., Mária Terézia-tér 8. szám.

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A Magyar Néprajzi Társadalom-
 tudományi Szakosztályának
 szemléje.

Az évfolyam ára 500 kor, a társaság
 tagjainak 300 korona.

SZERKESZTŐSÉG: V., HOLD-UTCA 16. SZÁM.

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

(ANTROPOLÓGIAI FÜZETEK)

Organ der Anthropologischen Section der
Ungarischen Gesellschaft für Ethnographie
redigiert von
DR. LUDWIG BARTUCZ

Organe de la Section Anthropologique de
la Société Ethnographique Hongroise
redigé par
LOUIS BARTUCZ

Bd. I.

H. 1—3.

Tome I.

No 1—3.

Inhalt:

Dr. Ludwig Bartucz: Die Vergangenheit und die künftigen Aufgaben der Anthropologie in Ungarn.

Dr. Jenő Hillebrand: Das Kupferzeitliche Gräberfeld von Bodrogkeresztur.

Dr. Stephan Győrffy: Die Wichtigkeit der genealogischen Forschungen für die Anthropologie.

Ladislav Nagy: Der Zusammenhang zwischen der körperlichen und geistigen Entwicklung der Kinder.

Franz Dús: Die Vorbereitungen einer Expedition zu den Ostjaken.

Dr. Martin Práger: Die Wirkung der gewerblichen Arbeit auf den menschlichen Organismus.

Dr. Otto Mandler: Von der Wirbelsäulenskolyose.

Karl Ballai: Von der körperlichen Entwicklung der ungarischen Kinder.
I. „Matyó“-kinder.

Offener Brief an die ausländischen Fachkollegen.

Dr. Ludwig Bartucz: Über die Anthropologie der Ungaren aus der Umgebung des Balaton-Sees.

Franz Dús: Zwei neolithische Schädel aus Sibirien.

Literatur.

Tables des matières

Louis Bartucz:
futures de l'anthropologie.

Eugène Hillebrand: Les fouilles de Bodrogkeresztur.

Étienne Győrffy: Les résultats anthropologiques des recherches généalogiques.

Ladislav Nagy: Relations entre le développement physique et psychique de l'enfant.

François Dús: Une race d'homme en Sibérie qui s'étend.

Martin Práger: L'influence du travail industriel sur la constitution de l'homme.

Othon Mandler: Des formes irrégulières du corps humain.

Charles Ballai: Le développement physique de l'enfant hongrois. I. Les garçons „matyó“.

Avis aux Collègues de l'Étranger.

Louis Bartucz: L'anthropologie des Hongrois des environs du lac Balaton.

François Dús: Deux crânes neolithiques Sibériens.

Littérature.

Der Jahresbeitrag ist 10 schweizerischer Frank.

Allerlei Sendungen sind an den Redakteur: **DR. LUDWIG BARTUCZ**, Budapest, VIII. ker., József-utca 5., I., 11. zu richten.

Prix d'abonnement 10 francs suisses par an.

Toutes les correspondances, publications d'échanges, manuscrits, abonnements doivent être adressées au rédacteur: **LOUIS BARTUCZ**: VIII. ker., József-utca 5., I., 11. Budapest (Hongrie).

BUDAPEST 1923